

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

Jovita Šulcienė

Edukologijos magistrantūros studentė

**VYRESNIŲ KLASIŲ MOKINIŲ SAVIRAIŠKA KAIP PRIGIMTINĖ TEISĖ Į
KOKYBIŠKĄ MENINĮ UGDYMĄ MOKYKLOJE: POREIKIO IR PASIŪLOS DERMĖS
ASPEKTAS**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
Doc. Dr. Ramutė Gaučaitė

Šiauliai, 2012

Darbas originalus.....

(studento parašas)

Jovita Šulcienė

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. VYRESNIŲ KLASIŲ MOKINIŲ SAVIRAIŠKOS KAIP PRIGIMTINĖS TEISĖS Į KOKYBIŠKĄ MENINĮ UGDYMĄ MOKYKLOJE POREIKIŲ REALIZAVIMO TEORINIAI PAGRINDAI	8
1.1 Saviraiškos poreikių realizavimo paauglystėje reikšmė asmenybės formavimuisi.....	8
1.1.1 Saviraiškos samprata	8
1.1.2 Asmenybės formavimosi ypatumai paauglystės laikotarpiu	9
1.1.3 Bendraamžių socializacijos stiliaus poveikis saviraiškos poreikiams	12
1.2 Vaiko saviraiškos poreikių realizavimo kaip meninio ugdymo kokybės parametro samprata	14
1.2.1 Saviraiškos realizavimo per meninę veiklą mokykloje pagrindimas pagrindinių pedagoginių teorijų pagrindu	17
1.2.2 Bendrųjų ugdymo programų analizė meninio ugdymo aspektu	23
1.3 Vaiko saviraiškos poreikių [kaip teisės į kokybišką meninį ugdymą] aktualizavimas tarptautinės ir valstybinės reikšmės dokumentuose	31
1.4 Meninės veiklos, kaip saviraiškos būdo mokykloje funkcionavimo veiksniai.....	33
1.4.1 Motyvacija	33
1.4.2 Aktyvacija	37
1.5 Saviraiškos poreikių realizavimo ir meninės veiklos pasiūlos mokykloje dermės problemos (formų ir turinio aspektas)	39
2. VYRESNIŲ KLASIŲ MOKINIŲ SAVIRAIŠKOS KAIP PRIGIMTINĖS TEISĖS Į KOKYBIŠKĄ MENINĮ UGDYMĄ MOKYKLOJE SAVIRAIŠKOS EMPIRINIS TYRIMAS.....	456
2.1 Tyrimo organizavimas ir imties charakteristika	456
2.2 Vaikų saviraiškos galimybių meninėje veikloje tyrimas: vaikų ir pedagogų požiūris	534
2.3 Vaikų poreikių meninei saviraiškai ir meninės veiklos formų pasiūlos dermė	664
2.4 Meninės veiklos turinys pasiūlos ir vaikų poreikių dermės aspektu.....	72
IŠVADOS	82
REKOMENDACIJOS	84
LITERATŪROS SĄRAŠAS	85
PRIEDAI	88

SANTRAUKA

Kultūra ir menas – yra esminiai bendrojo lavinimo elementai, kurie gali užtikrinti asmenybės klestėjimą. Todėl, teisė į meninį ugdymą yra visuotinių žmogaus teisių, visų moksleivių bei aukštesnių studijų pakopų besimokančiųjų, įskaitant tuos, kurie dažnai negali gauti išsilavinimo, imigrantai, kultūrinių mažumų ir žmonių su negalia, teisė. Tarptautinės deklaracijos ir konvencijos deklaruoja, kad jomis siekiama suteikti visiems vaikams ir suaugusiems teisę į švietimą ir užtikrinti jų visapusišką ir harmoningą vystymąsi bei dalyvavimą kultūros ir meno gyvenime. Paauglystės laikotarpiu itin sparčiai formuojasi kūrybiniai moksleivių įgūdžiai, patys moksleiviai pasižymi itin dideliu emocionalumu, lygiagrečiai vyksta vertybių „perkainavimas“, o būtent tokie asmenybės vystymosi procesai yra esminiai ne tik ugdymo, bet apskritai žmogaus gyvenimo elementai.

Ugdymo praktikoje meninė veikla vadovaujantis sociocentrinio ugdymo paradigma neretai yra organizuojama orientuojantis į konkretų dalyką ir žinias apie dalyko objektą, kur vaiko saviraiška nėra esminis meninės veiklos bruožas. Tokiomis sąlygomis meninis ugdymas tampa nekokybiškas, o vaiko prigimtines teises į kokybišką ugdymą gali būti pažeidžiamos. Vengiant tokios situacijos, siekiant išsaugoti vaiko prigimtines teises į kokybišką ugdymą, aktualu analizuoti meninės veiklos, kaip saviraiškos būdo, organizavimo mokykloje ypatybes.

Tyrimo objektas. Vyresnių klasių mokinių saviraiška kaip prigimtine teisė į kokybišką meninį ugdymą.

Tyrimo hipotezė. Vaikų prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą meninė veikla turi atitikti vaiko raiškos poreikius.

Tyrimo tikslas: Ištirti vyresnių klasių mokinių saviraiškos kaip prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą mokykloje apraiškas poreikio ir pasiūlos dermės aspektu bei pateikti rekomendacijas.

Pirmojoje darbo dalyje teorinėmis prielaidomis pagrindžiamas meninės saviraiškos poreikis paauglystės laikotarpiu, atskleidžiamas saviraiškos poveikis jaunuolių socializacijai, atliekama teisinės vaikų teises reglamentuojančios dokumentacijos apžvalga, atskleidžiama meninio ugdymo paskirtis, bendrųjų ugdymo programų realizavimo ypatumai, kokybiško meninio ugdymo poreikis.

Antrojoje darbo dalyje pateikiami atlikto kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatai, kurie parodė, kad autorės suformuluota hipotezė pasitvirtina tik iš dalies, nes tyrimo metu atskleistas

didžiulis kokybiško meninio ugdymo poreikis, kurio mokykla dėl daugelio organizacinių ir pedagoginių priežasčių negali patenkinti.

SUMMARY

Culture and art are the essential elements of general education that can provide personal prosperity. Therefore, the right to get qualitative artistic education is a universal human right and the law of all students and post-graduate students, including those who are often unable to get education, immigrants, cultural minorities and people with disabilities. International declarations and conventions declare that they are intended to provide all children and adults the right to education and ensure their full and harmonious development and participation in cultural and artistic life. Pupil's creative skills develop during adolescence period. Most pupils have very strong emotional expression and in parallel psychological level to the values of "revaluation" are under way. These kinds of personal development processes are essential not only training but general elements of human life.

An artistic education activity in accordance with the socio-central educational paradigm is often organized by focusing on a particular subject matter and knowledge about it, where the child's self-expression is not an essential feature of artistic activity. Under these conditions, artistic education is of poor quality, and the child's inherent rights to qualified education can be affected. To avoid such situations in order to preserve the child's inherent right to qualified education, it is relevant to analyse the artistic activity as a mode of expression and organization of school properties.

The object of investigation Senior-form students' self-expression as a natural right to a qualitative artistic education.

The hypothesis. Children's inherent right to qualified artistic education will be respected if artistic activities meet their needs of the child's expression.

The aim: to investigate the expression of senior-form students as a natural right to a qualified artistic education in schools manifestations of the demand and the terms of harmony and make recommendations.

The first part of the theoretical assumptions justifying the need for artistic expression in adolescence, self-expression reveals impact of socialization of young people carried out of children's rights legal documentation governing the review of disclosure of the purpose of art education, general education programs, marketing features, high-quality artistic education requirements. The second part of master thesis provides results of a quantitative and qualitative

researches, which showed that the authors' formulated hypothesis is confirmed only partially, because the investigation revealed a huge demand for quality artistic education, but a school for a number of organizational and pedagogical reasons cannot meet it.

IVADAS

Kultūra ir menas – yra esminiai bendrojo lavinimo elementai, kurie gali užtikrinti asmenybės klestėjimą. Todėl, teisė į meninį ugdymą yra visuotinių žmogaus teisių, visų moksleivių bei aukštesnių studijų pakopų besimokančiųjų, įskaitant tuos, kurie dažnai negali gauti išsilavinimo, imigrantai, kultūrinių mažumų ir žmonių su negalia, teisė. Tarptautinės deklaracijos ir konvencijos deklaruoja, kad jomis siekiama suteikti visiems vaikams ir suaugusiems teisę į švietimą ir užtikrinti jų visapusišką ir harmoningą vystymąsi bei dalyvavimą kultūros ir meno gyvenime (Kievišas, 2004).

Šiuolaikinėje ugdymo sistemoje vis labiau pastebimas atotrūkis tarp kognityvinių ir emocinių aspektų, o tai reiškia, kad ugdymo procese daugiau dėmesio yra skiriama kognityvinių įgūdžių ugdymui, emocinį pažinimą paliekant antraeiliam plane. Toks išskirtinis kognityvinių įgūdžių ugdymo akcentavimas gali būti kaip viena iš šiuolaikinės visuomenės moralinio nuosmukio priežasčių. Emociniai įgūdžiai – yra viena pagrindinių sprendimų priėmimo proceso komponentų ir atlieka vektoriaus tarp veiksmų ir minčių funkciją. Be emocinio faktoriaus visi veiksmai, idėjos ir sprendimai atspindi tik racionaliąją proceso pusę. Tuo tarpu sveika moralė, kuri yra tvirtas piliečių gyvenimo pamatas, reikalauja emocinės komponentės egzistavimo. Būtent meninio ugdymo kokybės didinimas įtraukiant emocinį moksleivių pažinimą gali padėti išlyginti kognityvinius ir emocinius vystymosi veiksnius ir tuo pačiu įtakoti pasaulinės kultūros formavimąsi (Gaučaitė, 2007).

Aktualumas. Paauglystės laikotarpiu itin sparčiai formuojasi kūrybiniai moksleivių įgūdžiai, patys moksleiviai pasižymi itin dideliu emocionalumu, lygiagrečiai vyksta vertybių „perkainavimas“, o būtent tokie asmenybės vystymosi procesai yra esminiai ne tik ugdymo, bet apskritai žmogaus gyvenimo elementai.

Kaip teigiama JTO vaikų teisių apsaugos konvencijoje (1989), Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (1948), LR švietimo įstatyme (2003), Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcijoje (2008), kiekviena asmenybė turi teisę į saviraišką, o meninė veikla, skirtingai nuo kitų veiklos rūšių, gali funkcionuoti kaip asmens saviraiškos būdas, nes, anot Kievišo J. (1997), tai yra užkoduota asmens prigimtyje. Meninė veikla žmogui yra aktuali tik kaip saviraiškos būdas ir būtent tai lemiamą yra šios veiklos prigimtimi, jos specifika bei ypatybėmis.

Postmodernaus pedocentrizmo paradigmoje organizuojama meninė veikla išlaiko šią orientaciją į saviraišką bruožą ir tai užtikrina meninės veiklos kokybę. Vaikas turi prigimtines teises į meninį ugdymą (JTO vaiko teisių apsaugos konvencija, 1989), o tai parodo, kad ši konvencija garantuoja vaikui teisę į meninį ugdymą kaip teisę į saviraiškos būdą.

Problema. Ugdymo praktikoje meninė veikla vadovaujantis sociocentrinio ugdymo paradigma neretai yra organizuojama orientuojantis į konkretų dalyką ir žinias apie dalyko objektą, kur vaiko saviraiška nėra esminis meninės veiklos bruožas. Tokiomis sąlygomis meninis ugdymas tampa nekokybiškas, o vaiko prigimtines teises į kokybišką ugdymą gali būti pažeidžiamos. Vengiant tokios situacijos, siekiant išsaugoti vaiko prigimtines teises į kokybišką ugdymą, aktualu analizuoti meninės veiklos, kaip saviraiškos būdo, organizavimo mokykloje ypatybes.

Neretai ribojama vaiko saviraiškos laisvė. Visa tai rodo egzistuojančias vaikystės pedagogikos sampratos spragas, praktikoje ribojamos vaiko galimybės kaupti raiškos, o kartu ir pažinimo patirtį per vaikams būdingą veiklą

Tyrimo objektas. Vyresnių klasių mokinių saviraiškos, kaip prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą, atitiktis.

Tyrimo hipotezė. Mokykloje organizuojama meninė veikla užtikrina vaiko prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą, nes atitinka vaiko raiškos poreikius.

Tyrimo tikslas: Ištirti vyresnių klasių mokinių saviraiškos kaip prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą mokykloje apraiškas poreikio ir pasiūlos dermės aspektu; išsiaiškinti mokinių ir pedagogų požiūrį į meninės saviraiškos galimybių, poreikių, formų bei turinio dermę Kėdainių rajono mokyklose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Mokslinės literatūros pagrindu pagrįsti vyresnių klasių mokinių saviraiškos kaip meninio ugdymo kokybės parametro bei prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą mokykloje sampratą.

2. Išanalizuoti vyresnių klasių mokinių saviraiškos kaip prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą mokykloje poreikių realizavimo teorines prieigas.

3. Sudaryti empirinio tyrimo instrumentą ir ištirti vyresnių klasių mokinių saviraiškos kaip prigimtines teises į kokybišką meninį ugdymą raiškos poreikio ir pasiūlos dermės aspektu mokykloje praktiką.

4. Numatyti gaires vyresnių klasių mokinių saviraiškos kaip teisės į kokybišką meninį ugdymą mokykloje užtikrinimui.

Tyrimo metodologija remiasi šiomis esminėmis teorijomis, požiūriais ir koncepcijomis:

- konstruktyvizmo idėjomis, kurios grindžiamos pagarba vaiko kultūrai, jo išskirtinumui ir ypatingumui, pasireiškiančiam per ugdymo individualizavimą, besikeičiantį pedagogo vaidmenį pedagoginėje sąveikoje.

- modernaus pedocentrizmo paradigma, kuri prioritetus teikia jau turimai, sukauptai vaiko patirčiai ir, per jos raišką, vaiko turimos patirties rekonstrukcijoms socialumo link, t.y. vaiko turimą patirtį per jam aktualią veiklą rekonstruoja į naujos kokybės socialiai vertingą patirtį

- humanistinės psichologijos (A. Maslow, K. Rogers, Š. Amonašvili ir kt.) pažiūrų sistema, žmogų laikančia pagrindine vertybe, jo gerovę – socialinių institutų vertinimo kriterijumi, o lygybę, teisingumą, žmogiškumą – trokštamais žmonių santykių principais. Asmenybė laikoma holistiniu fenomenu, kurio pagrindinis siekis – nuolat tobulėti, mokytis.

- Kognityvinė (J. Piaget, R. Smith, B. Reimer, H. Gardner, M.J. Parson ir kt.) teorija, teigiančia, kad visa dvasinė veikla yra pažinti. Menas laikomas pažinimo procesu, kurio negalima atskirti nuo emocijų. Meno kūrybos ir meno suvokimo vyksmai yra glaudžiai susiję, o jų sąsajos - kognityviniai procesai.

- laisvojo ugdymo teorija (pragmatizmu, egzistencializmu, humanizmu).

- pagrindinėmis Jungtinių Tautų Vaikų Teisių Deklaracijos (JT VTD) nuostatomis, kuriose teigiama, kad vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės bei sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protiška, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Šiuo tikslu leidžiant įstatymus, svarbiausias motyvas turi būti vaiko interesų tenkinimas.

Darbe naudojami metodai:

- literatūros ir mokslinių straipsnių analizė;
- kokybinis ir kiekybinis tyrimas (moksleivių bei mokytojų anketinė apklausa,);
- duomenų (statistinė) analizė.

Tyrimo imtis: Anketinėje apklausoje dalyvavo 141 8-12 klasės moksleivis iš Kėdainių rajono pagrindinių, vidurinių mokyklų bei gimnazijų 9-12 klasių moksleiviai bei pedagogai. Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais: pirmajame etape buvo atliekamas kiekybinis, antrajame etape – kokybinis tyrimai. Kiekybinio tyrimo metu buvo vykdoma moksleivių ir pedagogų anketinė apklausa. Kokybinio tyrimo medžiaga buvo surinkta Kėdainių rajono gimnazijoje – atsitiktiniams gimnazijos mokiniams – devintokams buvo pasiūlyta parašyti rašinėlį tema „Ką aš daryčiau, jeigu būčiau atsakingas už meninę veiklą savo mokykloje?“ Šiame tyrimo etape atsitiktinai dalyvavo 25 mokiniai.

1. VYRESNIŲ KLASIŲ MOKINIŲ SAVIRAIŠKOS KAIP PRIGIMTINĖS TEISĖS Į KOKYBIŠKĄ MENINĮ UGDYMĄ MOKYKLOJE POREIKIŲ REALIZAVIMO TEORINIAI PAGRINDAI

1.1 Saviraiškos poreikių realizavimo paauglystėje reikšmė asmenybės formavimuisi

1.1.1 Saviraiškos samprata

Pasak Maslow (2000), galutinis psichologinis poreikis, kuris iškyla, kai pagrindiniai fiziologiniai ir psichologiniai žmogaus poreikiai yra patenkinti, jaučiama savo vertė, motyvacija įgyvendinti savo galias (Myers, 2000). Saviraiška, savo potencialių galimybių atskleidimas, savo talento ugdymas – tai aukščiausias poreikių piramidės poreikis, anot mokslininko, ir svarbiausias. Maslow nuomone, poreikis save realizuoti yra toks pats stiprus kaip ir poreikis valgyti arba kvėpuoti. Jeigu žmogus šio poreikio netenkina, jis nesijaučia laimingas. Pažymėtina, kad skirtingi žmonės pagal savo stiprybes save realizuoja labai skirtingais būdais – gali tapti verslininkais, menininkais, daktarais (Maslow, 1987).

Jaunas žmogus dažnai stengiasi pats atskleisti, parodyti savo gabumus, sugebėjimus, įgūdžius. Tai būtų galima vadinti mokinio saviraiška (savęs išreiškimu). Saviraiška kiekvienam yra labai svarbi, nes tik realizuodamas savo poreikius, atsiskleisdamas, žmogus pažįsta save, jį įvertina kiti. Tai ir vienas iš būdų užimti savo tam tikrą vietą kolektyve, pelnyti pagarbą, autoritetą. Jaunuolio saviraiška gali būti verbalinė: meninis skaitymas, pasakojimas, pranešimas, kūrybiniai darbai raštu; arba neverbalinė: dainavimas, piešimas, šokis, rankdarbiai, sportas (Gasiniauskienė, 1999). Vadinasi, jaunuolio pagrindinis uždavinys yra atskleisti ir išreikšti save.

Vienas iš svarbiausių mokyklai keliamų uždavinių – ugdyti brandžią kūrybišką asmenybę. Todėl labai svarbu pamatyti kiekvieną mokinį, sudaryti palankias sąlygas ir padėti jam atsiskleisti (t.y. parodyti savo gabumus ir sugebėjimus), ugdyti mokinių kūrybiškumą. Anot pedagogės, mokytojas turi labai gerai pažinti kiekvieną mokinį, žinoti jo gabumus ir sugebėjimus, pomėgius (neliepsime atlikti lietuvių liaudies dainą vaikui, kuris nemėgsta ir nemoka dainuoti). Pedagogė taip pat pažymi, kad mokytojas turi būti susipažinęs su kitų dėstomų dalykų (ypač istorijos, geografijos, dailės, muzikos, rusų ir užsienio kalbų) programomis. Tam, kad jaunuolis atsiskleistų, mokytojas turi sudaryti palankias sąlygas jo saviraiškai tiek pamokoje, tiek popamokinėje veikloje (Gasiniauskienė, 1999).

Galima aptarti ir neigiamas savęs neišreiškimo pasekmes. Reminatis Maslow teorija galima teigti, kad žmogus darydamas sprendimą gali rinktis tarp mažiausiai dviejų pasirinkimo galimybių – žengti žingsnį pirmyn link savęs realizavimo arba žengti žingsnį atgal į saugumo zoną.

Kuo dažniau žmogus žengia atgal ir praleidžia galimybę žengti pirmyn, tuo didesnis skirtumas tarp to, kuo žmogus yra ir kuo galėjo tapti. Šis skirtumas pasireiškia neigiamomis emocijomis, ypač liūdesio ir graužaties jausmu, depresija, nerimu. Siekdami išvengti šių nemalonių jausmų, siekdami kuo mažiau galvoti apie šią nemalonią praleistų galimybių tiesą, žmonės dažnai žengia dar daugiau žingsnių atgal į saugumo zoną, kas dažnai pasireiškia pernelyg ilgu televizijos žiūrėjimu, alkoholio ir narkotikų vartojimu – viskuom, kas leidžia pabėgti nuo minčių apie savo nerealizuotas galimybes. Visgi, Maslow argumentuoja, žmonės yra pajėgūs sumažinti minėtą skirtumą ir realizuojant save tapti laimingais (Maslow, 1987).

Taigi, galime daryti išvadą, kad savęs realizavimo sėkmė priklauso ne tik nuo asmenybės įgimtų charakterio bruožų, veiklumo, sugebėjimo bendrauti su aplinkiniais, nuo individualaus savęs vertinimo, bet ir nuo jį supančios aplinkos, šeimos vertybių, auklėjimo, socializacijos visuomenėje. Tačiau kiekvienas žmogus yra pajėgus atrasti save, įvertinti galimybes bei realizuoti save.

1.1.2 Asmenybės formavimosi ypatumai paauglystės laikotarpiu

Pagal raidos psichologiją, paauglystė – pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusiojo amžių. Bręstant lytiškai, kūnas kinta fiziškai, įgauna suaugusiojo formas, o kognityvinė raida leidžia jaunam žmogui mąstyti logiškai ir įsivaizduoti savo ateitį, ją planuoti. Vyksta tolesnė psichosocialinė raida: paauglys ieško savo tapatumo. Paauglio raidos pagrindu laikoma socialiniai lūkesčiai. Pasirengti suaugusio žmogaus gyvenimui – tai pasiekti emocinę ir ekonominę nepriklausomybę, įgyti socialinius įgūdžius, reikalingus pilietiniam kompetetingumui palaikyti, profesijai pasirinkti ir pasirengti darbinei veiklai bei vedyboms ir šeimyniniam gyvenimui (Žukauskienė, 1996).

Freudas teigė, kad mokykliniai metai vaiko (6 – 11 metų) gyvenime yra sublimacijos, arba latentinis, periodas. Kadangi libidinė energija neišnyksta ir nemažėja, asmuo turi surasti tokius elgesio būdus, į kuriuos ją galėtų nukreipti. Taip išvengiama baimės, kad seksualinė tos energijos prigimtis gali būti atpažinta. Jeigu vaiko seksualinį smalsumą pakeičia noras žinoti ir pažinti, lenktyniavimas mokykloje arba sporto aikštelėje, jei vaikas nesusiduria su išorinėmis kliūtimis ar naujais draudimais, jis jaučia malonumą užsiimdamas nauja veikla ir lengvai ją perima, patirdamas tobulėjimo jausmą, laisvai reikšdamas savo kūrybiškumą. Freudas pabrėžė, kad, pasikeitus sublimacijai, libidinė energija nuo seksualinių tikslų nukreipiama į kultūros objektus arba į individualią, visuomenei naudingą kūrybą (Žukauskienė, 1996).

Paauglio santykinę rimtį, būdingą latentiniam periodui, sutrikdo lytinis brendimas. Subrendus lytiniams organams, suaktyvėja seksualiniai interesai. Paauglys neigia savo šeimos nuomonę, skonį, įpročius, tikslus. Jis elgiasi taip, tarsi norėtų išprovokuoti savo tėvus nutraukti su

juo emocinius ryšius, manydamas, jog tai yra būtina padaryti. Šio laikotarpio esmė – atsiskirti nuo tėvų, tapti savarankišku bei nukreipti seksualinį interesą (Žukauskienė, 1996).

Rogersas raidą vertino kaip galimybę susiformuoti visiškai funkcionuojančiai asmenybei, akcentavo individualumo svarbą. Jo nurodomi tapimo asmenybe procesai gali būti lengvai įžiūrimi kiekvienam paaugliui ieškant prasmės tapatumui ir siekiant prisiimti vertinamą vaidmenį suaugusiųjų visuomenėje. Sėkmingumas visiškai funkcionuojančiai asmenybei pasiekti iš dalies priklauso nuo asmens pasiryžimo būti atviram patirčiai, save suvokti ir pasitikėti savo paties sugebėjimais (Žukauskienė, 1996).

J. Piaget nurodo, kad paauglystės laikotarpio svarbiausia naujove laikomas gebėjimas mąstyti remiantis žodžiais suformuluotomis hipotezėmis, o ne tik konkrečiais objektais ar veiksmiais su jais (Myers, 2000). Plėtojantis paauglių mąstymo gebėjimams, tobulėja jų socialinis supratingumas ir moraliniai sprendimai. Gebėdami mąstyti apie savo pačių ir kitų žmonių mąstymą, jie pradeda suprasti, ką kiti žmonės galvoja apie juos. Didėjant pažintiniams gebėjimams, daugelis paauglių pradeda galvoti apie tai, kas yra idealu, ir tampa gana kritiškai visuomenės, savo tėvų ir savų trūkumų atžvilgiu (Myers, 2000).

Paauglys ieško savo asmeninio tapatumo, nors šis procesas ir nėra vertinamas vienareikšmiškai. Norint visiškai suprasti paauglio tapatumo raidą, reikia atsižvelgti į daugelio raidos procesų tarpusavio sąveiką: fizinį brendimą, socialinį patyrimą, kognityvinę raidą. Be to, nėra vienos nuomonės, nuo kada pradeda formotis tapatumas. Paaugliui įveikti tapatumo krizę padeda naujas mąstymo būdas, kuriame realybė tampa antraeile. Paauglys, išsilaisvinęs iš tėvų, vis daugiau prisiima bendraamžių vertybes. Grupių struktūra priklauso nuo amžiaus. Paauglių draugystė darosi vis pastovesnė. Bendraamžių grupės padeda paaugliui užmegzti ryšius su priešingos lyties asmenimis (Žukauskienė, 1996).

A. Gučas (1990) pritaria kitų autorių nuomonei bei pabrėžia, kad paauglystės laikotarpyje svarbų vaidmenį atlieka vyraujanti vaiko veikla, naujas veiklos turinys, nauji santykiai su suaugusiais. Paauglystės pradžia būdinga nuotaikų nepastovumas, nervuotumas, neramumas, jautrumas, atsiranda emocinė įtampa. Paauglys intensyviai nagrinėja savo fizinius ir psichinius ypatumus, pradeda lyginti save su kitais, ieškoti būdų savo asmenybei formuoti. Išskyla daugybė klausimų: kas esu, ko siekiu gyvenime. Autorius nurodo, kad apie paauglio išgyvenamą subrendimo jausmą sprendžiama pagal tokius kriterijus:

- 1) paauglys nori ir reikalauja, kad kiti su juo elgtųsi ne kaip su vaiku, o kaip su suaugusiuoju;
- 2) paauglio stengimasis užtikrinti tam tikrą veiklos savarankiškumą, apginti kai kurias savo gyvenimo sferas nuo suaugusiųjų kišimosi;

3) paauglys gali turėti savo elgesio nuostatas, tam tikras pažiūras, gali ginti savo nuomonę tam tikru klausimu (Gučas, 1990).

Paauglystės krizės dažnai trikdo jaunuolių mokymąsi, komplikuoja pedagogų darbą. Humanistinės psichologijos atstovų požiūriu, ugdymo sėkmę lemia ugdytinių interesai, polinkiai, požiūriai, potraukiai, idealai, nuostatos, vertybės, emocijos, valia, ketinimai. Išvardinti veiksniai yra motyvų šaltiniai, kurie sukuria bendrą nusiteikimą mokytis (Maslow, 1975). Mokymosi motyvacija mokiniui padeda orientuotis į tikslą, kreipia jo veiksnius, elgesį viena ar kita linkme.

Pagal E. Erikono teoriją, paauglystės psichosocialinės raidos stadijos uždavinys – asmenybės tapatumas. Paauglys gilina savivoką, mėgindamas vaidmenis, paskui suderindamas juos ir taip siekdamas individualios tapatybės. Eriksonas įsitikinęs, kad kai kurie paaugliai anksti suranda savo tapatybę, tiesiog perimdami tėvų vertybes bei lūkesčius. Kitų tapatybę gali būti negatyvi, priešinga tėvams ir visuomenei. Gali būti, kad kai kurie paaugliai nesuranda savęs ir niekam tvirtai neįsipareigoja arba tapatybės paieškos atsinaujina vėliau gyvenimo permainų metu (Myers, 2000).

Kaip jau minėjau, šeima yra svarbi formuojantis paauglio tapatumui. Jo elgesiui turi įtakos kitų asmenų elgesio modeliavimas. Nuo tėvų bendravimo su paaugliu stiliaus labai priklauso, kaip paaugliui pavyks įveikti tapatumo krizę. Šeimos socializacijos stilių (demokratinį, autoritarinį, autokratinį ar viską leidžiantį) sąlygoja šeimos ir giminės tradicijos, kultūra, socialinė priklausomybė ir išsilavinimas bei dar daugelis dalykų. Tiek vidinės, tiek išorinės šeimos gyvenimo sąlygos tiesiogiai ir netiesiogiai veikia socialinės integracijos procesus. Nuo šeimos priklauso, kaip vyks fizinis, emocinis ir socialinis žmogaus vystymasis gyvenime. Esant ryškiam teigiamam emociniam bendravimui, nuolatiniam individualiam bendravimui su vaiku šeimoje, socialinės patirties perteikimui bendroje veikloje – sudaromos labai palankios sąlygos jauno žmogaus saviraiškai ugdyti. Vaikas, paauglys, jaunuolis turi būti aktyviai įtraukiamas į šeimos gyvenimą, jam turi būti skiriama pakankamai dėmesio jo problemoms spręsti, taip pat jis turi turėti ir pareigų, kurias būtina atlikti. Jis turi dalyvauti sprendžiant šeimai svarbius reikalus, jo nuomonė turi būti išklausoma ir reaguojama į ją. Atsakomybės už save ir kitus ugdymas, nors žodinis paskatinimas už teigiamą iniciatyvą, demokratiški sprendimai jo ir kitų šeimos narių atžvilgiu ir daugelis kitų veiksnių teigiamai įtakoja jauno žmogaus sugebėjimą sėkmingai socializuotis. Šeimose, kurios nuo mažens neskatina vaiko veiklumo, gebėjimo įveikti kliūtis, nežadina domėjimosi šeimos reikalais, buitimi, neugdo socialinių įgūdžių, neskatina mokymosi motyvacijos, paaugliai dažnai įpranta tingėti. Tai yra vienos iš pagrindinių priežasčių konfliktams kilti šeimoje (Žukauskienė, 1996).

Psichologė, socialinių mokslų daktarė, Daiva Grakauskaitė-Karkockienė (2002), taip pat pabrėžia šeimos, o ypač motinos vaidmenį paauglio formavimesi. Anot mokslininkės, motinos auklėjimo stilius, ankstyvosios vaikystės patirtis, bendravimas su suaugusiaisiais, prigimtis turi

didžiausios įtakos kūrybinėms galioms atsiskleisti. Kitaip tariant, vėlesni vaiko interesai priklausys nuo ankstyvosios patirties šeimoje. Vaiko polinkiai natūraliai skleisis priimančioje aplinkoje esant didesnei laisvei ir aktyviai paskatinant pasireiškiančius polinkius (Grakauskaitė-Karkockienė, 2002).

Atsižvelgiant į pastarųjų metų socialinius pasikeitimus, galima teigti, kad paaugliams nėra lengva įveikti paauglystės laikotarpį, kitaip tariant, tapatumo krizę, nes labai keitėsi visuomenėje priimtinos vertybės, pažiūros, nuostatos. Ir čia didelį vaidmenį atlieka ne tik šeima, bet visa ugdymo sistema: mokykla, pedagogai, visa mokyklos bendruomenė. Čia ypač aštrūs paauglių interesai bei poreikiai, kurie gali prasilenkti su jiems švietimo sistemos diegiamomis vertybėmis.

1.1.3 Bendraamžių socializacijos stiliaus poveikis saviraiškos poreikiams

Išsilaisvinęs nuo tėvų įtakos, paauglys nori vis daugiau prisiimti bendraamžių vertybių. Kaip teigia A. Gučas (1990), paauglystėje ir jaunystėje ypač didžiulė įtaka yra vienmečių draugų ar pažįstamų. Paaugliai kelia reikalavimus sau, rūpinasi savo moraliniais ypatumais, bet ne visada gali imti tinkamą pavyzdį iš savo pažįstamų ar žinomų žmonių, todėl jiems lengviau tokius bruožus sutelkti įsivaizduojamame asmenyje. Bendraamžiai labai paveikia visą paauglio socialinį gyvenimą, todėl kai kurie autoriai kalba apie paauglius kaip apie atskirą visuomenę, savitą kultūrą. Paauglių grupės fenomenas daugelyje visuomenių yra universalus. Jos egzistuoja Vakarų ir Rytų šalyse. Tokie žmogaus ypatumai kaip dorumas, mokėjimas protauti, gerumas, jautrumas kitiems, padeda geriau suprasti kitus, palaikyti gerus, šiltus santykius, kurie kaip tik pradedami vertinti baigiantis paauglystei. Nustatyta, kad labai svarbūs paauglio santykiai šeimoje, nes kuo jie blogesni tuo paauglį labiau veikia bendraamžiai. (Žukauskienė, 1996).

Kiti autoriai paauglių draugystės raidą skirsto į tris etapus. 10 – 11 metų vaikai pradeda draugauti kartu žaisdami; draugu laikomas tas, su kuriuo patinka kartu žaisti. 14 – 15 metų vaikų draugystei svarbu emocijos ir sąmonė. Šiuo laikotarpiu svarbiausias draugystės požymis – abipusis pasitikėjimas. Šio amžiaus paauglys vertina nuoširdumą, jautrumą ir pasitikėjimą, o nepriimtina – atstūmimas ir išdavystė. 18 metų jaunuoliams pradeda vyrauti bendri interesai, didėja pakantumas individualiems skirtumams, mažėja baimė.

Mokykliniais metais grupės skiriasi pagal priklausomybę lyčiai, berniukai draugauja didelėse grupėse, o mergaitės buriasi į mažas grupėles ar poras. Mergaičių draugystei būdingesnės emocijos: įtampa, pavydas, konfliktai, atstumimas. Jos išgyvena pavydo jausmą ir baimę būti atstumtoms, todėl, jų socializacijai svarbus artimumo ir priklausomybės siekimas. Berniukų draugiški santykiai orientuoti į bendrą veiklą, o mergaičių į socialinį pasitenkinimą, abipusį artumą.

Paauglių draugystė tampa vis artimesnė. Mergaitės labiau negu berniukai linkusios kurti mažas, išskirtines ir labiau integruotas grupes. Jos, pasirinkdamos drauges, daugiau dėmesio skiria socialinei patirčiai, o berniukai gali nekreipti dėmesio į socialinius skirtumus. Jie atsižvelgia į sportinius sugebėjimus, ypatingus socialinius įgūdžius.

14 – 16 m. mergaičių draugystė yra stipresnė, abipusiškesnė nei berniukų. Jos stengiasi išlaikyti paslaptį, būti viena į kitą panašios, keičiasi drabužiais. Mergaičių draugystė už berniukų yra brandesnė, tobulesnė, jos sugeba apie tai kalbėti, analizuoti. Berniukų draugystė ne tokia stipri, bet ji stabilesnė, patvaresnė, trunka ilgiau.

Draugystė su priešingos lyties atstovais prasideda apie 11 – 12 metus. Tai skatina rūpinimąsi savo išvaizda, patrauklumu. Mergaitės šiais metais dažnai lenkia berniukus ūgiu, būna stambesnės, o berniukai dėl mažo ūgio nertai pergyvena, jaučiasi nevisaverčiai. Iš pradžių domėjimasis priešinga lytimi išreiškiamas gana keistais „užkabinėjimais“, vėliau santykiai keičiasi: išnyksta nuoširdumas, atsiranda susikaustymas, nedrąsumas, varžymasis, nepastovumas, įtampa. Iki aštuntos klasės retai kada užsimezga rimtos draugystės. Įpusėjus ankstyvosios paauglystės laikotarpiui tarp berniukų ir mergaičių užsimezga romantiški santykiai, simpatija. Domėjimasis priešinga lytimi mobilizuoja paauglio asmnybę, gebėjimus, žadina troškimą būti geresniam, paslaugesniam.

Paauglių grupes galima skirstyti į artimų draugų grupę (2 - 9 žmonės) ir platesnę grupę, kurią sudaro geri pažįstami (15 - 30). Platesnėje grupėje pradeda bendrauti priešingų lyčių paaugliai. Paauglių tapatumui bendravimas bendraamžių grupėje yra labai svarbus įgyjant socialinę patirtį, laisvėjant nuo šeimos, formuojant individualią pažiūrų sistemą. Paauglys kuris yra nepriimtas į grupę - izoliuotas ar atstumtas, patiria neigimas emocijas, žemą savęs vertinimą ir t.t. Todėl nepaprastai svarbu išryškinti teigiamas jo savybes, ugdyti pasitikėjimą savimi, ruošti integracijai į bendraamžių tarpą. (Žukauskienė, 1996).

Bendraamžių įtaka labai svarbi jaunuolio socializacijai. Paauglystėje tai itin svarbu. Paauglius jungia bendra psichologinė – vertybinė orientacija. Jie tarsi yra lokalizuoti vienoje erdvėje, varžosi dėl pripažinimo ir lyderiavimo (Adler, 2003). Paauglys bando įsitvirtinti savo bendraamžių tarpe, siekia būti originalus, nori, kad jį pastebėtų ir vertintų. Pažymėtina, kad šiame amžiaus tarpsnyje jam tai svarbiau, nei suaugusiųjų įvertinimas. Šiame asmenybės vystymosi etape jaunuolis yra labiausiai imlus ir pažeidžiamas. Paauglio gyvenime viskas keičiasi, jis bręsta lytiškai, keičiasi jo išorė, kas įtakoja fizinę ir psichinę sveikatą ir bendrą organizmo būklę. Jo asmenybės vystymasis taip pat vyksta nebe tolygiai; jis nebe vaikas, bet tarp suaugusiųjų jis dar nepriimamas. Jis bando susivokti kas jis yra, koks jo tikslas gyvenime, bando suprasti savo jausmus, nuolat

besikaitaliojančią nuotaiką, jausmų antplūdį. Jis nori būti individualus ir tuo pačiu iškelia sau kokį nors idealą ar pavyzdį, kuriuo nori sekti (Abramauskienė, 2005).

Daugelis paauglių mėgsta laiką praleisti dalyvaudami savo neformalios grupelės susitikimuose, kur svarbiausias tikslas – tiesiog pasėdėti kartu. Daugeliui suaugusiųjų toks laiko leidimas atrodo betikslis, bet paaugliams tai padeda geriau susipažinti. Daugeliui paauglių jų draugai yra tarsi apsauginis skydas tarp vaikų ir suaugusiųjų pasaulių (Žukauskienė, 1996).

Apibendrinant akivaizdu, kad saviraiškos poreikių realizavimas paauglystėje yra asmenybės formavimosi pagrindas. Tik išreišdamas save, tuo pačiu ir pažindamas save, jis auga ir tobulėja.

1.2 Vaiko saviraiškos poreikių realizavimo kaip meninio ugdymo kokybės parametro samprata

Ne vienas autorius teigia, kad visi žmonės turi kūrybinį potencialą. Dr. Audronė Brazauskaitė teigia, kad visi esame apdovanoti įgimtu kūrybiškumu; tik vieni moka jį plačiai išskleisti ir taiko savo kasdienybėje, o kiti pamiršta, arba nežino, kad jį turi (Norkūnienė, 2005). Menas sukuria teorinę ir praktinę mokymosi aplinką, kurios pagalba besimokantysis aktyviai gali dalyvauti kūrybinėje veikloje, procesuose ir plėtroje.

A. Maslow nuomone, išugdyti kūrybišką asmenybę geriausiai padėtų ugdymas pasitelkus meną, kuris ypač svarbus ne todėl, kad išugdytume kuo daugiau menininkų, bet tam, kad vaikai taptų geresniais žmonėmis. Maža to, ugdymas padedant menui galėtų tapti viso mokymo (netgi aritmetikos, skaitymo ir rašymo) pamatu. Ugdymas menu – tai geriausias būdas asmenybės kūrybiškumui atsiskleisti (Grakauskaitė-Karkockienė, 2002). Apibendrinama Grakauskaitė-Karkockienė pabrėžia saviraiškos svarbą žmogaus gyvenime. Kūrybiškumas būdingas kiekvienam žmogui ir yra susijęs su psichine sveikata.

C. R. Rogers tvirtina, kad kūrybiškų žmonių poreikis visuomenėje toks didelis, jog tiesiog būtina ieškoti kūrybos proceso ištakų ir ypač sąlygų, būdų, padedančių ugdyti mąstančią asmenybę. Paradoksalu, tačiau daugelis, net ir baigusių aukštąją mokyklą, tėra stereotipiškai mąstantys konformistai, nesugebantys kurti naujų idėjų, priimti savitų sprendimų ar originaliai mąstyti. Ir kasdienybėje mes dažnai elgiamės „kaip visi“: banaliai leidžiame laisvalaikio minutes, rengiamės, valgome, kalbamės, net mąstome. Naujos idėjos ar teorijos, išradimai ar originalios mintys dažnai užgniaužiamos dar mokyklos suole (Grakauskaitė-Karkockienė, 2002).

Autorės nuomone, mūsų visuomenėje numarintas įvairių sričių kūrybiškumas: švietimo sistema sukurta taip, kad ugdo konformistinį, stereotipišką mąstymą; laisvalaikį žmonės dažniausiai leidžia pasyviai; mokslininkai kuria technologijas, o ne vaisingas hipotezes ar teorijas; pramonės

srityje - kūrybiškų pasiūlymų bandoma išvengti; šeimoje – maistas, apranga, skaitomos knygos, net mintys – konformistinės ir stereotipinės. Būti originaliu ar kitokiu nei visi tampa „pavojinga“.

C. R Rogers pranašauja niūrią tokios visuomenės ateitį. Neišugdžius sugebančių originaliai mąstyti ir kūrybiškai adaptuotis šiame žaibiškai besikeičiančiame mokslo laimėjimų ir informacijos pasaulyje žmonių, mūsų kultūra žlugs (Grakauskaitė-Karkockienė, 2002).

Grakauskaitė-Karkockienė (2002) toliau analizuoja C. R. Rogerso požiūrį, kad poreikis būti kūrybiškam lemiamas visų pirma įgimto troškimo realizuoti savo poreikį kurti. Motyvacija kurti - tai asmenybės siekis aktualizuoti (išreikšti save), išnaudojant potencialias savo galimybes. Potencialūs kūrybiniai sugebėjimai egzistuoja kiekviename žmoguje, tereikia tinkamų sąlygų jiems atsiskleisti. Vis dėlto šis teiginys sukėlė nemažai diskusijų, nes sunku nustatyti, kas iš tikrųjų skatina asmenybę kurti – vidinis poreikis ar tik noras (dažnai neįsisąmonintas) tapti įžymiu ir reikšmingu (Grakauskaitė-Karkockienė, 2002).

Unesco organizacijos atlikti tyrimai (<http://www.unesco.org/culture/le>) rodo, kad besimokančiųjų dalyvavimas kūrybiniame procese ir jų individualios kultūros elementų įtraukimas į ugdymo programą kiekviename iš jų lavina jų kūrybinį požiūrį į tikrovę, iniciatyvumą, vaizduotės produktyvumą, emocionalumą, moralinę atsakomybę, kritinį mąstymą, nepriklausomybės pojūtį ir laisvės bei minties laisvės pojūtį. Švietimas meno srityje ir švietimas per meną, naudojant meną kaip edukacinę priemonę taip pat prisideda ne tik prie mokinių kognityvinių, bet ir emocijų gebėjimų vystymosi ir leidžia ugdymo metodiką bei mokymosi dalyką priartinti prie šiuolaikinės visuomenės, kurioje jie gyvena, poreikių (Antroji pasaulinė menų konferencija, 2006).

Unesco organizuojamos konferencijos keliamas tikslas buvo nurodytas – užtikrinti menų lygiavertį su kitais mokomaisiais dalykais mokymą. Keliamas uždavinys yra užtikrinti moksleivių meninį ugdymą, kuris laikomas kūrybiškumo, pažinimo, emocijų, estetinio ir socialinio lavinimo pagrindu. Rekomenduojama kurti tęstinę bei integracinę meninio mokymo sistemą. Konferencijoje akcentuojama užtikrinti meninių užduočių ir programų kokybę ir tinkamą jų pateikimą. Siūloma nepamiršti mokykloms tiesiogiai bendradarbiauti su menininkais, kviestis juos į pamokas, įtraukti į meno programas meno renginių lankymą už mokyklos ribų (Antroji pasaulinė menų konferencija, 2006).

Meninio ugdymo veiksmingumas slypi tame, kad jo turinys, suvokimas ir interpretavimas labai glaudžiai susiję su emocijomis, kurios atlieka svarbų vaidmenį tiek motyvacijos reguliavimo, tiek vertybių internalizavimo procese. Tačiau neretai artėjant paauglystei mokinių nebetenkina jiems pateikiamos laiko išmėgintos ir vis dar savo funkcijas visuomenėje atliekančios meno vertybės, kuriomis grindžiamos bendrosios ugdymo programos, nes paauglys jas pradeda vertinti savaip, iš idealistinių ir geocentrinių pozicijų, kurios yra būdingos šiam amžiaus tarpsniui.

Daugeliui paauglių nepavyksta susikurti asmeninės idealų sistemos ir jie tampa labai gynybiški (Abramauskienė, 2005). Tada jie pradeda saugoti save nuo tolesnio tobulėjimo, negali pasinaudoti savo pačių patirtimi ir realistiškai įvertinti savo galimybių, todėl iškreipia realybę ir sukuria stereotipinius sprendimo būdus. Tik tie paaugliai, kurie išlieka atviri naujai patirčiai, turi galimybes tobulėti. Remdamiesi savo emocionaliomis reakcijomis, jie randa kūrybiškus problemų sprendimo būdus, kurie skiriasi nuo ankstesnių kartų sprendimų. Taip tobulėja ne tik paauglys, bet ir visa visuomenė (Žukauskienė, 1996).

Vadinasi, meninio ugdymo paskirtis – sudaryti sąlygas paaugliams išlikti atviriems naujoms emocinėms patirtims ir taip užtikrinti jų teisę ne tik į saviraišką, bet ir į tobulėjimą. O viena iš efektyvių saviraiškos realizavimo priemonių – tai kokybiškas meninis ugdymas, kadangi menas sudaro visas tinkamas prielaidas asmenybės raiškos būdams.

Kadangi menas yra žmonių komunikacijos būdas, tai jis lemia jų išsilavinimą, vertybes ir socialinių grupių santykius. Menas, pasak A. Gaižučio (2004), sukuria visuomenėje savitus ryšius ir atlieka daug įvairių vaidmenų – atspindi vyraujančias visuomenės gyvenimo formas, žmonių tipus, jų fizinę ir dorovinę sąrangą. Tačiau svarbiausias meno tikslas – išreikšti žmogaus būdą, jo dvasinę substanciją, jausmų, poreikių ir polinkių kompleksą. „Menas iškyla kaip tobuliausia kalba, kuri yra skirta žmonėms bendrauti“ (Gaižutis, 2004).

Menas dvasiniu ir socialiniu požiūriu brandina žmogų, teikia gyvenimo prasmės pajautimą ir supratimą. Jis, atspindėdamas ir transformuodamas žmogaus sąmonėje tikrovę, tampa pažinimo objektu. Kadangi menas yra žmonių socialinės veiklos produktas, tai meno filosofija, visais pagrindiniais filosofinio pažinimo aspektais tyrinėdama meno fenomeną, gali pretenduoti į meno suvokimą (Andrijauskas, 1990).

Taigi meninis ugdymas tarnauja ne tik žmogaus pasaulėžiūrai, bet ir pasaulėjautai, t. y. harmoningam santykiui su aplinkiniu pasauliu, kas sąlygoja ir asmens saviraiškos būdą. Vaiko saviraiškos poreikiams realizuoti mokykloje vienas iš efektyviausių būdų yra meninio ugdymo naujų paradigmų integracija į edukacinį procesą. Vadinasi, menas ne tik saviraiškos priemonė, bet ir socializacijos funkciją atliekanti priemonė.

Taigi galima teigti, jog ugdomoji meninio kūrinio funkcija turi didelę reikšmę ugdant žmogaus dvasinį jausmų pasaulį ir vertybių sampratą. Pasak Z. Rinkevičiaus, „kaip ir mokslinė idėja, meno teikiamos reikšmės (ir – tai itin svarbu – estetinio išgyvenimo džiaugsmas) irgi „užkuria“ intelektą, teikia žmogui gyvenimo pilnatvės ir prasmių išgyvenimą bei supratimą“ (Rinkevičius, 2002). Galime patvirtinti teiginį, kad kultūrinė ir meninė raiška iš esmės susijusi su asmens poreikių tenkinimu: kai realizuojami vaiko poreikiai, skleidžiasi ir auga sveikas ir

harmoningas žmogus, kuris gyvenime vdoavajasi bendromis vertybėmis, reikalingomis tam tikrai socialinei sistemai pagrįstai funkcionuoti ir vystytis.

1.2.1 Saviraiškos realizavimo per meninę veiklą mokykloje pagrindimas pagrindinių pedagoginių teorijų pagrindu

Pastaruoju metu tiek pedagogikos teorijoje, tiek mokyklos praktikoje akcentuojamas visuminis, holistinis ugdymo principas. Visuminio požiūrio esmė – viskas egzistuoja sąveikos, ryšio ir prasmės kontekstu, ir kad bet koks pokytis lemia viso darinio persitvarkymą, negalima suprasti reiškinių, kurie suvokiami izoliuotai. Visuminė ugdymo samprata remiasi nuostata, kad pasaulis yra integruota visuma, kurioje viskas susiję. Visuminėje ugdymo sampratoje pagrindinis vaidmuo tenka asmenybės ir atskirų dalykų, metodų, ugdymo tikslų ir uždavinių, atskirų koncepcijų ryšiams (Valatkienė, 2005).

Ugdymo vientisumas akcentuotas jau nuo antikos laikų. Integruoto ugdymo teorijos pradininkas J.A.Komenskis, Ž.Ž.Ruso, J.H.Pestalocis teigė, kad būtina išlaikyti trijų prigimtinių jėgų – fizinės, protinės, dorovinės lavinimo vienovę ir pusiausvyrą. Pastaruoju metu ugdymo integracijai daug dėmesio skiria ne tik užsienio, bet ir Lietuvos mokslininkai. Integravimas suprantamas kaip visų ugdymo komponentų sąveika: ugdymo tikslų ir uždavinių, turinio, metodų, mokymo ir mokymosi, mokinių poreikių ir galimybių, ir kt. Vadinasi, svarbiausias integralinės pedagogikos siekis – fizinė ir dvasinė ugdytinio vienybė, taip pat jo individualybės ugdymas ir rengimas darniam sąlyčiui su pasauliu (Valatkienė, 2005).

Pedagogika remiasi ir kitomis esminėmis teorijomis, požiūriais ir koncepcijomis:

Konstruktivizmo idėjomis, kurios grindžiamos pagarba vaiko kultūrai, jo išskirtinumui ir ypatingumui, pasireiškiančiam per ugdymo individualizavimą, besikeičiantį pedagogo vaidmenį pedagoginėje sąveikoje. Vienas konstruktivizmo šalininkų J.Vabalas-Gudaitis ypatingą dėmesį skyrė auklėjimui. Jis kalbėjo apie konstrukcinės sąveikos pedagogiką, pabrėžė mokytojo atsakomybę už auklėjimą, kaip psichofizinį žmogaus brandinimą kolektyviam gyvenimui. Dažni tyrimai rodo, kad pedagogų ir tėvų požiūris į tai, kas turi ugdyti mokinių socialinius įgūdžius, yra skirtinga. Nei tėvai, nei pedagogai neprisiima sau visos atsakomybės už vaikų socialinių įgūdžių ugdymą. Reikia paminėti, kad mokykla ir tėvai nepakankamai bendradarbiauja ugdant mokinių socialinius įgūdžius. Tyrimai teigia, kad mokinių socialiniai įgūdžiai tiesiogiai priklauso nuo pedagogų organizuoto socialinių įgūdžių ugdymo bei bendrų tėvų ir pedagogų patangų juos ugdant (Gudžinskienė, 2011).

Humanistinio ugdymo koncepcija (A. Maslow, K. Rogers, Š. Amonašvili ir kt.), žmogų laikanti pagrindine vertybe, jo gerovę – socialinių institutų vertinimo kriterijumi, o lygybę, teisingumą, žmogiškumą – trokštamais žmonių santykių principais. Asmenybė laikoma holistiniu fenomenu, kurio pagrindinis siekis – nuolat tobulėti, mokytis; asmenybės augimas – nesibaigiantis procesas. Pabrėžtinės šios koncepcijos nuostatos: vaikui būdinga įgimta išmintis ir realizmas, įgimtas dvasinis pradai; kiekviename glūdi individui būdingas kūrybiškumas, jam plėtoti reikia palankios aplinkos. Pagrindinis humanistinio ugdymo tikslas – perduoti ugdytiniui atsakomybę už savo paties išsimokslinimą; reikšmingas yra savęs vertinimas (Bruzgelevičienė, 2007).

Kognityvinė teorija (J. Piaget, R. Smith, B. Reimer, H. Gardner, M.J. Parson ir kt.), teigiančia, kad visa dvasinė veikla yra pažinti. Menas laikomas pažinimo procesu, kurio negalima atskirti nuo emocijų. Meno kūrybos ir meno suvokimo vyksmai yra glaudžiai susiję, o jų sąsajos – kognityviniai procesai. Kognityvinė teorija teigia, kad mąstymas yra aktyvus procesas, mąstydamas žmogus suvokia savą pasaulį ir ši protinė veikla yra daug galingesnė nei nesąmoningi motyvai ar stimulo ir reakcijos ryšys. J. Piaget teigė, kad pažintiniai procesai ir mąstymo raida yra ne tiek pastiprinimo iš aplinkos rezultatas, bet tai kintantys tam tikrais amžiaus tarpsniais vaiko sugebėjimai (Lesinskienė, Karalienė, 2008).

Skirtingos paradigmos – tai skirtingi pažiūrų sistemų variantai, teigia R. Bruzgelevičienė (2007). Ugdymo paradigmu grupės – tai pažiūrų į asmens ugdymą istemų variantai (kokie ir kodėl pasirenkami ugdymo tikslai, kokią asmenybę siekiama ugdyti, kokia švietimo raidos kryptis pasirenkama ir t.t). E. Musneckienė (2004) aptaria bendramokslinių paradigmu – klasikinės, moderniosios ir postmoderniosios – bruožus ugdymo turinio aspektu.

Tradicinė paradigma (premodernioji). Ugdymo veikloje šią paradigmą atspindi biheivioristinė teorija. Akcentuojamas meistriškas išmokimas, specifinių veiklos funkcijų automatiškas atkartojimas. Mokiniai tiksliai pakartoja išmoktą veiksmą, stengiasi įsiminti faktus. Tradiciniu požiūriu ugdymo turinio teorija akcentuoja edukacinės patirties planavimą, pagrįstą empirinėmis mokymosi studijomis, klasikine dalykų, įvykių seka apibrėžtame laike. Mokytojo vaidmuo – padėti mokiniui įgyti žinių, išmokyti racionaliai mąstyti. Mokytojas yra dalyko žinovas, mokymo medžiagos ekspertas ir įgytų žinių arbitras. Mokiniai perima mokytojo žinias, neginčydamis jo autoriteto. Programos yra dalykocentrinio pobūdžio. Ugdymo turinys pagrįstas principais ir faktais (Musneckienė, 2004).

Tradicinio požiūrio kritikai tradicinį ugdymą kritikuoja dėl autoritarinio ir direktyvinio mokymo pobūdžio ir teigia, kad remiantis šiuo požiūriu ignoruojamas mokinio ir mokytojo patirties dialogo aspektas.

Modernioji paradigma. Modernistinis požiūris atspindi kompromisą tarp tradicinės ir šiuolaikinės koncepcijos bei yra pagrįstas interpretacine-hermeneutine pažinimo forma, o veiklos pagrindas yra komunikacija arba žmonių santykis su socialiniu pasauliu. Modernus požiūris, dar charakterizuojamas kaip progresyvizmas ir rekonstrukcionizmas, atsirado kaip pasipriešinimas autokratiniam ir direktyviniam mokymui. Modernistinės kurikulumo koncepcijos yra plačiai paplitusios ir paremtos Tyler (1949) racionalistine ideologija (Musneckienė, 2004). Modernistai propaguoja technokratinį požiūrį į ugdymo turinį, kuris susideda iš pripažintų komponentų, standartizuotų testų ir procedūrų, kurios yra iš anksto žinomos ir numatytos. Programos siekia patenkinti tėvų, visuomenės lūkesčius. Mokymo standartais apribojamas žinių ir pripažintų tiesų turinys ir jų vertė. Skirtingai nuo tradicinio požiūrio, modernistinės ugdymo programos sudaromos atsižvelgiant į mokinio poreikius, akcentuoja ugdymo proceso reikšmę rezultato požiūriu. Modernistinėje paradigmoje dominuoja socialinio rekonstruktyvizmo programos, pagrįstos intelekto lavinimu ir rengimu gyvenimui, bei vaikocentrinės programos, kurių tikslai ir procesas orientuotas į vaiko asmenybę, j o socializaciją, savirealizaciją visuomenėje. Šio požiūrio ištakos glūdi Dewey (1938) filosofijoje. Jis teigė, kad programa turi būti konstruojama pagal vaiko patyrimą ir vystymosi poreikius. Šiuolaikinis požiūris pabrėžia holistinį ugdymą ir kokybinę informaciją. Šiuolaikinėje ugdymo praktikoje ši paradigma yra dominuojanti ir visuotinai pripažinta, tačiau vis dažniau atskleidžiama šio požiūrio trūkumų (Musneckienė, 2004).

Apple (1986), Giroux (1994), Pinar (1988) ir Slattery (1995) kritikuoja modernistų kurikulumo koncepcijas dėl empirinių metodų naudojimo, vertinant mokinio pasiekimus. Pasak postmodernistų, modernus požiūris:

- 1) neužtikrina mokinio lygių galimybių nepriklausomai nuo klasės ir visuomeninės padėties,
- 2) propaguoja dominuojančios visuomenės klasės vertybes ir žinias,
- 3) pavaldus politiniams ir ekonominiams tikslams,
- 4) pasikliauja kurikulumo teorijos Tyler racionalizmo pagrindais,
- 5) slopina mokinių poreikius ir identitetus,
- 6) užmiršta marginalines grupes ir
- 7) nepaiso situacinių žinių, kurios išreiškia pliuralizmą, esamą kontekstą ir veiksmo vietą, būtinybės (Musneckienė, 2004).

Postmodernioji paradigma. Sudėtinga apibrėžti postmodernizmo paradigmą, kadangi nėra vientiso, aiškaus ir paprasto šio reiškinio apibūdinimo. Dauguma autorių teigia, kad postmodernizmas yra daugiau kaip požiūris nei rišlus principų ir praktinės veiklos darinys. Postmodernizmas reiškiasi įvairiose srityse ir pasižymi diskursų įvairove: poststruktūralizmas ir

dekonstrukcija (Derida, Foucault, Jameson, Lacan), postmodernus menas ir konstruktyvusis postmodernizmas (Griffin, Jencks, Doll) ir pan. atskleidžia radikaliai naujas filosofijos, meno, literatūros ir ugdymo vizijas. Ugdymo turinio teorijoje postmodernizmas remiasi modernistinių koncepcijų kritika ir propaguoja alternatyvias mokymo, tyrimų ir duomenų analizės formas. Daugumos autorių darbuose ši paradigma grindžiama kritinės teorijos samprata, kurios esmė yra socialinė orientacija, kritinis mąstymas ir veikla. Išaukštinami demokratinės visuomenės aspektai ir teigiama, kad nepripažinimas yra tam tikra priespaudos forma, kuri neįmanoma demokratinėje visuomenėje. Todėl postmodernistiniame ugdymo turinyje aktualūs yra socialinės įvairovės, feminizmo, multikultūralizmo, kultūrinio pliuralizmo, aukštosios ir populiariosios kultūros sankirtos klausimai.

Postmodernistinio mokymo praktikoje faktų išmokimas ir mokymo(si) nuoseklumas keičiamas į interpretacinius gebėjimus, klasikinėmis žiniomis grindžiamas ugdymo modelis persiorientuoja akcentuoti dabarties aktualijas. Iš esmės postmodernistų judėjimas pagrįstas modernistinės sampratos kritika, atskleidžiančia jos ribotumą ir šališkumą. Autoriai iškelia naujo ugdymo turinio tipo, kuris atspindėtų probleminius ir šiandieninius aktualius diskursus, atsiradimo būtinybę. Jie teigia, kad linijinio pobūdžio, nuoseklus, lengvai kiekybiškai įvertinamas kurikulumas, dominuojanti tokia tvarkos sistema turi duoti kelią kompleksiskam, pliuralistiniam, nenuspėjamam, nuolat besivystančiam ir kintančiam ugdymo turiniui.

Postmodernios modernistinio požiūrio interpretacijos yra kritikuojamos dėl kelių aspektų:

- 1) nepagrįsto tradicionalistų, progresyvistų ir Tyler koncepcijų nuvertinimo (jos padėjo pagrindus ugdymo turinio teorijai) ir istorinio įnašo nepripažinimo;
- 2) metodologinio vientisumo nebuvimo, pasak Taner (1981), postmodernistinis judėjimas demonstruoja prastas žinias ir antimokslinius metodus;
- 3) konstmojant postmodernistinės pakraipos mokymo turinį išskyla prioritetų, vertinimo kriterijų, dalyko turinio bei mokymo metodų neapibrėžtumo problemų;
- 4) nenuoseklus ir standartais neįpareigotas mokymo turinys, mokymosi nuoseklumo nepaisymas atitolina mokinius nuo vertingų žinių, tikrųjų prasmių ir vertybių, skatina eklektiką ir vertybių sumaištį;
- 5) abejojama postmodernistinių mokymo metodų pedagoginiu prasmingumu;
- 6) sunkiai įsivaizduojamas postmodernizmo principų pritaikomumas mokymo ir mokymosi praktikoje (Musneckienė, 2004).

Pasak Kuhn (1972), meno istorija, kaip ir mokslo istorija, plėtojo naujas teorijas apie meną kurios pagrįstos naujais meniniais ieškojimais ir naujomis koncepcijomis. Todėl galima teigti, kad menas, meninė veikla, o kartu ir meninis ugdymas plėtojasi kultūrinės paradigmos kontekste.

Kultūrinės paradigmas aprašo meno filosofijos ir estetikos, meno psichologijos, meno istorijos ir kritikos mokslininkai (S. Langer, E. H. Gombrich, A. Riegel, J. Dewey, R. Amheim, C. Levi-Straus, M. Barkan ir kt.). XX a. pabaigoje ypač aktuali buvo modernizmo ir postmodernizmo paradigmu kaitos problema, veikianti visas kultūros sritis (Musneckienė, 2004).

Kultūrinės ir meno paradigmos tiesiogiai veikia ugdymą ir ypač reikšmingą įtaką daro meniniam ugdymui. Šiuolaikinės kultūros ir technologijų kaitoje išryškėja trys dominuojančios tendencijos ir meniniame ugdyme, jas galima įvardyti kaip premodernią, modernią ir postmodernią. E. Musneckienė (2004) pristato pagrindinių edukacinių teorijų meninio ugdymo aspektus remiantis Gaudeliaus skirstymu:

1 lentelė

Meninio ugdymo edukacinės teorijos (Gaudelius, 2002)

Bazė	Premodernioji paradigma	Modernioji paradigma	Postmodernioji paradigma
Edukacinės teorijos	Biheviorizmas	Ugdomasis mokymas Kognityvizmas Instumentalizmas Formalizmas	Kognityvinis konstruktyvizmas Pedagoginis kriticizmas
Tikslai	Rezultatas Produktas Faktas Įgūdžiai Technika Atlikimas	Kūrybinė raiška Saviraiška Meniniai įgūdžiai Meninis formalizmas	Kritinė sąmonė Socialiai orientuotas suvokimas
Vertybės	Meistriškas išmokimas Įsiminimas	Dialogas per saviraišką Kūrybingumas	Kritinis požiūris Savirefleksija Pilietiškumas Atsakomybė
Veikla	Intelektinis darbas Techninis darbas Automatinis funkcijų atlikimas	Komunikacija Socializacija Instrumentinė veikla	Refleksija Bendravimas Bendradarbiavimas Konstruktyvi veikla
Meninės kūrybos pagrindas	Schemas Kanonai Motyvai Imitacija Modeliavimas	Vaizduotė Intuicija Forma Ekspresija Procesas Patirtis	Intuityvi intelektinė veikla Metaforos Kalba Ženklai Simboliai
Dalyko medžiaga ir metodai	Apibrėžtas akademinis turinys Hierarchija: nuo paprasto link sudėtingo Žinios empiriškai pagrįstos Paaiškinimai turi priežastinius funkcinis ryšius Paaiškinimai formuojami hipetetiniais dedukciniais metodais Mokymas, pagrįstas tekstu ir pavyzdžiu	Vizualiniai elementai Kompozicijos mokymas Formalių savybių žinojimas Formalių reikalavimų taikymas kūrybinėje veikloje Laisva kūrybinė raiška Vaizduotė, intuicija- raiškos priemonės Standartizuoti testai Rezultato numatymas	Turinio ir konteksto integracija Informacijos interpretacija Problemų sprendimas Argumentavimas Lankstus žinių panaudojimas Aktyvūs mokymosi metodai Žinių, informacijos konstravimas
Pedagogo vaidmuo ir	Autoritarinis informacijos perdavimas	Pedocentriniai darbo metodai. Veikla, orientuota į vaiką.	Aktyvi, konstruktyvi veikla Projektų organizavimas

Bazė	Premodernioji paradigma	Modernioji paradigma	Postmodernioji paradigma
veikla		Edukacinio proceso valdymas Edukacinio proceso stimuliacija	Bendradarbiavimas

Dauguma meninio ugdymo tyrimų reikšminguose meno edukacijos straipsniuose ir diskusijose derinasi su šiomis konceptualiomis paradigmomis. Šios besivaržančios paradigmos (kiekviena atskirai ar visos kartu) gali pateikti daug naujų idėjų meniniam ugdymui. Naujausios ir įvairiausios meninio ugdymo programos išplaukia iš šių trijų pagrindinių meninių koncepcijų: vienos naudoja egzistuojančius pavyzdžius, kitos remiasi intuityviomis suvokimo formomis, trečios priartina meną prie socialinio, politinio gyvenimo.

Apibūdinant meninio ugdymo paradigmas atsiskleidžia sąsajos su anksčiau aptartomis ugdymo turinio teorijos kryptimis. Šiuolaikinėje meninio ugdymo teorijoje taip pat vyksta debatai dėl modernios ir postmodernios ugdymo turinio sampratos. Mokslininkai kritikuoja vyraujančią orientaciją į meninę raišką, dalykocentrines programas ir formalizmą meniniame ugdyme. Jie propaguoja visuminį meno pažinimą šiuolaikiniame vizualinės kultūros kontekste. Meninio ugdymo turinio rekonstrukcijos pagrįstos šiuolaikiniu menu ir šiuolaikinėmis problemomis. Jame atsispindi socialinis kontekstas ir problematika, kritinės sąmonės ugdymas, vizualinės kultūros aspektai - svarbiausi šiandienos meninio ugdymo programų siekiai (Musneckienė, 2004).

Meninio ugdymo paradigmų bruožai atsispindi Lietuvos meninio ugdymo sistemose. Atsižvelgiant į mokyklos ar institucijos pasirinktą kryptį ir tikslus, į mokytojų pasirengimą ir jų nuostatas, Lietuvos švietimo kaitoje aktuali meninio ugdymo paradigmų kaita ir ryškėja poreikis naujos paradigmos sklaidai. Programų efektyvumas kiekvienoje mokykloje priklauso nuo konkretaus mokytojo, mokinių ir mokyklos bendruomenės ir yra plėtojamas tam tikrame kontekste. Mokytojai turi gebėti įvertinti situaciją ir suvokti ją konceptuali lygmeniu, įvertinti skirtingų požiūrių privalumus ir trūkumus, gebėti kūrybiškai planuoti ir organizuoti ugdymo programų įgyvendinimą.

Tačiau visgi mokslininkai, analizuodami Vidurinio ugdymo bendrųjų programų projektus (2011), Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2011) bei kitus dokumentus, nemato aiškiai apibrėžtos teorijos, kuria grindžiami pamatiniai ugdymo dalykai – orientuojamasi į paslaugos teikėjo ir gavėjo santykius, o programų įvade – į mokinio kompetencijas (Targamadžė, 2011).

Visgi, nereikia pamiršti, kad svarbiausias meninio ugdymo tikslas – bendroji meninė ir estetinė kompetencija, sudaranti sąlygas moksleiviui prasmingai reikštis, realizuoti savo kūrybinius polinkius, suvokti turtingą praeities bei dabarties meninės ir estetiškos raiškos pasaulį, savarankiškai,

aktyviai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės ir kultūros gyvenime, menu ir grožiu praturtinti savo gyvenimą.

1.2.2 Bendrųjų ugdymo programų analizė meninio ugdymo aspektu

Ši darbo dalis skirta Bendrųjų ugdymo programų apžvalgai; remiantis šiuo dokumentu, analizuojamas mokinių ugdymo procesas, atkreipiant didenį dėmesį į meninio ugdymo aspektą. 2008 metais patvirtintos atnaujintos priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, kuriomis siekiama įgyvendinti esmines Valstybinės švietimo strategijos nuostatas. Programos įgyvendinamos nuo 2009 metų. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (2008), (toliau – Bendrosios programos), nuosekliai plėtoja ankstesnių metų Bendrosiose programose suformuluotus ugdymo turinio pagrindus ir atliepia naujus švietimui iškilusius iššūkius – sparčią mūsų šalies socialinio ir ekonominio gyvenimo kaitą ir besiplečiančias galimybes įgyvendinti švietimo naujoves. Rengiant ir įgyvendinant Bendrąsias programas, orientuojamasi į bendrųjų kompetencijų ir esminių dalykinių kompetencijų ugdymą, ypač daug dėmesio skiriant mokymuisi mokytis; siekiama labiau individualizuoti ugdymą, atsižvelgiant į skirtingus mokinių poreikius; taip pat siekiama didinti ugdymo turinio integraciją, kad mokiniai geriau suprastų ir galėtų kūrybingai taikyti tai, ką išmoko.

Bendrųjų programų keliamas tikslas – plėtoti dvasines, intelektines ir fizines asmens galias, ugdyti aktyvų, kūrybingą, atsakingą pilietį, įgijusį kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai ir mokymuisi visą gyvenimą.

Mokinys, mokydamasis pagal Bendrąsias programas, tampa pasitikintis savimi – teigiamai save vertina, yra atsakingas, patikimas, iniciatyvus, kūrybingas; bendraujantis ir bendradarbiaujantis – konstruktyviai veikia siekdamas bendrų tikslų, kuria ir palaiko gerus santykius su aplinkiniais; pasirengęs mokytis visą gyvenimą – yra įgijęs būtinas kompetencijas, kritiškai mąstantis, siekiantis žinių, kūrybingai jas taikantis problemoms spręsti; aktyvus – dalyvauja bendruomenės gyvenime, prisideda prie Lietuvos, Europos ir pasaulio kultūros ir gamtinės aplinkos puoselėjimo, socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo.

Dalykų mokytojams rekomenduojama susipažinti su kitų ugdymo srities dalykų programomis, ieškoti galimybių integruoti ugdymo turinį pirmiausia ugdymo srityje ir su kitų ugdymo sričių dalykais. Tinkama ugdymo turinio integracija sudaro daugiau galimybių priartinti mokymąsi prie gyvenimo, plėtoti bendrąsias mokinių kompetencijas, pritaikyti užduotis pagal mokinių poreikius, polinkius ir galias, išvengti kartojimosi ir didelių mokymosi krūvių.

Bendrosiose programose dalykų programos yra suskirstytos pagal ugdymo sritis, sudarytas iš giminiškų, tvirtais integraciniais ryšiais susijusių mokomųjų dalykų. Viena iš ugdymo sričių – meninis ugdymas (dailė ir technologijos, muzika, šokis, teatras).

Įgyvendinant meninio ugdymo dalykų bendrąsias programas siekiama, kad mokiniai įgytų bendrąją meninę kompetenciją, t. y. mokėjimą kūrybingai reikšti save meninės raiškos priemonėmis ir suprasti bei vertinti savo pačių ir kitų meninę kūrybą. Mokiniai, išsiugdę meninę kompetenciją, turėtų gebėti savarankiškai ir pagrįstai rinktis tolesnio mokymosi bei dalyvavimo meninėje kūryboje ir kultūroje galimybes, lanksčiai prisitaikyti prie sparčių darbo ir užimtumo pokyčių šiuolaikiniame gyvenime.

Meninis ugdymas glaudžiai siejamas su ugdymu menu, t. y. su plačiai suprantama įtaka emocinei, dvasinei, intelektinei, fizinei mokinių brandai. Meninė mokinių kūryba ir meno suvokimas atspindi dvasinį jų pasaulį – tai, ką patyrė, suprato, išsiaiškino, ką laiko vertinga arba nevertinga kaip žmonės ir kaip piliečiai. Tiek mokinių meninės kūrybos gebėjimai, tiek ja perteikiamas turinys turėtų būti laikomi lygiai svarbiais. Tik tokiu atveju galima tikėtis, kad meninio ugdymo rezultatai pasirodys ne vien kūrinų pavidalu, bet ir mokinių elgesiu, bendravimu, kasdieniu gyvenimu.

Meninio ugdymo dalykų bendrųjų programų turinys taip pat padeda ugdyti bendrąsias mokinių kompetencijas: mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, socialinę, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninę, reikalingas sėkmingai veikti įvairiose gyvenimo ir darbo srityse. Įgytus jų pagrindus mokiniai tobulins mokydamiesi visą gyvenimą.

Įgyvendinant meninio ugdymo dalykų bendrąsias programas siekiama didinti kultūrinį mokinių sąmoningumą. Jaunuoliams, kurie gyvens ir dirbs šiuolaikinėje intensyvaus tarpkultūrinio bendravimo erdvėje, svarbu būti atviriems ir tolerantiškiems žmonių pažiūrų, papročių, tradicijų, vertybių įvairovei. Meninė kūryba, kaip nė vienas kitas kultūros šaltinis, sudaro mokiniams daug galimybių pažinti gimtąją ir kitų tautų, socialinių grupių kultūras, rūpintis jų paveldu, kūrybingu integravimu į šiuolaikinę kultūrą ir ekonomiką. Ypač šiuo požiūriu svarbu susipažinti su tradicine kultūra. Pažindami gimtąją kultūrą, ją gerbdami, mokiniai gali išsiugdyti aiškų kultūrinį tapatumą, tapti visaverčiais savo šalies ir Europos piliečiais.

Meninio ugdymo elementai turėtų būti integruojami į kitų mokomųjų dalykų pamokas, siekiant gerinti mokymo ir mokymosi kokybę. Panaudojant menus, lengvai pažadinamos teigiamos emocijos, įveikiama nereikalinga įtampa, palengvinamas bendravimas – taip sukuriama palankios protinei veiklai sąlygos. Mokymasis meninėje aplinkoje yra patrauklesnis, jo tempas spartesnis, pasiekti rezultatai ilgiau išlieka. Meninio ugdymo dalykų pamokose sukuriama dar didesnė galimybė mokiniams patirti emocinę iškrovą, spręsti vidinius ir tarpasmeninius konfliktus, patirti

kūrybinį džiaugsmą, moralinį pasitenkinimą, ugdytis pasitikėjimą, – visos šios psichologinės pasiekos yra labai svarbios.

Visų mokinių meninės kūrybos rezultatai kuria patrauklios, atviros įvairovei ir tobulėjimui mokyklos įvaizdį. Dalis mokinių parodo išskirtinius meninius gebėjimus. Itin svarbu, kad gabieji ir besidomintys menu mokiniai būtų laiku pastebėti ir paskatinti lankyti papildomos veiklos būrelius, studijas, meninio ugdymo mokyklas pagal savo polinkius ir interesus. Kitiems menai bus svarbi vartojimo sritis, padedanti iš naujo pažvelgti į save, savo ir visuomenės gyvenimą. Visa to pradžia – mokyklinės menų pamokos. Todėl itin svarbu, kad jos mokinių nenuviltų, kad būtų kuo kokybiškesnės.

Analizuojant meninio ugdymo Bendrąsias programas, matoma, kad meninio ugdymo sritį sudaro ugdytas pagal dailės, muzikos, šokio, teatro ir 9–10 (I–II gimnazijų) klasėse siūlomą šiuolaikinių menų programas. Visas jas sieja trys ugdomosios veiklos sritys: 1) meninė raiška; 2) meninės raiškos ir meno kūrinių stebėjimas, interpretavimas, vertinimas; 3) menų svarbos socialiniame kultūriniame gyvenime pažinimas. Pastebėtina, kad į visas meninio ugdymo veiklos sritis integruojamas bendrųjų kompetencijų ugdytas, ypač daug dėmesio teikiama mokėjimui mokytis. Meninis ugdytas turi dideles integravimo su kitomis ugdymo sritimis galimybes:

- su doriniu ugdymu menų dalykus sieja socialinio bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimų, elgesio kultūros, pagalbos, savigarbos, pagarbos, atsakomybės, tolerancijos ir kitų vertybinių nuostatų ugdytas;

- su gimtosios kalbos ugdymu sieja tai, kad per menų dalykų pamokas mokiniai mokosi aptarti sumanymus, meninę ir estetinę patirtį, vartoti terminus, sąvokas, taisyklingai kalbėti, rašyti, suprasti rašytinius tekstus. Per muzikos ir teatro pamokas yra itin palankios sąlygos integruoti gimtosios ir užsienio kalbų ugdymo turinį, pažinti užsienio šalių kultūras ir tobulinti kalbų mokėjimą;

- su kūno kultūra meninį ugdymą sieja fizinių gebėjimų (koordinacijos, vikrumo ir kitų) ir ypatybių (jėgos, greičio, išvermės, reaktyvumo, plastiškumo ir kitų) ugdytas, sveikatos stiprinimas, vidinio ir išorinio aktyvumo darnos puoselėjimas, teigiamų emocijų išgyvenimas judant;

- su socialinio ugdymo dalykais (istorija, geografija, pilietiniu ugdymu) menų dalykus sieja bendros istorinės, geografinės, pilietiškumo žinios, Lietuvos ir kitų šalių kultūrų skirtumų, laimėjimų, bendruomenių, tautų, visuomenių vertybių, išreiškiamų menų kūriniuose, pažinimas;

- su gamtamoksliniu ugdymu (biologija, chemija, fizika) menus sieja bendros žinios apie žmogaus organizmo sandarą ir kūno dalių funkcijas (akies ir rankos koordinavimas piešiant, kūno judesių koordinavimas šokant bei vaidinant, taisyklingas kvėpavimas kalbant, vaidinant,

dainuojant), menų priemonių (garso, šviesos, spalvų ir kt.), įrankių (instrumentų, teptukų ir kt.) ir medžiagų (dažų ir kt.) naudojimo fizikiniai, cheminiai aspektai;

- su technologijomis menų dalykus sieja kūrybinio projektavimo veikla, technologiniai procesai (pvz., gamyba). Su informacinėmis komunikacinėmis technologijomis meninį ugdymą sieja informacijos paieškos, apdorojimo, pateikimo priemonių ir kompiuterių programų naudojimas.

Kalbant apie didaktines nuostatas, bendrosiose meninio ugdymo programose apsprendžiamas ugdymo turinio planavimas, organizavimas bei mokinių žinių vertinimas. Bendroji programa nubrėžia pagrindines gaires mokytojams planuojant mokinių ugdymą, mokymą ir mokymąsi. Planuojant numatoma, ko ir kaip mokinius mokyti, kaip mokiniai parodys savo išmokimą, kaip ir pagal kokius kriterijus bus vertinami. Svarbu nustatyti konkrečios klasės mokinių pasiekimų lygius ir teikti mokomąsias užduotis pagal mokinių mokymosi poreikius (individualizuojant). Bendrosios programos taip pat nurodo mokytojams kaip reikėtų organizuoti ugdymo procesą: paaiškinti mokiniams, ko jie turėtų išmokti, pateikiama pavyzdžių, rodančių, kokių pasiekimų iš jų tikimasi. Mokiniai taip pat turėtų būti supažindinami su mokymosi būdais. Mokymosi veikla turėtų būti kuo rečiau organizuojama visai klasei ir kuo dažniau – įvairiai skirstant į grupes (diferencijuojant), kad mokiniai daugiau mokytųsi tardamiesi su kitais, bendradarbiaudami bei nurodomi kiti patarimai.

Analizuojamas dokumentas nurodo, kad visi mokiniai yra kūrybingi, ir visi gali tam tikru mastu išsiugdyti kūrybingumą, taip pat ir specifinius meninės raiškos gebėjimus. Todėl vertinami visų meninio ugdymo veiklos sričių pasiekimai: meninės raiškos; menų suvokimo, interpretavimo, vertinimo; menų svarbos socialiniame kultūriniame gyvenime pažinimo. Taikomi visi vertinimo būdai (diagnostinis, formuojamasis, apibendrinamasis). Itin svarbus yra formuojamasis vertinimas, kuris padeda išsaugoti mokymosi motyvaciją, ugdyti teigiamą požiūrį į menus, pasiekti, kad kiekvienas mokinys atskleistų visas savo išgales. Vertinimo informacija apie tai, kaip mokiniams sekasi, renkama formaliojo ir neformaliojo stebėjimo būdu, fiksuojant pavyzdžius, rengiant mokinių konferencijas, atliekant diagnostinio vertinimo užduotis, naudojantis aplanku, į kurį sudedami kūrybos ir mokymosi procesą atspindintys darbai (atliktos ir įvertintos užduotys, projektai, eskizai ir kt.). Vertinimo informacija atspindi ne tik tai, ko mokinys išmoko, bet ir ko jis buvo mokomas. Mokytojas, apibendrinęs vertinimo informaciją, priima sprendimą apie mokinio pasiekimus pagal jam pačiam ir mokiniams, administracijai, tėvams aiškius kriterijus. Įvertinant pabrėžiama, kokią individualią pažangą mokinys padarė. Iš įvertinimo turi būti aišku, kuria linkme mokiniui reikia veikti, kad rezultatai būtų dar geresni.

Bendroji programa kelia tam tikrus reikalavimus mokymosi aplinkai. Nurodoma, kad visa mokyklos bendruomenė kuria palankų emocinį klimatą. Pabrėžiama mokytojo asmenybės savybės

ir kompetencijos. Akivaizdu, kad meninio ugdymo procesui reikalinga patogi mokymosi erdvė. Kiekviena mokykla aprūpina savo mokinius priemonėmis pagal galimybes. Daugumą priemonių moksleiviai įsigyja patys, kad ugdymo procesas galėtų vykti. Visas priemonių sąrašas nurodomas *Mokyklų aprūpinimo standartuose* (2001). Meno dalykų ugdymo turinys, veikla ir mokinių vertinimai Bendrosiose programose aptariami dviems metams: 5 – 6 klasės, 7 – 8 klasės, 9 – 10 klasės.

Trumpai aptarkime atskirus menų dalykų ugdymo aspektus 9 – 10 klasės mokiniams. Dailė dalyko tikslu keliamas siekti, kad mokiniai ugdytųsi estetinę nuovoką ir dailės raiškos gebėjimus, dvasiškai augtų ir įgytų kultūrinės kompetencijos pagrindus. Dailės dalykas pagrindinėje mokykloje apima vizualinių menų, architektūros, dizaino, tautodailės ir taikomosios dailės pažinimą. Mokydamiesi dailės mokiniai ugdomi specialiuosius meninės raiškos ir šiandieniniame gyvenime būtinus bendruosius gebėjimus, įgyja tvirtą pagrindą asmeninei, socialinei ir kultūrinei kompetencijai ugdyti.

9–10 klasėse dailės kalbai suvokti, mokinių interpretaciniams gebėjimams ugdyti taikomos šiuolaikinės raiškos priemonės ir informacinės technologijos. Supažindinama su įvairių meninių epochų, kūrybinių stilių interpretacijų įvairove, modernizmo ir postmodernizmo meninių sistemų savitumais. Aptariant meną kalbama apie pasaulio prieštarumą, skaudžias visuomenės problemas, įvairias grožio apraiškas ir jų atspindžius kūryboje. Pratinama atpažinti kičo apraiškas ir kritiškai vertinti masinės kultūros reiškinius. Siūlomos raiškos užduotys, padedančios suvokti, kad dailė yra ne tik emocinė saviraiška, bet ir sąmoninga, intelektualių pastangų reikalaujanti veikla. Vaizduojant natūrą siekiama perteikti panašumą (proporcijas, judesį, tikras ypatybes ir kt.) arba sutelkti dėmesį į savąjį emocinį požiūrį į vaizduojamą objektą (paryškinant, deformuojant, stilizuojant ir pan.). Ugdomas gebėjimas argumentuotai apginti savo idėją, pasirinktą vaizdavimo būdą (panašumo siekimą arba savąjį emocinį požiūrį), prisiimant atsakomybę už savo sprendimus ir gerbiant kitų požiūrį, nuostatas.

Laukiami mokinių pasiekimai aprašomi kaip sudedamosios dailės kompetencijos dalys: nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas. Nuostatos suprantamos kaip mokinių požiūris į tam tikrą veiklą, jų nusistatymas veikti vienaip ar kitaip. Gebėjimai – tai žinių, įgūdžių, gabumų naudojimas, galios veikti. Žinios ir supratimas – tai, ką mokiniai turi žinoti ir koku būdu tą žinojimą parodo. Pateikiamos ugdymo gairės yra tik rekomendacinio pobūdžio.

Muziko dalyko tikslas – suteikti kiekvienam mokiniui kultūrinio sąmoningumo ir muzikinės kompetencijos pagrindus, ugdyti emocingą ir kūrybingą asmenybę, norinčią ir gebančią įvairiomis formomis dalyvauti muzikiniame gyvenime, muzika praturtinti savo asmeninį gyvenimą.

Muzikos Dalyką sudaro trys veiklos sritys:

- muzikinė raiška. Ji apima mokinių dainavimo, grojimo, kūrybos ir pasirodymo gebėjimų, būtinų žinių ir supratimo, šioms veikloms būtinų nuostatų ugdymą. Muzikuodami, kurdami ir dalyvaudami kultūrinuose renginiuose mokiniai išmoksta taikyti būtinas muzikos kalbos žinias praktikoje, turtinamas jų muzikinis žodynas, plėtojama akustinė patirtis;

- muzikos klausymasis, apibūdinimas ir vertinimas. Jis apima mokinių akustinės patirties ir muzikinio žodyno plėtrą remiantis įvairių kultūrų ir laikotarpių muzikos kūrinių pavyzdžiais; muzikos suvokimo ir meninių išgyvenimų, estetinių įspūdžių išreiškimo žodžiu, analitinių ir vertinimo gebėjimų ugdymą, muzikinių sąvokų žodyno įvaldymą;

- muzikos pažinimas socialinėje kultūrinėje aplinkoje. Jis apima įvairių muzikinių reiškinių, tradicijų, muzikos reikšmingumo visuomenės gyvenime tyrinėjimą ir asmeninės muzikinės patirties savistabą.

Dalyko programa nusako dainavimo, grojimo ir muzikos klausymo turinio minimumui keliamus reikalavimus. Programa skatina ugdyti melodijos pajūčius bei garso aukščio skirtumus. Analizuojamos būdingiausios kūrinių formos, serializmo principas. Supažindinama su šiuolaikinėmis muzikos stilistinėmis kryptimis: spektrinė muzika, minimalizmas, serializmas, aleatorika; ekspresionizmas, impresionizmas, romantizmas, klasicizmas, barokas, viduramžiai, Lietuvos muzikos raida Vakarų muzikos istorijos kontekste. Muzikos pamokose kartojamos muzikos rūšys, žanrai, formos, atlikėjų kolektyvų, balsų rūšys. Kartojama ir įtvirtinama žemesnėse klasėse įgyta patirtis. Mokinių pasiekimai 9–10 klasėse vertinami trimis skirtingais lygiais: patenkinamu, pagrindiniu ir aukštesnioju.

Šokio tikslas – suteikti mokiniams galimybę plėtoti šokio raiškos gebėjimus bei estetinę patirtį ir įgyti kultūrinės kompetencijos pagrindus, reikalingus kūrybingai dalyvauti bendruomenės gyvenime.

Šokio dalyko pagrindinėje mokykloje ugdymo turinys pateikiamas pagal šias esmines veiklos sritis:

- šokio raiška (apima šokimą ir šokio kūrybą, šokio veiklos pristatymą);
- šokio stebėjimas, interpretavimas ir vertinimas (apima savo, klasės draugų, mokyklos, mėgėjų šokio grupių pasirodymų, profesionalių šokio spektaklių (vaizdo medžiagos, pagal galimybes – tikrovėje) stebėjimą, aiškinimąsi ir vertinimą);

- šokio vaidmens socialiniame kultūriniame gyvenime pažinimas (apima šokio vaidmens mokinių socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje (šeima, klasė, mokykla, gyvenamosios vietos bendruomenė ar bendrų interesų grupė), kasdienės šokio naudos ir įgyjamos šokio patirties apmąstymą, planavimą ir vertinimą).

Visų šių sričių veiklos ugdymo procese yra integralios, plėtojančios mokinių patyrimą, pradedant psichofizinėmis galiomis, baigiant estetiniu santykiu su šokiu, todėl turi būti nuosekliai ir kryptingai taikomos ugdymo procese. Atsižvelgiant į mokinių patirtį, klasės savitumą, mokyklos kontekstą svarbu rasti šių sričių veiklų ir jų proporcijų dermę ugdymo procese, siekiant geriausiai patenkinti mokinių poreikius, suteikti jiems galimybę pasiekti geriausius mokymosi rezultatus. Atliekant visų sričių veiklas mokiniai skatinami ugdytis pilietiškumo, mąstymo savitumo ir išraiškos laisvės vertybes ir įprasminti jas kasdieniame gyvenime.

Ugdymo gairėse, kurios yra rekomendacinio pobūdžio, aprašoma mokinių ir mokytojo veikla, kurios laukiamas rezultatas – mokinio kompetencija, suprantama kaip nuostatų, gebėjimų, žinių ir supratimo visuma. Nuostatos suprantamos kaip mokinių nusiteikimas dalyvauti įvairiose šokio veiklose. Šokio raiška padeda save pažinti, išreikšti, socialiai įtvirtinti, bendrauti.

Pagrindinė nuostata - drąsiai šokti ir priimti savo kūną tokį, koks jis yra. Manoma, kad mokiniai gebės šokti perteikiant žanro, stiliaus ypatumus, siekiant estetiškos kokybės (pvz., judesių sklandumo, laisvumo, išraiškingumo). Atsiveria plačios galimybės mokinių saviraiškai – kurti šokio struktūras atsižvelgiant į kūrybinį sumanymą, šokio žanrą ar stilių. Nagrinėjama socialinė šokio reikšmė ir aktualumas. Svarbu dalyvauti kultūriniame šokio gyvenime.

Teatro dalyko tikslas – suteikiant kokybišką patirtį, skatinti dvasinį mokinių brendimą, ugdyti pažinimo išgales, padėti įgyti teatro kompetencijos pagrindus ir jais pasinaudoti klasės ir mokyklos kultūriniame gyvenime. Siekiama, kad per teatro pamokas mokiniai ugdytųsi pasitikėjimą, savigarbą, empatijos ir socialinius gebėjimus; mokytųsi kūrybingai reikšti savo mintis, jausmus, požiūrį sudėtingesnėmis teatro priemonėmis ir įvairesnėje socialinėje kultūrinėje aplinkoje; mokytųsi per teatrinę raišką atskleisti savo pačių ir kitų žmonių dvasinį pasaulį, bendravimo ypatybes, spręsti konfliktus, pripažinti kultūrinius skirtumus.

Teatro dalykas apima šias veiklos sritis:

- teatro raiška (kūryba): dramos siužeto vaidinimui kūrimas, sceninis apipavidalinimas, vaidyba, vaidinimų rengimas ir parodymas;
- vaidinimų stebėjimas, interpretavimas, vertinimas: klasės, mokyklos, savivaldybės, profesionaliojo teatro vaidinimų stebėjimas, supratimo aiškinimasis, vertinimas;
- teatro svarbos socialiniame kultūriniame gyvenime pažinimas: teatro ryšių su įvairių epochų, tautų kultūromis, jų tradicijomis, vertybėmis, vaidmens kuriant savo krašto, europinę ir pasaulinę kultūrą pažinimas, sąsajų su gyvenimu, profesijomis, darbine ekonomine veikla, užimtumu aiškinimasis. Ši veiklos sritis taip pat susieta su mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymu.

Mokiniais keliami reikalavimai siekti sukurti apibendrintą personažo paveikslą. Vaidinant siekti atskleisti svarbiausią personažo tikslą, naudoti metaforines raiškos priemones apibendrintam paveikslui kurti. Bendradarbiaujant grupėse parengti ir parodyti teatro renginį mokykloje, panaudojant šiuolaikines menines formas (akciją, performansą, kitas), atsižvelgti į žiūrovų interesus. Kurdami dramos siužetus, mokiniai remiasi lietuvių ir kitų šalių autorių proza, dramaturgija, žiniasklaidos pranešimais, interneto lankytojų nuomonėmis. Rekomenduojama per metus pažiūrėti ne mažiau kaip 2–3 profesionaliojo teatro spektaklius.

Šiuolaikiniai menai – pasirenkamasis meninio ugdymo dalykas 9–10 klasėms. Šiuolaikinių menų dalyko mokymosi pasiekimai, turinio apimtis ir pasiekimų lygių požymiai numatyti atsižvelgiant į meninio ugdymo srities nuostatas ir siekiant dermės su kitais meninio ugdymo dalykais ir kitomis ugdymo sritimis. Programa skiriama 9–10 klasių mokiniams, besidomintiems menais, mėgstantiems aktyvią praktinę veiklą ir netradicines mokymosi formas.

Tikslas – siekiama, kad mokiniai plėtotų savo kūrybines galias, ugdytųsi gebėjimą reikštis ir komunikuoti įvairių menų raiškos priemonėmis, dalyvaudami integralioje meninėje veikloje puoselėtų individualumą, kūrybinėje veikloje patirtais teigiamais išgyvenimais stiprintų mokymosi motyvaciją. Įgyvendinant dalyko tikslą mokiniai atranda savo meninės prigimties ypatumus, ugdo meninius interesus, individualumą; patiria meninių išgyvenimų ir plėtoja bendruosius gebėjimus, išreiškdami sumanymus, mintis ir jausmus meno priemonėmis; naudojami kūrybinės raiškos gebėjimais ir žiniomis kasdieniame gyvenime ar rinkdamiesi profesiją.

Mokiniai, pasirinkę šiuolaikinius menus, plėtoja ankstesniais mokymosi metais sukauptą meninę patirtį. Šio dalyko ugdymo procesas organizuojamas remiantis integracijos principu. Integracijos pagrindu pasirinkti visoms meno šakoms būdingi meninio aktyvumo aspektai: meninė raiška ir meno kūrinio suvokimas, interpretavimas ir vertinimas. Šioje programoje išryškinama menų mokymosi patirties, rezultatų ir saviraidos apmąstymo, kuris gali padėti mokiniams geriau suprasti asmeninio tobulėjimo perspektyvas, svarba. Padedama suprasti, kad yra įvairių meno kūrinio vertės kriterijų, kurie nebūtinai sutampa su asmeniniais interesais, meniniu skoniu.

Mokiniai kuria meno objektus pagal savo gebėjimus (dailės, muzikos, šokio ar teatro). Siekiama, kad kūrinuose būtų būdingų meninės kalbos apraiškų (pradžia, plėtotė ir pabaiga, kompoziciniai elementai ir pan.). Mokiniai turėtų išbandyti įvairius žanrus, kūrybai pasirinkę idėją (temą) iš siūlomos mokomosios problematikos.

Atsižvelgiant į įvairios meninio ugdymo veiklos turinį, mokiniai skatinami atkreipti dėmesį į svarbias visuotines vertybes, ugdomos vertybinės jų nuostatos. Mokiniai skatinami kontroliuoti savo ugdymąsi, jausti atsakomybę už mokymosi kokybę ir rezultatus. Nuostatų ugdymas – nepertraukiamas procesas, svarbu kiekvieną pamoką rasti laiko ir atkreipti mokinių dėmesį į

svarbius vertybinius aspektus. Papildomai, mokomųjų dalykų ugdymo turinys orientuojamas į profesinei karjerai ir socialinei integracijai būtinų kompetencijų, tokių kaip mokėjimo mokytis, komunikavimo, darnaus vystymosi, kultūrinio sąmoningumo kompetencijų, teikiančių galimybę prasmingai dalyvauti visuomenės gyvenime, tobulėti profesinėje veikloje ir veiksmingai prisidėti prie pažangių visuomenės pokyčių, plėtotę. Kultūrinio sąmoningumo integruojamosios programos uždaviniai yra padėti mokiniams:

- suvokti kultūrinio sąmoningumo reikšmę gyvenant Europoje ir globaliame pasaulyje;
- formuoti asmeninį kultūrinį tapatumą;
- geriau pažinti kitas kultūras ir labiau jomis domėtis;
- ugdytis tarpkultūrinio bendravimo gebėjimus;
- pažinti ir išbandyti kultūrinės raiškos galimybes.

Mokiniai turi suvokti, kaip jie gali atverti savo kūrybines išgales ir dalyvauti įvairioje kūrybinėje kultūrinėje veikloje, glaudžiai susijusioje su ekonomine nauda. Mokiniai taip pat turėtų išmokyti vertinti estetiškos raiškos formų savybės kasdieniame gyvenime, meninėje ir kitokioje kūryboje. (Bendrųjų programų 11 priedas).

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad meninis ugdymas reikalingas kiekvienam žmogui. Meninio ugdymo procese veiksmingai ir harmoningai ugdoma visa žmogaus asmenybė – jo kūrybinės, intelektinės, emocinės, fizinės galios, verbalinės ir neverbalinės raiškos gebėjimai, vertybinių nuostatų sistema, todėl galima iš esmės padidinti asmens dalyvavimo įvairioje socialinėje bei kultūrinėje veikloje galimybes. Meninis ugdymas – neatskiriama bendrojo kultūrinio ir socialinio ugdymo dalis, tolesnio moksleivių mokymosi, gyvenimo bei darbo dabarties bei ateities visuomenėje kokybės ir sėkmės prielaida. Kartu tai – investicija į mūsų šalies ateitį.

Bendrosios programos suteikia pakankamai laisvės ir erdvės mokinių meniniams gebėjimams ugdyti, mokinių saviraiškai tobulėti bei atsiskleisti. Reikia nepamiršti, kad tik nuo mokyklos vadovybės bei mokytojų požiūrio priklauso, kiek dėmesio bus skiriama meniniam ugdymui.

1.3 Vaiko saviraiškos poreikių [kaip teisės į kokybišką meninį ugdymą] aktualizavimas tarptautinės ir valstybinės reikšmės dokumentuose

Vienas iš Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo tikslų yra perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuoti, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį

jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą. Švietimo įstatymas nurodo, kad pagrindinio ugdymo paskirtis – suteikti asmeniui dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, bendrąjį raštingumą, technologinio raštingumo pradmenis, ugdyti tautinį sąmoningumą, išugdyti siekimą ir gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau.

Įstatymo 16-asis straipsnis nurodo, kad vaikai turi teisę į neformalųjį ugdymą, kurio paskirtis yra tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais.

Lietuvos Respublikos konstitucijos 18 straipsnis teigia, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines, o 42 straipsnis nurodo, jog valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsaugą. 25 Konstitucijos straipsnis teigia, kad žmogus turi teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, jam neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Kaip teigiama visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 22 straipsnyje, kiekvienas visuomenės narys turi teisę į socialinę apsaugą ir teisę, kad valstybės pastangomis bei bendradarbiaujant tarptautiniu lygiu ir pagal kiekvienos valstybės struktūrą bei išteklius būtų įgyvendinamos jo orumui ir laisvam asmenybės vystymuisi būtinos ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 26 straipsnyje teigiama, kad kiekvienas turi teisę į mokslą, kuris pradinio ir pagrindinio išsilavinimo lygmenų yra nemokamas, o pradinis mokslas yra privalomas, tuo tarpu techninis ir profesinis mokymas yra visuotinai prieinamas, o aukštasis mokslas vienodai prieinamas visiems pagal kiekvieno sugebėjimus. Taip pat šio straipsnio antroje dalyje teigiama, kad mokslas yra skirtas tam, kad visais atžvilgiais būtų ugdoma žmogaus asmenybė ir kad būtų didinama pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms. Jis turi skatinti visų tautų, rasinių arba religinių grupių savitarpio supratimą, pakantumą ir draugystę, taip pat turi padėti toliau plėtoti Jungtinių Tautų taikos palaikymo veiklą.

27 šios deklaracijos straipsnis teigia, kad kiekvienas turi teisę laisvai dalyvauti bendruomenės kultūriniame gyvenime, gėrėtis menu, dalytis mokslo pažangos laimėjimais ir jų teikiama nauda bei teisę į savo moralinių ir materialinių interesų, atsirandančių iš mokslo, literatūros arba meno kūrinių, kurių autorius jis yra, apsaugą

Tuo tarpu Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) vaiko teisių apsaugos deklaracijos 29 straipsnis teigia – vaiko lavinimo tikslas turi būti kuo visapusiškiau ugdyti vaiko asmenybę, talentą ir protinius bei fizinius sugebėjimus, ugdyti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, taip pat principams, paskelbtiems Jungtinių Tautų Įstatuose, ugdyti vaiko pagarbą tėvams, savo kultūriniam identitetui, kalbai ir vertybėms šalies, kurioje vaikas gyvena, bei civilizacijoms, kurios

skiriasi nuo jo paties civilizacijos, parengti vaiką sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje, pagrįstam supratimo, taikos, pakantumo, vyrų ir moterų lygiateisiškumo, visų tautų, etninių, nacionalinių ir religinių grupių, taip pat vietinės kilmės asmenų draugystės principais, ugdyti pagarbą gamtai.

Kaip teigiama JTO vaikų teisių apsaugos konvencijos 31 straipsnyje, valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį, teisę dalyvauti žaidynėse ir jo amžių atitinkančiuose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime ir kurti meno kūrinius bei gerbia ir skatina vaiko teisę visapusiškai dalyvauti kultūriniame ir kūrybiniame gyvenime ir prisideda prie to, kad jam būtų suteiktos atitinkamos ir vienodos galimybės dalyvauti kultūrinėje ir kūrybinėje veikloje, praleisti laisvalaikį ir poilsiauti.

1.4 Meninės veiklos, kaip saviraiškos būdo mokykloje funkcionavimo veiksniai

Siekdamas bendrųjų ugdymo tikslų, mokytojas turi visišką laisvę pasirinkti tinkamus ugdymo metodus ar susidaryti jų derinius, kurtis autentišką darbo stilių. Tai daroma atsižvelgiant į realią situaciją: mokinių poreikius ir galimybes, paties mokytojo gebėjimus ir savybes, kitantį sociokultūrinį kontekstą. Mokytojas turi teisę siūlyti savo individualias programas, pasirinkti pedagoginės veiklos būdus ir formas.

Mokytojai taiko tokius mokymo metodus, kurie ugdo mokinių aktyvumą, savarankiškumą, kritinį ir kūrybinį mąstymą, konstruktyvumą, gebėjimą spręsti problemas, orientuotis aplinkoje, atsakingai veikti. Mokytojai mokymo procese pritaiko naujas kompiuterines ir informacines technologijas (Lietuvos švietimo sistema, 2010).

Taip pat Lietuvos švietimo sistema nurodo, kad mokyklose taikomas diferencijuotas ir individualizuotas mokymas. Mokytojai turi atsižvelgti į individualius mokinių bruožus parinkdami darbo būdus. Taikomi ir netradiciniai ugdymo metodai, panaudojama jų įvairovė. Pamokos vedamos ne tik mokykloje, klasėje, bet ir gamtoje, bibliotekose, muziejuose, parodose, išvykose ir kitur. Metodai parenkami tokie, kurie skatintų mokinių motyvaciją mokytis.

1.4.1 Motyvacija

Motyvacija – tai procesas, skatinantis elgtis taip, kad būtų pasiektą svarbių žmogui tikslų arba kad būtų patenkinti poreikiai ir motyvai (Motiejūnienė). Individai siekia tikslų įvairiais elgesio būdais, tačiau jų elgesį lemia panašios priežastys – aktyvumo, veiklos šaltiniai, tai yra poreikiai. J. Kasiulis išskiria tokias susijusias sąvokas:

- *Poreikis* - vidinė žmogaus būseną, tai – įtampa, kurią sukelia ko nors stoka.

- *Motyvas* – veiklos priežastis, susijusi su objektyvių poreikių patenkinimu, t.y. įsisąmoninus įtampą sukėlusias priežastis ir suradus objektą, kuris padės ją pašalinti, poreikis tampa veiklos motyvu.

- *Motyvacija* – elgesio (veiksmų, veiklos) skatinimo sistema, kurią sukelia įvairūs motyvai.

- *Motyvavimas* – mokinių motyvacijos poveikis (o poveikio priemonės ir metodai – motyvavimo priemonės ir metodai) (Kasiulis, 2001).

Kiekvienas poreikis savaime iškelia jo patenkinimo motyvus, kurie kreipia elgseną į tikslo siekimą. Egzistuoja tokie poreikiai, kurie gali būti tenkinami: tuo ką mokinys gauna už darbą (pažymys); darbo aplinka (bendravimas); pačiu darbu (saviraiška ir kt.). Motyvacijos teorijos siekia paaiškinti, kokius tikslus nori pasiekti individai, kokie jų poreikiai, kokios elgesio alternatyvos (Kasiulis J., 2001). Jos nagrinėja priežastis, kurios skatina žmogų veikti. Jos ieško atsakymo į klausimą, kodėl žmogus taip elgiasi. Pavyzdžiui, kodėl gabus studentas, kuriam mokslas gerai sekasi, nenori toliau studijuoti arba kodėl kitas kiekvieną savaitę eina į operą. Elgesio įvairovė aiškinama skirtingai, taigi esama skirtingų motyvacijos koncepcijų.

Bihevioristų nuomone, elgesį lemia pastiprinimas po reakcijos (apdovanojimas), o ne motyvacija prieš reakciją. Apdovanojimas nėra smalsumo priežastis, šis tarsi pats save apdovanoja (savaiminė motyvacija). Smalsumas sukelia žinių alkį ir veržimasi į mokslą. Eksperimentai su vaikais ir gyvūnais parodė, kad tiriamųjų dėmesį daug labiau sužadina ir elgesį skatina nematyti ar sudėtingesni piešiniai. Savaimine motyvacija galima laikyti ir saviraišką. Žmogui būdingas noras jaustis sugebančiam priimti sprendimus, tai ir kreipia jo elgesį (Kasiulis, 2001).

Pastaraisiais metais F. Barron (1988) nurodo, kad kūrybiškumo esmę sudaro *savastis* (angl. self). Savastis, jo manymu, tai motyvacija ir stilius, vertybinės nuostatos, darbo, karjeros, gyvenimo prasmės suvokimas. „Vyksta tarsi priešybių kova, verčianti individą apsispręsti“. Savastis - tai asmenybės savybės ir elgesį lemiantis veiksnys. Vienas iš svarbiausių savasties tyrinėjimo aspektų turėtų būti ne psichometriniai tyrimai, o motyvacijos ypatumai (Grakauskaitė-Karkockienė D., 2002).

Visgi, kas lemia mokinių mokymosi motyvaciją? Dr. Marija Barkauskaitė dr. Elena Motiejūnienė savo straipsnyje „Mokymosi motyvacijos problema ir jos sprendimo būdai“ remiasi atliktais tyrimais, ir teigia, kad žmogaus smegenims patinka mokytis, o mokinio atėjimas į mokyklą rodo, kad jis jau yra save nuteikęs mokslui. Tačiau konkrečiu momentu jis gali ir nenorėti tai daryti. Mokinio motyvacija priklauso nuo daugelio veiksnių – ir vidinio intereso, ir baimės būti nubaustam. Mokslininkėsteigia, kad yra įrodyta, kad patvariausia motyvacija yra susijusi su asmens identiteto plėtote, jo vertybių sistema, prasingumo suvokimu (Barkauskaitė, Motiejūnienė).

Atliktas tyrimas Anglijoje įrodė, kad mokymasis tampa paviršutinišku, kai mokomasi dėl to, kad išlaikytum testą, įtiktum mokytojui ar pasiektum kokį kitą trumpalaikį tikslą. Ilgalaikis žinių perėmimas vyksta tik tada, kai naujos žinios prasmingai susijungia su asmenine motyvacija, per kurią įprasminame gyvenimą (Barkauskaitė, Motiejūnienė).

Dr. E. Motiejūnienė išskiria šias motyvaciją žadinančias mokymo priemones:

- Žodinis pagyrimas – grįžtamasis ryšys suteikia mokiniui socialinį patvirtinimą. Nereikėtų mokinius per daug išgirti. Patariama pozityviai vertinti pageidaujamą elgesį.
- Testų rezultatai/pažymiai – periodiškų testų rezultatai ir grįžtamasis ryšys apie užduočių atlikimą parodo mokiniui ar jis daro pažangą. Blogi rezultatai negali būti palikti ir ignoruojami – jie naudojami mokymosi sunkumams nustatyti ir ištaisyti.
- Sužadimas – natūralus mokinių domėjimasis nežinomybe ir tyrinėjimo pomėgis panaudojamas motyvacijai skatinti.
- Netikėtumas – mokytojas turi savo mėgstamus mokymo būdus, kurie leidžia mokiniams numatyti mokymo(si) stilių. Tai gali paskatinti moksleivius atsipalaiduoti, jaustis patogiai, bet taip pat ir sužadinti, jeigu panaudojamas netikėtas veiksmas.
- Pažįstama medžiaga palengvina mokymąsi.
- Kontekstas – mokiniams išmokus principus ar sąvokas, paprašoma juos pritaikyti neįprastose situacijose.
- Žaidimai ir vaidinimai – skatina dalyvauti. Svarbu užtikrinti, kad žaidimas ar vaidinimas skatintų mokymąsi ir pabaigoje mokiniui būtų paaiškinta, kodėl jis žaidė ir ko išmoko.

Galime atkreipti dėmesį, kad klausymasis vangaus, neįdomaus mokytojo, per sunkios ar per lengvos užduotys, grįžtamojo ryšio apie pažangą nebuvimas, per greitas ar per lėtas pamokos tempas ar blogas apšvietimas, šildymas, akustika mažina mokymosi motyvaciją (Motiejūnienė E.).

Visgi, svarbiausi motyvacijos veiksniai anot mokslininkų – sėkmė, pripažinimas, vadovavimas (tampa klasės lyderiu). Mokymosi kokybė ir greitis taip pat priklauso nuo to, ar mokinys domisi mokomuoju dalyku. Manychiau, tėvų palaikymas, paaiškinimas gali teigiamai įtakoti mokymosi motyvaciją. Remiantis A.Maslow, fiziniai ir emociniai poreikiai turėtų būti svarbūs mokymosi motyvacijai, tačiau mokslininkės pabrėžia, kad svarbesnės visgi yra moksleivio savigarba ir saviraiška (Barkauskaitė, Motiejūnienė).

Įtakos mokymuisi turi ir vidiniai mokinio siekiai. Vidinė motyvacija – tai poreikis suvokti, poreikis manipuliuoti, poreikis tyrinėti. Paprasčiausia smalsumą sužadinti užduodant klausimus, ypač netikėtus. Stipriausią vidinę mokymosi motyvaciją sukelia vidinis džiaugsmas, lydintis išmokimą. Veiksmingiausia ir prasmingiausia mokymosi motyvacija yra susijusi su gyvenimo prasmės

jausmu. Tokią mokymosi motyvą palaiko nuolatinis konkrečių norų ir tikslų savarankiškas pasirinkimas. Kitas vidinis mokymosi motyvas – kompetencija. Daugeliui žmonių malonu atlikti užduotis gerai. Kuo dažniau mokinys mato savo įgūdžių ar kitų mokymosi rezultatų gerą kokybę, tuo labiau stiprėja jo noras ir toliau gerai tai daryti. Mokiniai, kurie save tapatina su sėkmingai besimokančiais, mokytojų vertinimas paskatina geriau mokytis. Mokiniai, kurie jaučiasi silpnai, menkesni mokytojų ar tėvų akyse, nejaučia galimybės pakilti. Mokiniai, kuriems trūksta sėkmės, mokytojai turėtų kurti ne tik sėkmės situacijas, bet ir sudaryti sąlygas, kad jie patys rinktųsi užduotis, kad įrodytų sau, ką jie gali pasiekti (Putnaitė, et al, 2007).

Kaip teigia K. Tepperwein (2000) menas gali sustiprinti tam tikrus motyvus. Jeigu galime klausytis muzikos, žiūrėti paveikslus, šokti ir kt. pagal savo norus, tai menas gali labai padėti. Žinoma būtina, kad tas menas būtų tikrai vertinamas ir nebūtų jaučiamas kaip blaškantis triukšmas.

Profesionalus, specialiai parengtas meninio ugdymo darbu mokykloje yra meninio ugdymo mokytojas, kaip teigia Rinkevičius (1998). Jo, kaip vaiko meninės kultūros saviraiškos talkininko, funkcijos yra:

- padėti vaiko meninei saviraiškai, ją provokuoti, nukreipti, skatinti;
- tirti vaiko meninės saviraiškos galimybes, jos turinį;
- demonstruoti meninės ir treniruojamos veiklos pavyzdžius, pamokyti, patarti ir pan.;
- tirti ir vertinti vaiko meninės veiklos, jo elgesio vyksmą, pobūdį ir rezultatus;
- tirti ugdytinio meninio vystymosi motyvą (Rinkevičius, 1998).

Didelės įtakos paauglių mokymuisi turi mokinių nusiteikimai, jausmai, dėmesio, valios, mąstymo, atminties ir kitų pažinimo procesų aktyvumas. Gerai žinoma, kad sunku ko nors išmokyti žmogų, jeigu jis nenori išmokti. Kaip teigia Rinkevičius, svarbu yra, jog būtų skatinamas mokinių dėmesys mokymo užduotims atlikti (Rinkevičius, 1998). Mokantis visų dalykų dalyvauja ir valingas, ir nevalingas dėmesys. Mokantis bet kurio meninio ugdymo dalyko kaip dalyvavimo meniniame vyksme (klausant, atliekant muziką) daugiausia pasireiškia nevalingas dėmesys: emocinio išgyvenimo dėka mokinys įsitraukia į veiklą. Tačiau ne visos mokymo užduotys savaime patraukia nevalingą dėmesį, ne visos pratybos, užduotys sudomina mokinį. Todėl nevalingą dėmesį reikia „papildyti“, pastiprinti ir „pratęsti“ valingu dėmesiu (Rinkevičius, 1998).

Meninei kūrybinei raiškai, jos suvokimui, interpretavimui bei vertinimui ir įgytų gebėjimų pritaikymui socialinėje kultūrinėje aplinkoje turėtų būti skiriama pakankamai dėmesio – nurodo 2003 Bendrosios programos. Darną tarp visų šių ugdymo turinio komponentų padeda užtikrinti ugdomosios veiklos organizavimas koncentrais, kai mokytojo pasirinktomis laiko atkarpomis grįžtama prie tų pačių ar panašių temų, kūrybinių užduočių, naudojamų technikų, medžiagų, priemonių, etapų, atliekamų, klausomų ar stebimų kūrinių, tik vis su sąmoningiau pasitelkiamais ir

geresniais meniniais bei estetiniais gebėjimais (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003).

Bendrosios programos pažymi, kad meninio ugdymo dalyko pamoka savo ruožtu turėtų būti kompleksinė, apimanti visus ar beveik visus dalyko komponentus: teorinį nagrinėjimą teikiant istorijos, teorijos bei estetikos žinias ir praktinę raišką. Per pamoką sukurti moksleivių kūrybiniai darbai, įvairios jų formos turėtų įgauti natūralią tąsą klasės ar mokyklos kultūriniam socialiniam gyvenime – tai leistų moksleiviams geriau suprasti, kaip kūrybinė meninė raiška atsiliepia ir patenkina kasdienio gyvenimo ir asmeninius bei bendruomenės poreikius. Taipogi mokytojas vis labiau tampa patarėju ir pagalbininku pačiam moksleiviui keliant ir sprendžiant kūrybinės meninės raiškos problemą (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003).

Apibendrinant mokinių mokymosi motyvacijos klausimą galima teigti, kad atlikti tyrimai šiuo klausimu pagrindžia teiginius, kad motyvacija yra stipriausias veiksnys, nulemiantis moksleivių mokymosi sėkmę. Tyrimai parodė, kad moksleivių mokymosi pasiekimai priklauso nuo to, ar tenkinami jų mokymosi motyvaciją lemiantys poreikiai. Mokslininkės Barkauskaitė bei Motiejūnienė pažymi, kad mokytojas moksleivių mokymosi motyvaciją stiprinti gali juos pažindamas, padėdamas suvokti mokymosi prasingumą, plėtodamas bendravimo ir bendradarbiavimo atmosferą mokykloje ir klaujė, daugiau dėmesio skirdamas individualiaipagalbai, vertinimu padėdamas moksleiviui suvokti savo stipriąsias ir silpnąsias puses (Barkauskaitė, Motiejūnienė). Taipogi, Bendrosios programos (2008) rekomenduoja mokymosi motyvacijai didinti, sudaryti mokiniams galimybių pasirinkti užduočių turinį pagal savo interesus ir polinkius. Nesėkmės, neadekvatūs mokytojo vertinimai, meilės, dėmesio stoka sukelia vengimo motyvaciją ir susilpnina mokinio norą mokytis.

1.4.2 Aktyvacija

Aktyvacija (ang. Activation) – nervų sistemos būseną, rodanti susijaudinimą, pasirengimą veikti. Individualus aktyvacijos lygis – tai individui būdinga, įprastinė nervų sistemos funkcinė būseną, kurios fone individas veikia (Monginaitė L.2004). Nervų sistemos būseną, suteikianti energijos organizmui veikti, ypatingai sensorinė aktyvacija arba kūno sistemų tarpusavio aktyvacija (Corsini, 2002).

Modernioji didaktika prioritetu nurodo motyvuotumą: mokytojas – supratingas ir atidus partneris; kultūros perėmimas ir perdavimas suvokiamas kaip sudėtingas interpretavimo veiksmas; vyrauja interpretacinės tendencijos, laukiančios numatomų, bet tiksliai neapibrėžiamų rezultatų; skatinama visokeriopa mokinio veikla ir pan. Pastebėtina, kad dauguma vaikų mokytis pradeda su

dideliu noru ir pasiryžimu, tačiau palaiapsniui, ypač paauglystės laikotarpiu, mokinių aktyvumas mažta, pedagogai pastebi mažėjantį mokinių domėjimąsi, augantį nenorą mokytis, susiduria su motyvacijos problemomis (Strakšytė, 2008).

Mokymosi sėkmė yra svarbus aktyvatorius, nes dažnai lemia paauglio savigarbą, asmens savybes, vietą klasės bendruomenėje. Paaugliai, nuolat patiriantys nesėkmę, jaučiasi menkesni mokytojų, bendraamžių, tėvų akyse, mažėja jų pasitikėjimas savimi, pažeidžiami jų saugumo. Mokymasis ima kelti nemalonius jausmus, vietoje aktyvacijos, atsiranda frustracijos būseną (Strakšytė, 2008).

Teigiamai mokinio motyvacijos aktyvacijai, anot A.Strakšytės, įtakos turi mokymo proceso organizavimas, pedagoginiai mokinių ir mokytojų santykiai, šilta atmosfera, kitaip tariant – ugdomoji aplinka. Anot atliktų tyrimų, ugdomąja aplinką teigiamai vertina bei ji žadina teigiamas emocijas bei norą mokytis tik gerai besimokantiems moksleiviams, kurie retai kada patiria nusivylimo būseną. Moksleivių mokymosi aktyvinimui tiesioginės įtakos turi mokytojų vertinimai, išankstinės nuostatos, pasitikėjimas mokytojais bei vertinimo objektyvumas.

Niekas neabejoja, kad šeima gali būti sulyginama su mikrogrupe, vienu iš pagrindinių faktorių, padedančių modeliuoti ne tik paauglio asmenybę, bet ir vertybines orientacijas. Šeima įtakoja savęs vertinimą, pasitikėjimą, stimuliuoja kūrybinį bei socialinį aktyvumą. Tyrimai rodo, kad šeimos dėmesys moksleivio pasiekimams motyvuoja skirtingai: tėvų palaikymas bei įvertinimas mokinį skatina siekti žinių bei gerų rezultatų, tačiau yra mokinių, kurie siekia gerų įvertinimų iš baimės dėl bausmių, gavus blogą įvertinimą; bet yra ir abejingų tėvų, nekreipiančių dėmesio į vaik sėkmę mokykloje – tai neaktyvuoja mokinio mokytis, siekti gerų įvertinimų (Strakšytė, 2008).

Jau minėjau ankstesniame skyrelyje, kad bendraamžių įtaka paauglystės laikotarpyje yra labai didelė; tai neretai lemia ir mokinių motyvaciją. Todėl šioje vietoje labai svarbu teisingai vertinti moksleivio draugystes, stebėti draugų elgesį, siekius, kadangi šiuo tarpsniu paaugliai siekia perimti vis daugiau savo amžiaus draugų elgesio bruožų. Statistika teigia, kad dažnai mokiniai nori lygiuotis į geriau besimokančius savo draugus ir jaučia pavydą kūrybiškesniems už save, tačiau gali prisilyginti ir nepažangiesiems. Remiantis mokslininkų studijomis, nurodomi du sėkmės kriterijai: 1) kaip aplinkiniai vertina subjekto sėkmę; 2) kaip subjektas vertina savo sėkmę (Strakšytė, 2008).

Strakšytė pastebi, kad moksleiviai dažnai nuvertina savo gebėjimus tik todėl, kad nemoka ar negali pasiekti tokių rezultatų moksle ar užklsinėje veikloje, kaip jų draugai ar pažįstami – taip teigia pedagogai. Sėkmės ir nesėkmės patyrimo tyrimas parodo, kad moksleiviai pasiskirsto į dvi grupes: tuos, kurie orientuojasi į sėkmę (optimistai), ir tuos, kurie baiminasi nesėkmių (pesimistai). Normalu, kad optimistai nebijo rizikuoti, siekia kuo aukštesnių mokymosi rezultatų ir nenusimena,

jei kas ir nepasiseka. Tuo tarpu pesimistai, nieko gero nesitiki, bijo užduočių, kiekviena nesėkmė gniuždo; sėkmę jie laiko atsitiktinumu, o nesėkmę – natūriiu įvykiu (Strakšytė, 2008).

Skatinant mokinių savarankiškumą reikia laikytis nuostatos, kad mokiniams veikiant pedagogas yra tik pagalbininkas. Tai labai aktualu paaugliams. Iškilus sunkumų ar nesėkmės atveju mokiniai turi būti raginami patys ieškoti problemos sprendimo būdų. Jų savarankiškumo plėtrai laikytas mokėjimas pralaimėti, suprasti nesėkmės priežastis, daryti išvadas apie galimus savarankiškos veiklos tobulinimo būdus. Svarbiausias pedagogo uždavinys – gebėjimas išreikšti tikėjimą mokinio galia įveikti sunkumus (Girdzijauskienė, 2002)

Galima preliminariai teigti, kad kai kurie paaugliai, kurie buvo iš pradžių išoriškai motyvuoti, o pastangos, susijusios su menine veikla tapo labiau našta nei malonumu. Tie paaugliai, kurie buvo ne tik išoriškai motyvuoti, tačiau pedagoginėmis priemonėmis buvo suaktyvinta jų meninė veikla, pademonstravo nuoseklumo teoriją meninėje veikloje, kasmet demonstruodami vis didesnę meninės veiklos svarbą jų saviraiškos priemonių rinkinyje.

A.Strakšytė (2008) apibendrindama atlikto tyrimo rezultatus, išskiria tokius motyvaciją palaikančius ir stiprinančius aktyvatorius: noras sužinoti, pažinti, patirti, smalsumas, troškimas tobulėti, pranokti save, atsakomybės jausmas bei sėkmės džiaugsmo išgyvenimas. Tyrimas parodė, kad paauglių mokymosi motyvacijai įtakos turi kryptingai veikiantys aplinkos veiksniai, t.y. šeimos aplinka, ugdymo aplinka, bedraamžių įtaka, sėkmės situacija. Palankios aplinkos sąlygos bei stipri mokymosi motyvacija formuoja harmoningą asmenybę, paauglio pasitikėjimą savimi, ugdo asmenines teigiamas savybes, o tai leidžia siekti aukštų rezultatų, išvengti frustruotos sėkmės.

1.5 Saviraiškos poreikių realizavimo ir meninės veiklos pasiūlos mokykloje dermės problemos (formų ir turinio aspektas)

Švietimo reforma Lietuvoje prasidėjo skelbdama humanistinės pedagogikos, asmenybės vertybinio ugdymo idėjas. Tačiau šių užduočių įgyvendinimas mokyklai per pastaruosius penkiolika metų nebuvo sukonkretintas, stokojo palaikymo konkrečiais veiksmais ir dokumentais. Šiuo metu susidaro įspūdis, kad mokinių kultūrinio ugdymo idėjos iš viso beveik pamirštos. Tačiau tai nereiškia, kad jos tapo mažiau reikšmingos. Pasaulyje vis labiau pripažįstama auklėjamoji meninio ugdymo reikšmė, meninės veiklos prasmingumas. Tuo tarpu Lietuvos mokyklose vis dar sunkiai atsisakoma praėjusio laiko pozityvistinio mąstymo, tik į trumpalaikį praktinį rezultatą orientuotos mokymo ir mokymosi motyvacijos (Girdzijauskas, 2006).

Algis Petras Krutkevičius pažymi, kad meninis vaikų ir jaunimo ugdymas yra sistemingas ir konsoliduojantis veiksnys ir turi didelę įtaką visuomenės raidai, individo socialinei integracijai ir atskirties mažinimui, bendros gyvenimo kokybės gerinimui. Lietuvoje moksleivių meninis ugdymas

yra viena iš formaliojo ir neformaliojo vaikų švietimo veiklos krypčių, svarbi sudedamoji švietimo sistemos bendrojo ugdymo dalis.

Mokiniai, turintys poreikį nuodugnesniam meniniam ugdymui, nei siūlo vidurinė mokykla, paprastai renkasi muzikos mokyklas ar vidurines mokyklas su menine pakraipa, įgyvendinančias kryptingo meninio ugdymo programas. Tačiau pastarųjų per paskutinį dešimtmetį ženkliai sumažėjo. Paanalizavus aplinkybių visumą, išryškėja keletas tokio mažėjimo priežasčių (Girdzijauskas, 2006).

Girdzijauskas A. pastebi ugdymo plane mažėjančias galimybes mokyklai siūlyti papildomas ugdymo programas. Daugėja privalomų dalykų, kaip antai: informacinės technologijos, žmogaus sauga, pilietiškumo pagrindai ir kt. Todėl vis mažiau erdvės lieka mokyklai formuoti savo pakraipą, skirti daugiau valandų mokinių meniniam ugdymui. Papildomo ugdymo valandos neužtikrina meniniam ugdymui reikalingo stabilumo, tęstinumo, nes jų pagrindu negali būti vykdomos ilgalaikės programos, o mokiniams, kurie norėtų tvirčiau mokytis meno dalykų savo mokykloje, tokių galimybių lieka vis mažiau.

Meninei veiklai ypač reikšminga – veiklos pastovumas, kryptingumas, sistemingumas ir, žinoma, kokybė. Gerai, kad į ikimokyklinio ugdymo programas, be dailės ir muzikos, įtraukta ir vaidyba, nuo 2-os klasės pradedamas kryptingas menins ugdymas, o į 9-12 klasių ugdymo turinį įeina ne tik dailė ir muzika, bet ir šokis bei teatras. Tačiau trūksta nuoseklumo: dailės ir muzikos dalykai įtraukti į pradinės ir pagrindinės mokyklos mokymo turinį, o šokis ir teatras šiose pakopose tėra tik pasirenkamieji dalykai (Krutkevičius, 2006).

Mokyklų tinklo pertvarka naikinant vidurines mokyklas neužtikrina meninio, tarp jų muzikinio, ugdymo tęstinumo, tuo pačiu ir nuoseklaus muzikinių gebėjimų ugdymo nuo 1-os iki 12-os klasės. Tai ypač skaudžiai pajuto mokyklos, turėjusios sustiprinto, vėliau kryptingo muzikinio ugdymo klases. Epizodinis, trumpalaikis, paviršutiniškas meno ugdymas nesudaro galimybių išauginti visaverčių meninių kolektyvų, užtikrinti meninio ugdymo kokybės ir įtakos mokinių kultūrai. Reorganizavus vidurines mokyklas, turėjusias muzikos klases, išnyko pajėgūs mišrūs chorai, orkestrai, ansambliai, šokių grupės ir pan. Gimnazijose mokosi gabūs mokiniai, tarp jų yra nemažai ir gabių muzikai, turinčių daugiau ir žinių, ir įgūdžių. Tačiau dėl muzikinio pasirengimo netolygumo daugelis gimnazijų chorų, jei ir pajėgia susiburti, tai turi apsiriboti nesudėtingu, dažnai pramoginio pobūdžio ir abejotinos meninės vertės repertuaru, kurį parengtų ir mažiau įgūdžių turintys, bet norintys dainuoti gimnazistai – teigia Arvydas Girdzijauskas.

Būdamas mokyklos direktoriumi, A.Girdzijauskas pastebi, kad mokiniai neatsakingai naudojami didelėmis galimybėmis rinktis ugdymo programas, modulius, pasirenkamuosius dalykus. Dažnai renkama lengviausia, o ne prasmingiausia kelią, blaškomasi nuo vienos programos prie

kitos, gaištamas laikas ir švaistomos valstybės lėšos, taip ir nepasiekiant jokio rezultato. Direktorius teigia, jog reikia paskatinti mokyklas siūlyti mažiau, bet kokybiškų, turiningų ir tęstinių, ilgalaikių muzikinio ugdymo – formalaus ir neformalaus – programų, galinčių ne vien kažkaip užimti vaikus, bet nuosekliai ugdyti jų muzikinius gebėjimus, kūrybiškumą, atsakingumą už savo ir draugų darbą, charakterį. Mokyklų veiklą reglamentuojantys dokumentai turi sudarys ne tik meninių dalykų mokymuisi palankias sąlygas, bet ir meninės veiklos saviraiškos galimybes. Taip pat labai svarbu mokyti rinktis ir atsakyti už savo pasirinkimą. Pažymėtina, kad moksleivių pasirinkimas dažnai priklauso ir nuo mokytojo, kiek jis pats vertina save ir savo dalyką, kiek turi orumo ir savigarbos. Tačiau taip pat nemažai priklauso nuo mokyklos aplinkos, ypač nuo išugdytos mokinių atsakomybės už savo pasirinkimą. Prasmingai rinktis reikia mokyti nuo mažens, kad pasirinkimas netaptų laiko ir pastangų bei mokyklos lėšų iššvaistymu (Girdzijauskas, 2006).

Algis Petras Krutkevičius savo straipsnyje konferencijai pateikia Švietimo informacinių technologijų centro duomenis, kad 2005 m. popamokinėje meninio ugdymo veikloje dalyvavo 43 proc. (231575) moksleivių. Populiariausios vaikų meninio ugdymo kryptys buvo: muzika – 17 proc., choreografija – 13 proc., dailė – 11 proc. (palyginimui: sportas – 28 proc.).

Vertinant mokyklų, ugdymo proceso kokybę, priimant abiturientus į aukštąsias mokyklas, nevertinamas mokinių meninis ugdymas, turintis esminę įtaką formuojant mokinių kultūrinę kompetenciją. Strateginis tikslas orientuoti ugdymo procesą į kompetencijas, ne į žinias, vis dar lieka deklaratyvus, neparemtas atitinkamų sąlygų sudarymu ir norminiais dokumentais. Pažymima, kad egzistuoja meninio ugdymo standartai, programos, mokiniai gali laikyti meninio ugdymo-muzikos egzaminą. Tai tarsi priartina muzikos dalyką prie kitų dalykų, suteikia jam lygias teises. Tačiau vertinant mokinių ir mokyklų ugdymo ir ugdymosi rezultatus, šis lygiateisiškumas pranyksta. Analizuojant nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimų ataskaitas, randami lietuvių kalbos, matematikos, gamtamokslinio ugdymo ir socialinių mokslų įvertinimai. Meninio ugdymo lyg ir nebūtų. Ne visos aukštosios mokyklos meninio ugdymo dalyko pažymį įskaičiuoja į atestato vidurkį, juolab kad ne visos vidurinės mokyklos meninį ugdymą vertina pažymiu. Nė viena aukštoji mokykla, priimdama abiturientus studijuoti, neatsižvelgia į mokinių kultūrinę veiklą vidurinėje mokykloje. Mes šios veiklos nevertiname niekaip. Tai skatina manyti, kad meninis ugdymas nėra svarbus, vadinasi, ir nenaudingas, tuo pačiu ir nereikalingas. Tokio mąstymo įrodymas – meninio ugdymo dalykų ir technologijų mokymo konkuravimas naujajame vidurinio ugdymo programos apraše (Girdzijauskas, 2006).

Krutkevičius Algis Petras akcentuoja ir pakartoja A.Girzijausko pastebėjimus, jog per pastarąjį dešimtmetį rajonų savivaldybėse (ypač kaime) ėmė mažėti aukšto meninio lygio chorų, folkloro ir šokių ansamblių, orkestrų, liaudies meno studijų. Mokyklose dėl vadovų atsainaus

požiūrio į meninį ugdymą dažnai pastebimas muzikos mokytojų ėjimas lengviausiu keliu: popamokinėje veikloje apsiribojama dirbti tik su smulkiomis grupėmis – solistais, ansambliais, ritmo šokiais. Repertuaras neišrankus – dažniausiai populiarios dainelės, akompanimentas – fonograma. Tai ne visų blogiausia, tačiau tokioje masinės popkultūros terpėje bręstančiai asmenybei atimama galimybė suvokti išliekamąją vertę turinčias kultūros ir meno vertybes, dalyvauti jų kūrimo procese ir užtikrinti jų tęstinumą.

Kita vertus, sužadinti vaikų domėjimąsi tradicinėmis meno šakomis ir žanrais – folkloru, choriniu dainavimu, liaudies šokiais ar orkestru – nėra lengva. Būtinai nuoseklus ir kruopštus darbas, aktyvi koncertinė veikla ir, aišku, aukšta vadovo kvalifikacija (Krutkevičius, 2006).

Reikia paminėti, kad meninio ugdymo programų įgyvendinimui kelia problemų ir „mokinio krepšelio“ metodika grindžiamas mokyklų finansavimas. Ši sistema numato tam tikrą standartinį lėšų kiekį vienam mokiniui. Į jį neįeina pagilinto meninio ugdymo programų organizavimo, individualaus mokymo groti muzikos instrumentais, kolektyvų vadovų darbo užmokesčio galimybės. Jei mokykla organizuoja daugiau programų, jai reikia daugiau lėšų. Tokių lėšų galima gauti perskirstant mokyklų krepšelio lėšas. Tada daugiau meninio ugdymo siūlanti mokykla tampa „blogąja“ mokykla, nes atima iš kitų mokyklų lėšas, gyvena neekonomiškai (Girdzijauskas, 2006).

Teisinga teigti, kad vienas iš svarbiausių kultūrinės veiklos aspektų – specialistai. Nuo jų kvalifikacijos, psichologinių savybių priklauso meninio darbo su vaikais sėkmė ir teikiamų paslaugų kokybė. Deja, dabartinė šalies padėtis neužtikrina pakankamai aukšto lygio specialistų, nes dėl mažų atlyginimų, prastų darbo sąlygų (nemaža kultūros įstaigų dalis kūrenimo sezono metu yra nešildomos), specialistų – chorvedžių, choreografų, režisierių, orkestrų, folkloro ansamblių – etatų nebuvimo kultūros centruose; kultūros ir meno specialistai lieka didžiuosiuose miestuose – vieni jų įsidarbina pramogų versle, antri renkasi kitą veiklos pobūdį, tretieji – emigruoja į užsienį. Bendrojo lavinimo mokyklose labai trūksta folkloro, pučiamųjų orkestrų, vaikų teatrų vadovų, muzikos ir choreografijos mokytojų. Vaikų muzikos ir meno mokyklose – aukštos kvalifikacijos fortepijono, styginių ir liaudies instrumentų specialistų (Krutkevičius, 2006).

Visgi dažnai menų dalykų mokytojų kompetencija neatitinka šiuolaikinio meninio ugdymo reikalavimus, dažnai nesugebama naudotis informacinėmis technologijomis, šiuolaikiniais ugdymo metodais, integruoti ugdymo procesą, užtikrinti ugdymo kokybę. Pastaraisiais metais pagausėjo įstaigų, rengiančių muzikos mokytojus. Juos rengia dažna kolegija, ieškodama būdų pritraukti kuo daugiau studentų. Studijos šiose mokymo įstaigose daug paprastesnės nei Vilniaus pedagoginiame, Šiaulių ar Klaipėdos universitetuose. Todėl stojančių studijuoti muzikos mokytojo specialybę universitetuose ženkliai sumažėjo. Kalbant apie kitus meninio ugdymo dalykus yra dar

keblesnė padėtis, nes pavyzdžiui, teatrologijos pedagogo specialybę įgyti dar sudėtingiau. A.Girdzijauskas nepataria pataikauti „rinkai“ ir neriboti pasiūlos rengiant mokytojus. Mokytojo rengimas turi būti šiuolaikiškas, atspindėti šių dienų mokslo, technologijos laimėjimus, atitikti jaunimo poreikius, jų dinamiką. Gana dažnai klasėje paaiškėja, kad mokiniai geriau nutuokia apie aparatūrą, kompiuterius, muzikines programas, novatoriškas meninės raiškos priemones, gyvena savitą meninį gyvenimą, visai kitoki nei tas, kurį siūlo meninio ugdymo pamokos ir būreliai. Jei nebus peržengta ši siena, jaunimas vargu ar žavėsis siūlomą meniniu ugdymu ir tuo pačiu – meninio ugdymo mokytojo profesija (Girdzijauskas, 2006).

Girdzijauskas detalizuoja pedagogų ir meninių ugdymo kolektyvų vadovų apmokėjimo sistemą. Mokyklinių meno kolektyvų vadovai dirba tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir kitų papildomo ugdymo būrelių vadovai. Jiems dažniausiai mokama tik už 1–2 pedagogines valandas. Meninio ugdymo pedagogams visiškai aišku, kad tiek valandų nepakanka norint parengti kolektyvą, rengti koncertus, dalyvauti dainų šventėse, organizuoti konkursus ir pan. Meninis kolektyvas turėtų dirbti bent porą kartų per savaitę po porą valandų, į vadovo darbo užmokestį turėtų būti įskaičiuojamas ir repertuaro parinkimas, natų ruošimas, darbas su mokinių grupėmis, koncertų organizavimas. Choruose ir dalyvių paprastai yra kur kas daugiau, nei paprastuose būreliuose. Sunku tikėtis meno kolektyvų gausos, aktyvios veiklos, jei mokytojai nėra skatinami juos kurti sudarant reikiamas sąlygas, tinkamai atlyginant už darbą. A.P. Krutkevičius pateikia palyginimą, kad kultūros ir meno kategorijai priklausančių darbuotojų 2006 m. statistikos duomenimis atlyginimai siekė tik 77 proc. valstybiniame sektoriuje dirbančiųjų bendro vidutinio mėnesio darbo užmokesčio dydžio (t.y. 1114, 0 Lt). O LR Kultūros ministerijos žiniomis, 2006m. šalies kultūros centruose dirbo 1781 specialistų, kurių darbo užmokestis, atskaičiavus visus privalomus mokesčius, sudarė 648,0 Lt. Palyginimui – sargai už naktinį darbą ir darbą švenčių dienomis gauna tokį pat, o kartais ir didesnę atlyginimą. Galime sutikti su A.Girdzijausku, kad nesant skatinimo mokykloje organizuoti meninės veiklos užsiėmimus, netenkinamas meninės saviraiškos poreikis, atsirandantis paauglystėje, kai paaugliai pradeda ieškoti saviraiškos priemonių, kai nori būti suprasti ir pasidalinti ne tik šviesiomis, bet ir susikaupusiomis tamsiomis savo dvasinio pasaulio kertelėmis.

Prof. Giedrė Kvieskienė atliktame tyrime apie mokinių kultūrinės edukacijos poreikių tenkinimą (2007) atkreipia dėmesį, kad integruojant ugdymo procesą, derinant ugdymo tikslus, kryptis, reikia siekti išvengti meninio ir bendrojo lavinimo supriešinimo, suabsoliutinimo, dažnai pasitaikančio kasdienėje praktikoje. Taip būtų užtikrinamas efektyvesnis asmenybės vertybinių nuostatų ugdymas, ugdymo proceso tikslingumas ir vientisumas. Užtikrinamas prasmingas visos dienos užimtumas didesniajam kiekiui vaikų, tuo pačiu sprendžiant asocialaus elgesio prevencijos, pedagoginio apleistumo problemas. Sukuriama patraukli mokyklos kultūra, skatinanti mokymosi

motyvaciją, sudaromos papildomos galimybės patirti sėkmę iš savo veiklos įvairiausių gabumų vaikams (Kvieskienė, 2007).

Remiantis nagrinėtais straipsniais, bei įvertinant esamą situaciją mokyklose, galiu daryti išvadą, kad teoriškai, remiantis Bendrąsiais programomis, yra sudarytos puikios sąlygos mokinių saviraiškai plėtotis ir meniniams gebėjimas ugdyti, mokiniams yra siūloma įvairūs papildomi meniniai būreliai, kita veikla. Tačiau analizuojant, randamos kliūtys ar problemos suderinti teoriją su praktika. Akivaizdu, kad ne visos mokyklos skiria vienodą dėmesį meniniam ugdymui; trūksta aukšto lygio meno specialistų, jų atlyginimai maži, meno dalykai nepopuliarūs. Kita vertus, kaimo mokiniams atsiranda papildomų problemų dėl pavėžėjimo namo, kadangi mokyklos geltonieji autobusai vyksta pagal jiems sudarytus grafikus, tad mokiniai neturi galimybės grįžti namo, arba turi ilgai laukti autobuso mokykloje. Autoriai pažymi, kad reikia gerinti materialinę bazę, vaikų meno kolektyvų aprūpinimą koncertiniais rūbais ir muzikos instrumentais ir kt. Taip pat, kaip pastebi Krutkevičius A.P., visuomenės socialinis ir turtinis susiskaldymas nemažai daliai vaikų ir jaunimo atima arba sumažina galimybes kultūrėti. Mažėja šeimos dėmesys meniniam vaiko ugdymui, pasitenkinama jo minimumu, o meno mokyklų lankymas tampa tik prestižo ir elitinio išsilavinimo reikalas. Galimybių kultūrėti nebuvimas skatina visuomenės intelektualinio ir kūrybinio potencialo nykimą.

Darniai visuomenės raidai būtinas ne tik ekonominis, socialinis, bet ir kultūrinis veiklumas bei aktyvumas. Visi sutiksime, kad jei mokykla sugeba tinkamai organizuoti moksleivių paauglių laisvalaikį ir papildomą ugdymą, sugeba pasiūlyti įdomios veiklos po pamokų – tai atitraukia mokinius nuo tuščio, beprasmiško laiko leidimo, kartu ir nuo žalingų įpročių, nusikalstamumo. Meninė, techninė, sportinė ir kita veikla sudaro paaugliams sąlygas realizuoti savo saviraiškos ir bendravimo poreikį, ugdyti tautinę ir kultūrinę savimonę (Kvieskienė, 2007).

2 VYRESNIŲ KLASIŲ MOKINIŲ SAVIRAIŠKOS KAIP PRIGIMTINĖS TEISĖS Į KOKYBIŠKĄ MENINĮ UGDYMĄ MOKYKLOJE RAIŠKOS EMPIRINIS TYRIMAS

2.1 Tyrimo organizavimas ir imties charakteristika

Tyrimas buvo atliekamas Kėdainių miesto bei rajono pagrindinėse, vidurinėse mokyklose bei gimnazijose 9-12 klasėse.

Tyrimo objektas: meninės moksleivių saviraiškos, kaip prigimtinės teisės į kokybišką meninį ugdymą, atitiktis.

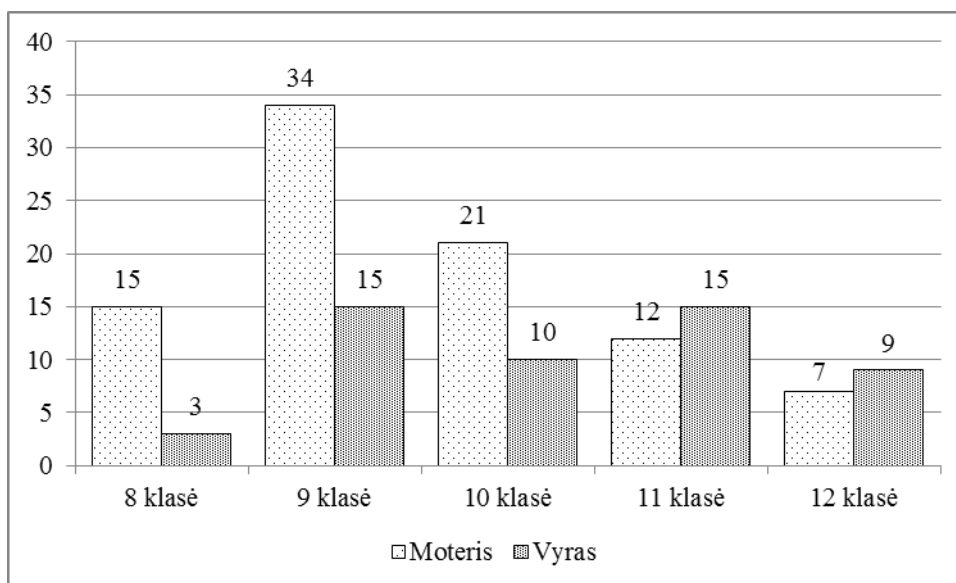
Tyrimo tikslas: išsiaiškinti mokinių ir pedagogų požiūrį į meninės saviraiškos galimybių, poreikių, formų bei turinio dermę Kėdainių rajono mokyklose.

Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais: pirmajame etape buvo atliekamas kiekybinis, antrajame etape – kokybinis tyrimai. Kiekybinio tyrimo metu buvo vykdoma 14-19 m. moksleivių anketinė apklausa Kėdainių rajono mokyklose. Kokybinio tyrimo medžiaga buvo surinkta Kėdainių rajono gimnazijoje. Atsitiktiniams gimnazijos mokiniams – devintokams buvo pasiūlyta parašyti trumpą rašinėlį tema „Ką aš daryčiau, jeigu būčiau atsakingas už meninę veiklą savo mokykloje?“ Šiame tyrimo etape atsitiktinai dalyvavo 25 mokiniai.

Anketiniam tyrimui atlikti buvo paruoštos tyrimo anketos moksleiviams (1 priedas) bei pedagogams (2 priedas) ir patalpintos internete „Manoapklausa.lt“ interneto svetinėje. Tyrime galėjo dalyvauti tik konkrečią nuorodą turintys respondentai, todėl kompiuterių klasėse dalyvaujant tyrėjui buvo jungiamasi prie anketų ir atsakinėjama į klausimus. Pedagogams buvo nusiųsta nuoroda į anketą ir laukiama jų rezultatų. Baigus apklausą, rezultatai buvo konvertuoti į SPSS programos duomenų failą ir vėliau buvo atliekama statistinė rezultatų analizė.

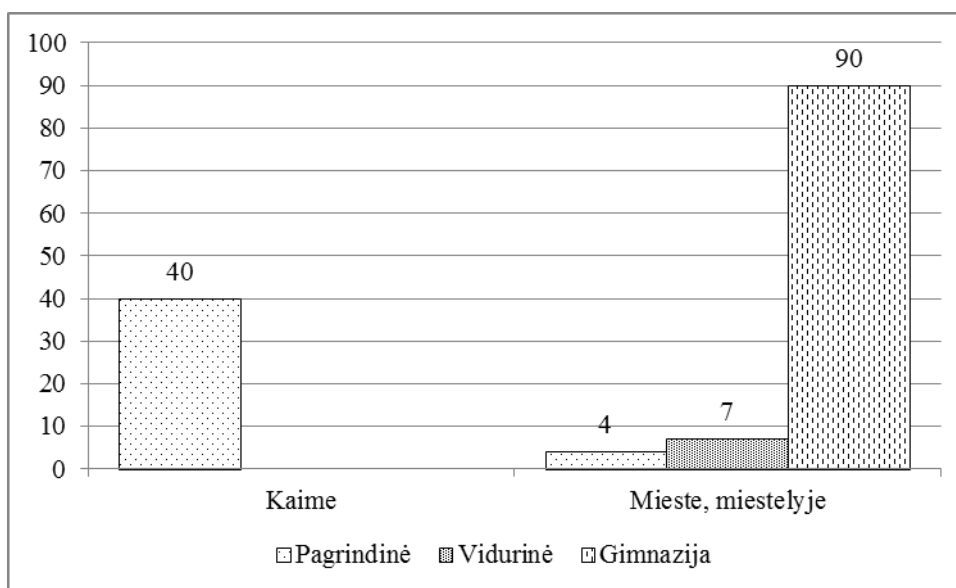
2.1.1 Moksleivių respondentų imties socialinė demografinė charakteristika

Anketinėje apklausoje dalyvavo 141 8-12 klasės moksleivis iš Kėdainių rajono mokyklų, iš jų 18 aštuntokų, 49 devintokai, 31 dešimtokas, 27 vienuoliktokai, 16 dvyliktokų. Apklausta daugiau mergaičių: 63 proc. mergaičių, 17 proc. berniukų (1 pav.).

1 pav. Mergaičių ir berniukų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį (N=141, abs. sk)

Pagal amžių moksleiviai pasiskirstė sekančiai: 13 proc. aštuntokų, 35 proc. devintokų, 22 proc. dešimtokų, 19 proc. vienuoliktokų, 11 proc. dvyliktokų (2 pav.).

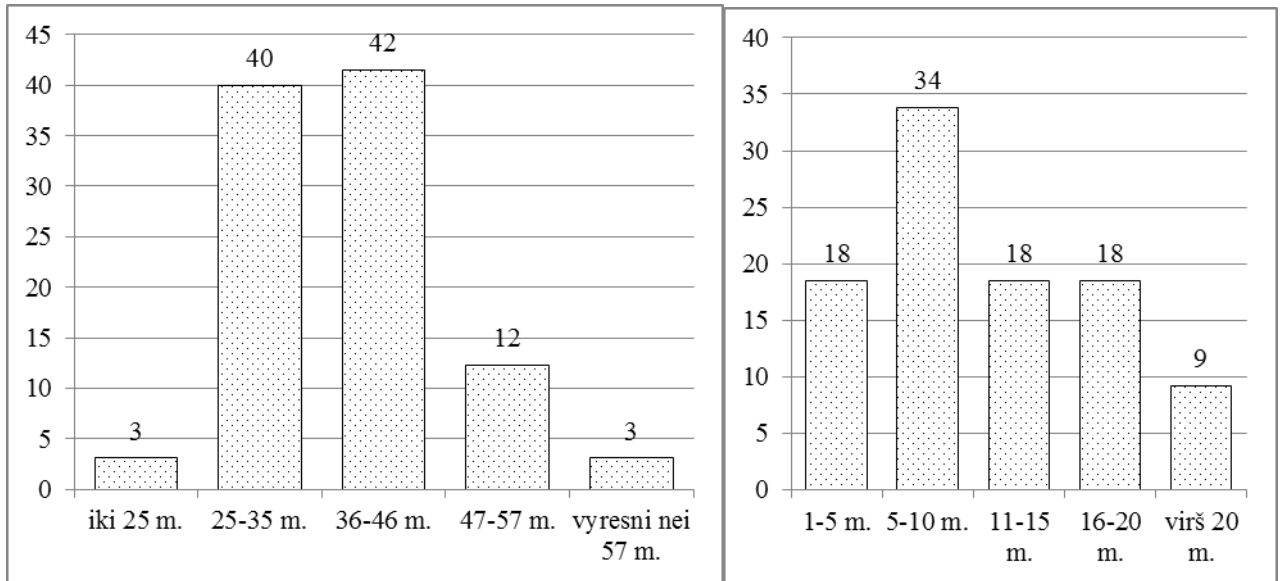

2 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal mokyklos tipą bei gyvenamąją vietovę

101 moksleivis (72 proc.) gyvena mieste arba miestelyje, 40 (28 proc.) – kaimo vietovėse. 117 moksleivių (83 proc.) lanko gimnaziją, 17 (12 proc.) – pagrindinę mokyklą, 7 (5 proc.) – vidurinės mokyklos moksleiviai. Kaimo vietovėse apklausti buvo tik pagrindinių mokyklų moksleiviai (2 pav).

2.1.2 Pedagogų respondentų imties socialinė demografinė charakteristika

Anketinėje apklausoje dalyvavo 65 pedagogai iš Kėdainių rajono mokyklų, 75 proc. moterų ir 25 proc. vyrų. Kiek mažiau nei pusė visų mokytojų (41,5 proc.) yra meninio ugdymo mokytojai.

3 pav. Pedagogų pasiskirstymas a) pagal amžių; b) pagal darbo stažą (N=65, %)

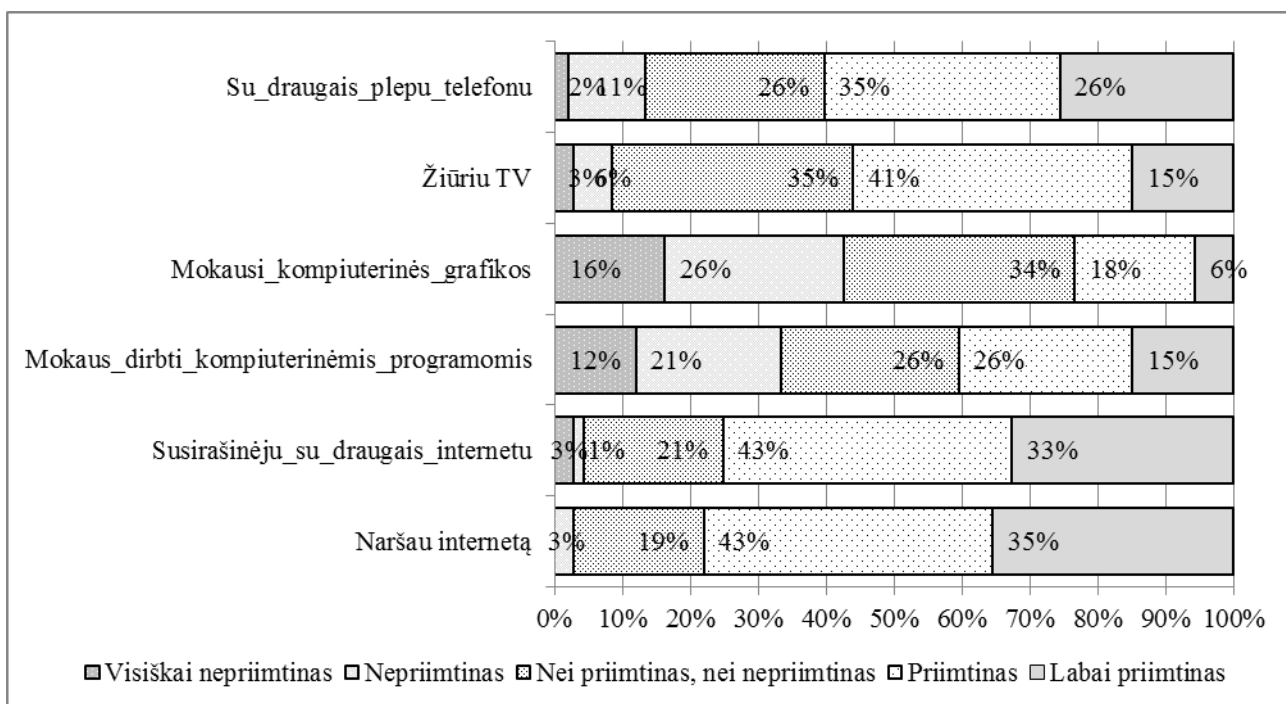
Tyrimė dalyvavo daugiausia 25-46 m. amžiaus pedagogų (3 pav. a). Pagal darbo stažą mokytojai pasiskirstė taip, kaip parodyta 3 pav. b). Didžiausias skaičius pedagogų turėjo 5-10 m. pedagoginio darbo stažą. 41,5 proc. pedagogų turėjo žemiausią kvalifikacinę kategoriją, 29,2 proc. pedagogų turėjo vyr. mokytojo, 20 proc. – mokytojo metodininko, 4,6 proc.- mokytojo eksperto kvalifikacinę kategoriją.

2.1.3 Prielaidų moksleivių meninės saviraiškos poreikiui tyrimas

Moksleivių laisvalaikio analizei, kaip socialinės demografinės charakteristikos įvertinimui, atlikti laisvalaikio užsiėmimai pagal pobūdį buvo suskirstyti į tris pagrindines grupes: laisvalaikis panaudojant elektronines ryšių priemones, laisvalaikio leidimas, užsiimant menine veikla, užsiėmimas kitokios veiklos rūšimis laisvalaikiu. Kiekvieną laisvalaikio leidimo rūšį moksleiviai turėjo įvertinti pagal priimtumą jiems nuo labai priimtinos iki visiškai nepriimtinos.

Kaip parodė laisvalaikio, panaudojant elektronines ryšių priemones, analizė, didžiausiai daliai moksleivių labiausiai priimtinas laisvalaikio leidimo būdas yra interneto naršymas (43 proc. priimtina, 35 proc. visiškai priimtina veikla).

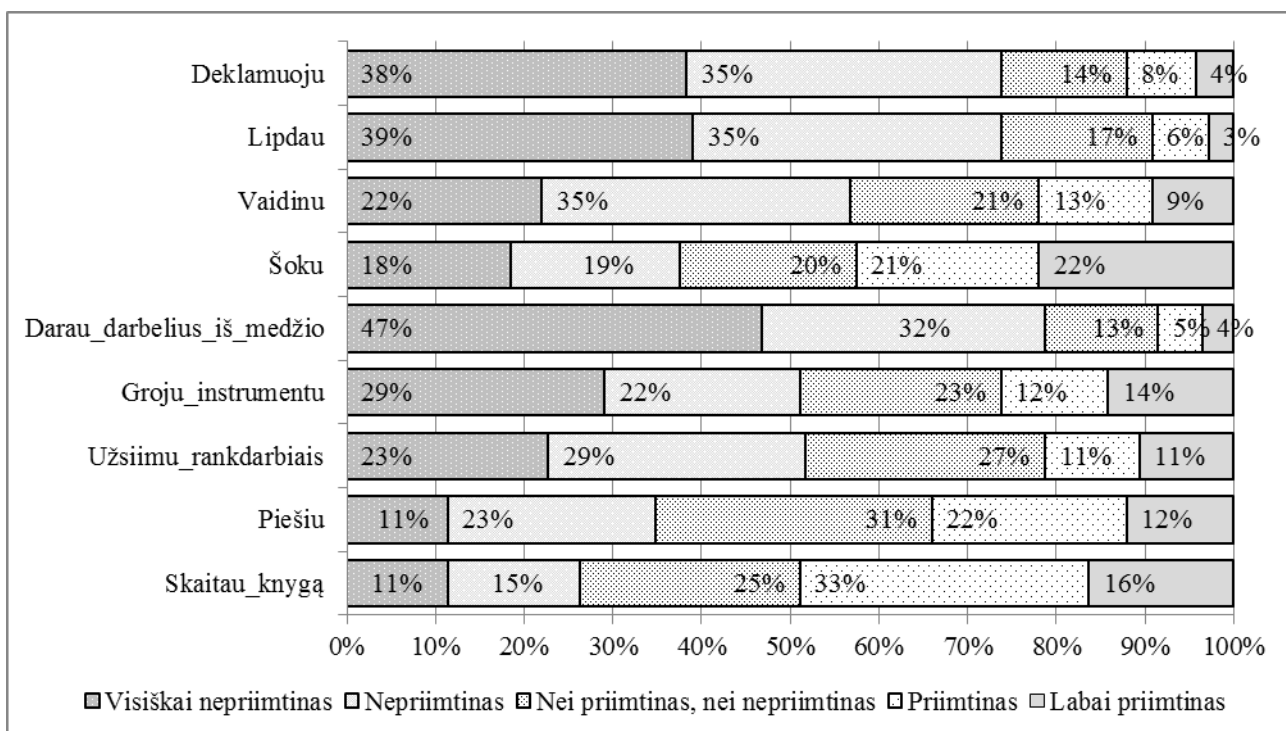
Kiek mažiau moksleivių (76 proc.) paminėjo, kad susirašinėjimais su draugais internetu yra priimtina laisvalaikio leidimo forma: 43 proc. paminėjo, kad tai priimtina veikla, o 33 proc. paminėjo, kad ši veiklos rūšis yra labai priimtina. Kaip rodo koreliacinė šių požymių priklausomybė ($r=0,72;p<0,05$) tiems moksleiviams, kuriems interneto naršymas yra priimtina veikla, susirašinėjimas su draugais internetu taip pat priimtinas (4 pav.)

4 pav. Ryšio priemonių naudojimas laisvalaikiui praleisti (N=141, %)

Didelei daliai moksleivių priimtinas laisvalaikio leidimo būdas – plepėjimas su draugais telefonu (59 proc.), kiek mažiau moksleivių (55 proc.) laisvalaikį mielai leidžia žiūrėdami televizorių.

Iš šios grupės veiklų, labiausiai nepriimtinos mokymosi kompiuterinės grafikos (42 proc.) bei mokymosi dirbti kompiuterinėmis programomis veiklos (33 proc.).

5 pav. Užsiėmimas menine veikla laisvalaikiu (N=141, %)

Kita analizuojama moksleivių laisvalaikio leidimo forma – užsiėmimas viena ar keliomis meninėmis veiklomis. Kaip parodė analizė – knygų skaitymas – tai viena priimtinausių meninės veiklos rūšių: 16 proc. ji yra visiškai priimtina, 32 proc. priimtina veikla. Kiek mažiau priimtinas šokis: 22 proc. visiškai priimtina, 21 proc. priimtina veikla (5 pav.).

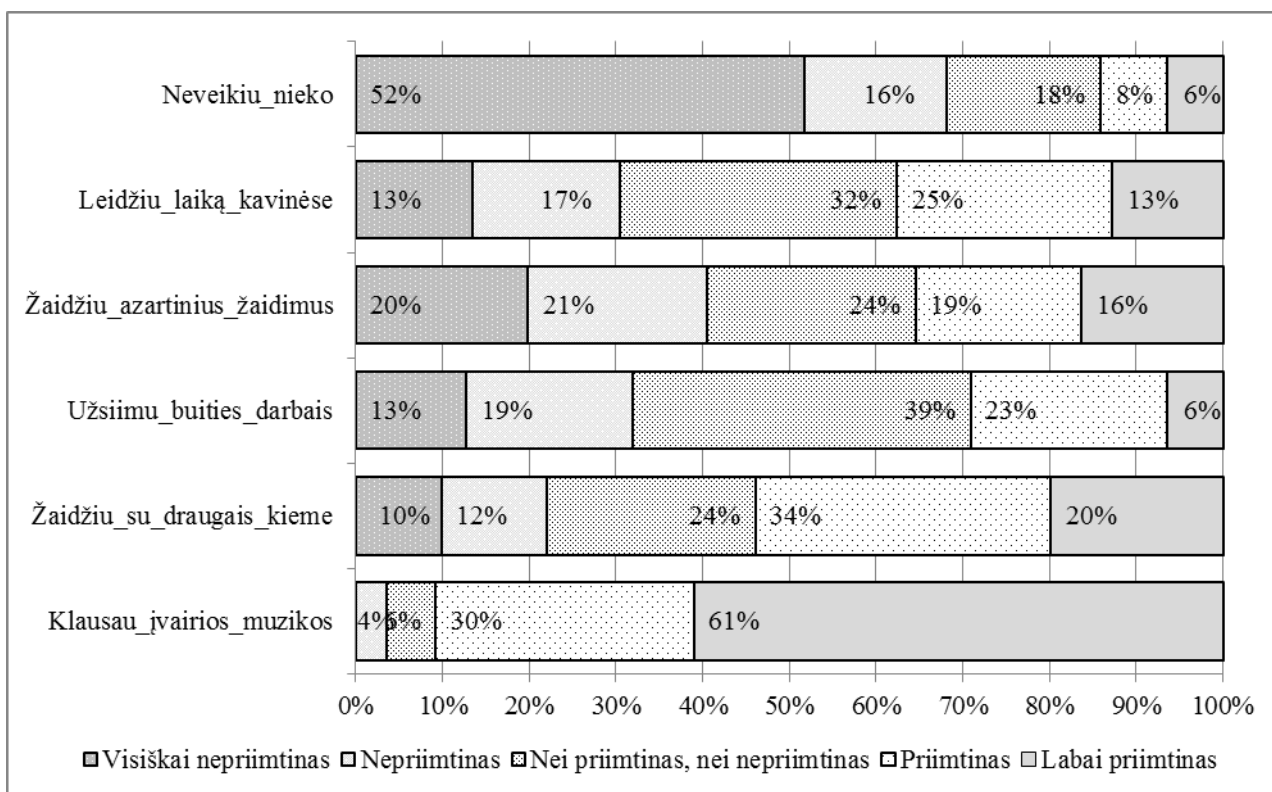
Meninės veiklos laisvalaikio analizė (5 pav.) parodė, kad moksleiviams – tai mažiausiai priimtina laisvalaikio leidimo forma ir trijų išskirtų. Mažiausiai priimtina laisvalaikio meninė veikla – tai medžio drožinėjimo darbai (47 proc. visiškai nepriimtina, 32 proc. nepriimtina). Taip pat apklausos moksleiviams laisvalaikį nepatinka leisti mokantis deklamavimo ar deklamuojant eilėraščius (73 proc.) bei lipdymas (73 proc.). Tai pakankamai smulkios meninės veiklos formos, kurios nėra apskritai labai plačiai propaguojamos laisvu laiku – tai daugiau formalios meninės veiklos sritys ir matomai, tai kas atliekama mokykloje, nebevilioja tuo užsiimti laisvalaikio. Viena iš priimtinesnių laisvalaikio užimtumo formų yra šokimas. Tam įtakos gali turėti ir tai, kad ši veikla yra siejama su pramogomis, pasilinksminimais. Be to, įvairūs televiziniai projektai, populiarinantys šokį, taip pat gali lemti poreikį juo domėtis.

Analizuojant kitas laisvalaikio veiklas (6 pav.), buvo nustatyta, kad labiausiai priimtina trečios laisvalaikio veiklų grupės veikla – tai įvairios muzikos klausymasis (61 proc. moksleivių – tai visiškai priimtina veikla, 30 proc. - priimtina), kas tendencingai turi ryšį su naršymo internete veikla: tie moksleiviai, kurie naršo internetą dažniau rinkosi ir muzikos klausymosi laisvalaikio veiklą ($r=0,53$; $p<0,05$). Tam įtakos gali turėti ir tai, kad muzikos kūrinų paieška, persisiuntimas yra neatsiejamas nuo veiklos kompiuteriu. Mažiau priimtina veikla- tai žaidimas su draugais kieme. 20 proc. moksleivių teigia, kad tai visiškai priimtina laisvalaikio leidimo veikla, 34 proc. – laiko ją priimtina. It tai yra žymiai didesni, nei užsiėmimo menine veikla rodikliai.

Kiek mažesnė dalis moksleivių, tačiau pakankamai didelė, nurodė, kad laisvalaikio mėgsta leisti laiką kavinėse (39 proc.) ir žaisti azartinius žaidimus (35 proc.).

Labiausiai nepriimtinas moksleiviams „nieko neveikimas“: net 68 proc. studentų nurodė, kad tai – nepriimtinas laisvalaikio leidimo būdas jiems (6 pav.).

Bendra ne kategorizuota laisvalaikio veiklų analizė rodo (5 ir 6 pav.), kad populiariausios laisvalaikio leidimo formos yra įvairios muzikos klausymasis (91 proc.), interneto naršymas (78 proc.), susirašinėjimas su draugais internetu (75 proc.), plepėjimas su draugais telefonu (60 proc.), televizoriaus žiūrėjimas (56 proc.) bei žaidimai su draugais kieme (54 proc.). Ties 50 proc. riba svyruoja užsiėmimas laisvalaikio- knygų skaitymas, kiek mažiau (43 proc.) populiarumo turi šokis. Visų kitų veiklų priimtumas yra mažesnis. Tuo tarpu medžio darbeliai, lipdymas bei deklamavimo menas nepriimtini daugiau nei 70 proc. tiriamųjų moksleivių (3 priedas).

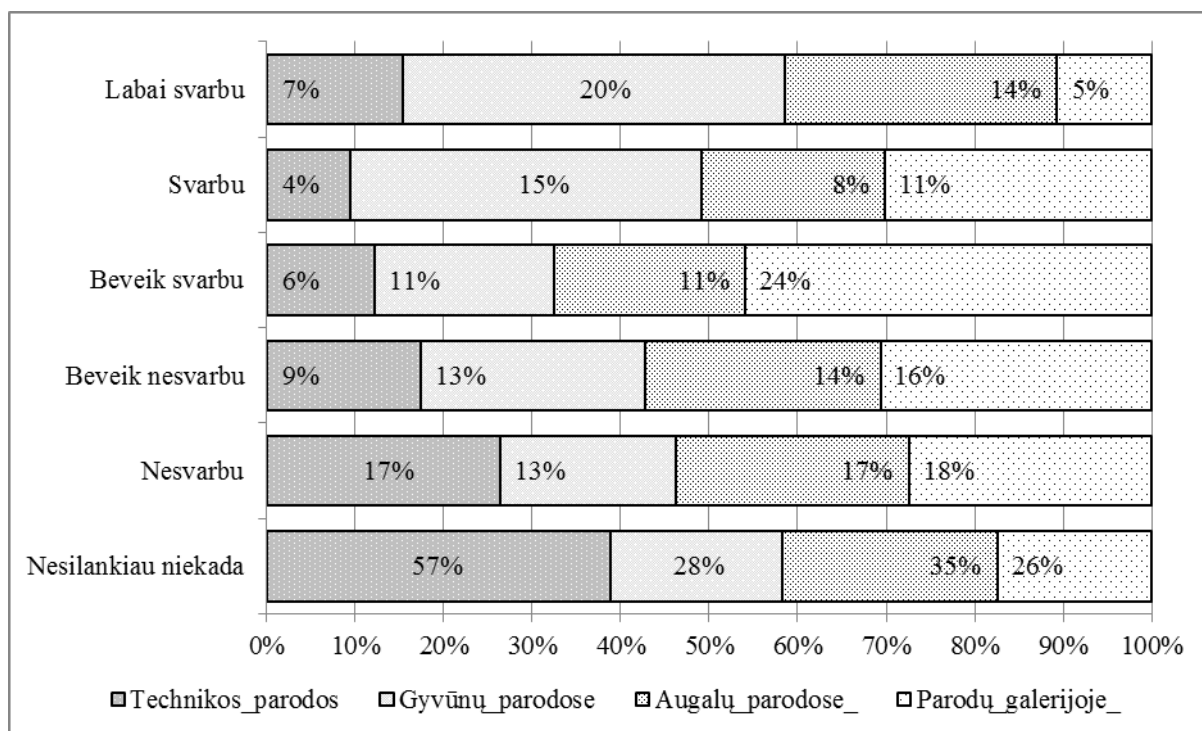
6 pav. Užsiėmimo kitomis veiklomis laisvalaikiu analizė (N=141, %)

Berniukams, lyginant su mergaitėmis, mažiau priimtinas knygų skaitymas ($r=-0,46$; $p<0,05$), o gyvenamoji vieta bei amžius laisvalaikio leidimo būdo stipriai neįtakoja.

Derinant laisvalaikio leidimo formas buvo nustatyta, kad piešiantiems vaikams labiau priimtinas lipdymas ($r=0,53$; $p<0,05$) bei darbai su medžiu ($r=0,51$; $p<0,05$), o mėgstantiems rankdarbius vaikams priimtinesnis yra lipdymas ($r=0,41$; $p<0,05$), deklamavimas ($r=0,41$; $p<0,05$), tiems, kurie užsiima medžio drožinėjimu, taip pat priimtinesnis yra lipdymas ($r=0,66$; $p<0,05$), mėgstantiems vaidinti moksleiviams priimtinesnis yra šokis ($r=0,46$; $p<0,05$), deklamavimas ($r=0,50$; $p<0,05$). Gyvenamoji vieta bei amžius laisvalaikio leidimo būdo stipriai neįtakoja.

Sekančiame etape buvo prašoma moksleivių aprašyti, kokiose vietose su tėvais, giminėmis ar draugias jiems tenka lankytis ir kokią reikšmę jiems tos vietos turi. Vietų lankymo klausimas taip pat buvo kategorizuotas į keletą grupių: tai parodos, muziejai, teatrai ir kitos vietos (7 pav.).

Analizuojant parodų lankomumą, buvo nustatyta, kad 56 proc. mokinių nėra buvę technikos parodose, 35 proc. – nebuvę augalų parodose, 28 proc. nebuvę gyvūnų parodose ir 25 proc. nebuvę parodų galerijose. Tiems, kurie lankosi šios kategorijos vietose, didžiausia įspūdi paliko gyvūnų parodos (35 proc.) apklaustųjų, kiek mažiau (23 proc.) įspūdinga pasirodė lankyti augalų parodose, 16 proc. parodų galerijose, 10 proc. mokinių patiko lankyti technikos parodas (7 pav.).

7 pav. Parodų lankymas (N=141, %)

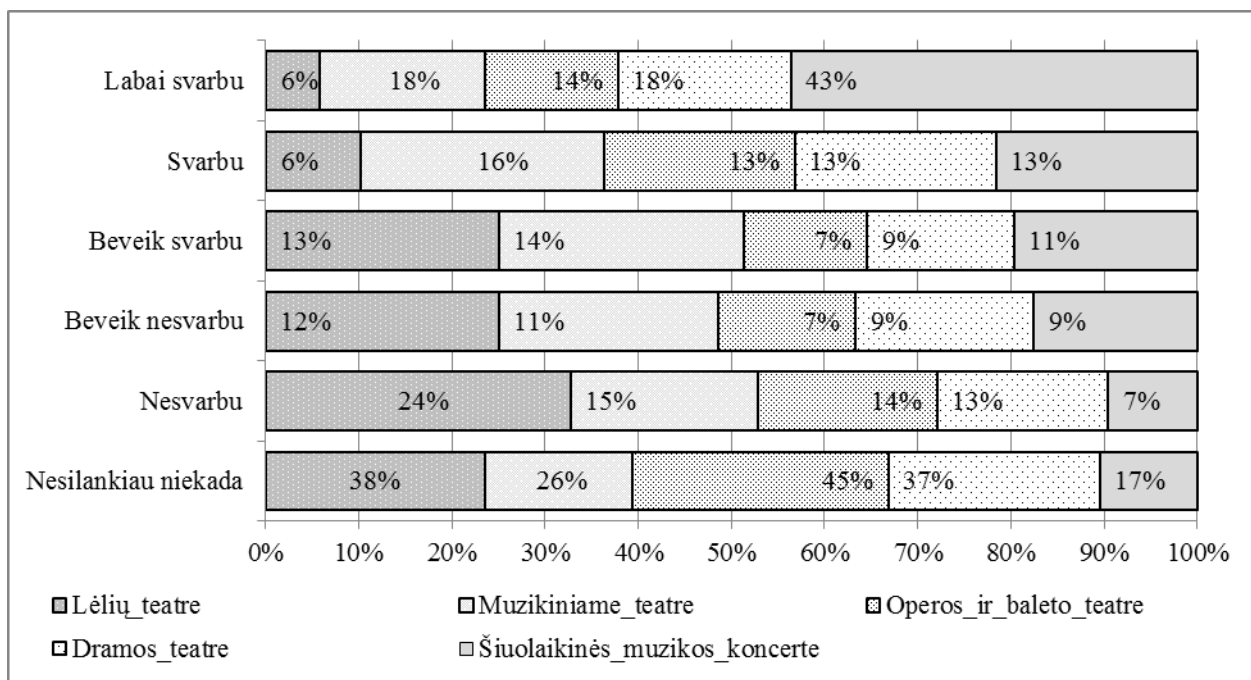
Tiems mokiniams svarbu apsilankymai gyvūnų parodose, mėgsta lankytis ir augalų parodose, o tai rodo, kad gamtą mylintiems jaunuoliams, gamta nėra dalinama atskiromis sritimis, jie ją suvokia kaip visumą ($r=0,63$; $p<0,05$).

Analizuojant teatrų lankomumą, buvo nustatyta, kad 45 proc. moksleivių niekada nėra buvę operos ir baleto teatre, 38 proc. nėra buvę lėlių teatre, 37 proc. nėra lankęsi dramos teatre, 25 proc. nebuvo muzikiniame teatre ir 17 proc. moksleivių nėra buvę dramos teatre ir tiek pat moksleivių nėra buvę šiuolaikinės muzikos koncerte. Priklausomai nuo apklausos vietos buvo gauti tokie rezultatai. Kadangi tyrimas ko Kėdainių rajone, galima teigti, kad ekskursijos į kituose miestuose esančius teatrus nėra itin gausiai organizuojamos moksleivių šeimoms, giminių ar draugų rate.

Tie moksleiviai, kuriems teko lankytis teatruose, pasidalino lankymosi išpūdžiais. Didžiausiai daliai moksleivių (56 proc.) didelį išpūdį paliko lankymasis šiuolaikinės muzikos koncertuose. Kiek mažesnė dalis moksleivių (34 proc.) liko sužavėti apsilankymu muzikiniame teatre, 31 proc. susižavėjo apsilankymais dramos teatre, 27 proc. moksleivių teko apsilankyti Operos ir baleto teatre ir jiems tai patiko ir tik 7 proc. moksleivių (8 pav.)

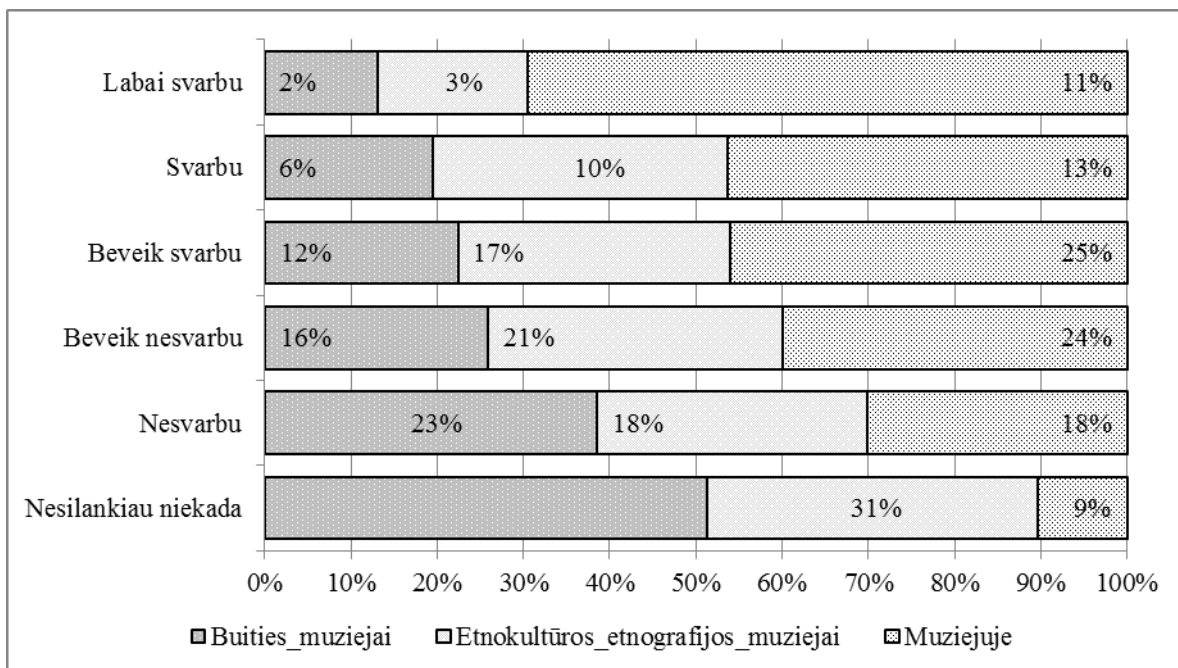
Moksleiviai, kuriems svarbu lankytis lėlių teatre, pažymėjo, kad jiems lygiai taip pat svarbu lankytis ir istorijos muziejuose ($r=0,41$; $p<0,05$) bei muzikiniame teatre ($r=0,41$; $p<0,05$). Tiems, kuriems svarbūs apsilankymai istorijos muziejuose, taip pat mėgsta apsilankymus ir paveikslų galerijose ($r=0,47$; $p<0,05$). O paveikslų galerijų lankymo svarba moksleiviams yra siejama ir su apsilankymais operos ir baleto teatre ($r=0,62$; $p<0,05$), ir su apsilankymais dramos

teatre ($r=0,43$; $p<0,05$). Tokie sąryšiai tendencingai atskleidžia, kad moksleiviai, kuriems svarbu apsilankyti nors vienos srities teatre, mėgsta lankytis ir kituose teatruose.

8 pav. Teatrų ir koncertų lankymas (N=141, %)

Analizuojant vaikų lankymąsi muziejuose, buvo nustatyta, kad buities muziejuose nėra niekada lankęsi didžiausia dali moksleivių (42 proc.), 31 proc. moksleivių nesilankė etnokultūrinuose etnografiniuose muziejuose ir tik 9 proc. nebuvo niekada istoriniuose muziejuose (9 pav.)

9 pav. Muziejų lankymo tyrimas (N=141, %)

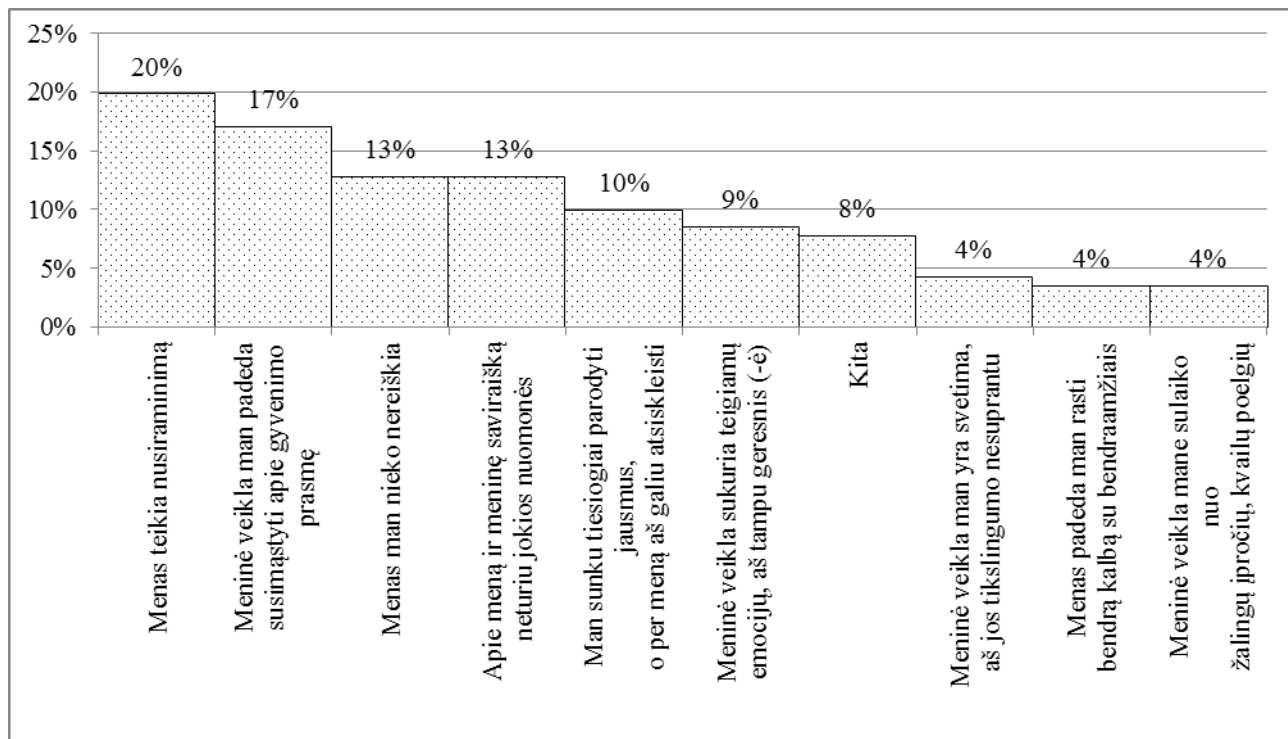
Daugiausia įspūdžių moksleiviams, kurie yra buvę muziejuose, paliko apsilankymas istoriniuose muziejuose (24 proc.), kiek mažesnė dalis moksleivių liko susižavėję apsilankymu etnografiniuose muziejuose (13 proc.), dar mažesnei daliai moksleivių didelių įspūdžių paliko apsilankymas buities muziejuose (8 proc.)

Tyrimo metu buvo nustatyti tam tikri koreliaciniai ryšiai tarp apsilankymo vietų ir jų poveikio moksleiviams. Mokiniai, kuriems labai svarbu apsilankymai gyvūnų parodose, pažymėjo, kad jiems taip pat svarbu lankytis ir muziejuose ($r=0,41$; $p<0,05$), o tokie sąryšiai atskleidžia gamtos ir paveldo vientiso suvokimo tendencijas moksleivių tarpe.

2.2 Vaikų saviraiškos galimybių meninėje veikloje tyrimas: vaikų ir pedagogų požiūris

Šioje tyrimo dalyje, vertinant moksleivių meninės saviraiškos galimybes mokykloje buvo aiškinamasi, kokios yra meninės saviraiškos galimybės paauglių savirealizacijai, kokios meninės saviraiškos sudaromos galimybės yra svarbiausios moksleiviams, tiek mokinių, tiek ir pedagogų požiūriu, analizuojama, kokios yra mokykloje sudarytos sąlygos meninei saviraiškai: kokios vyksta meninio ugdymo pamokos, papildomo ugdymo užklasinė veikla, meninė projektinė veikla, ekskursijos, renginiai ir pan.

Vertindami meninės saviraiškos poveikį sau, moksleiviai buvo prašomi išsirinkti vieną iš teiginių, kuris jų nuomone, atspindi jų saviraiškos poreikį labiausiai: klausimai buvo suformuluoti taip, kad moksleiviai pagal meninės saviraiškos rezultatą galėtų įvertinti jos poveikį.

10 pav. Meninės saviraiškos poveikio mokykloje analizė (N=141, %)

20 proc. visų mokinių nurodė, kad menas jiems teikia nusiramimą, o 17 proc. moksleivių meno pažinimas priverčia susimąstyti apie gyvenimo prasmę. 13 proc. moksleivių apie meną ir meninę saviraišką neturi jokios nuomonės, o lygiai tokiai pačiai daliai moksleivių menas yra visiškai nereikšmingas. 10 proc. moksleivių teigia, kad meninėmis raiškos priemonėmis, jiems yra lengviau atverti savo jausmus ir emocijas, o 9 proc. moksleivių meninė raiška suformuoja teigiamų emocijų pliūpsnį. 4 proc. moksleivių meninė veikla sulaiko juos nuo žalingų įpročių įsigijimo, tokiai pačiai daliai moksleivių meninė saviraiška skatina komunikavimo įgūdžių ugdymąsi, tačiau lygiai tokiai pat daliai moksleivių menas yra svetimas.

8 proc. mokinių rinkosi atsakymą „Kita“, turėdami mintyje tokius teiginius, kuriuos jie įrašė specialiai paliktame tuščiam anketos langelyje:

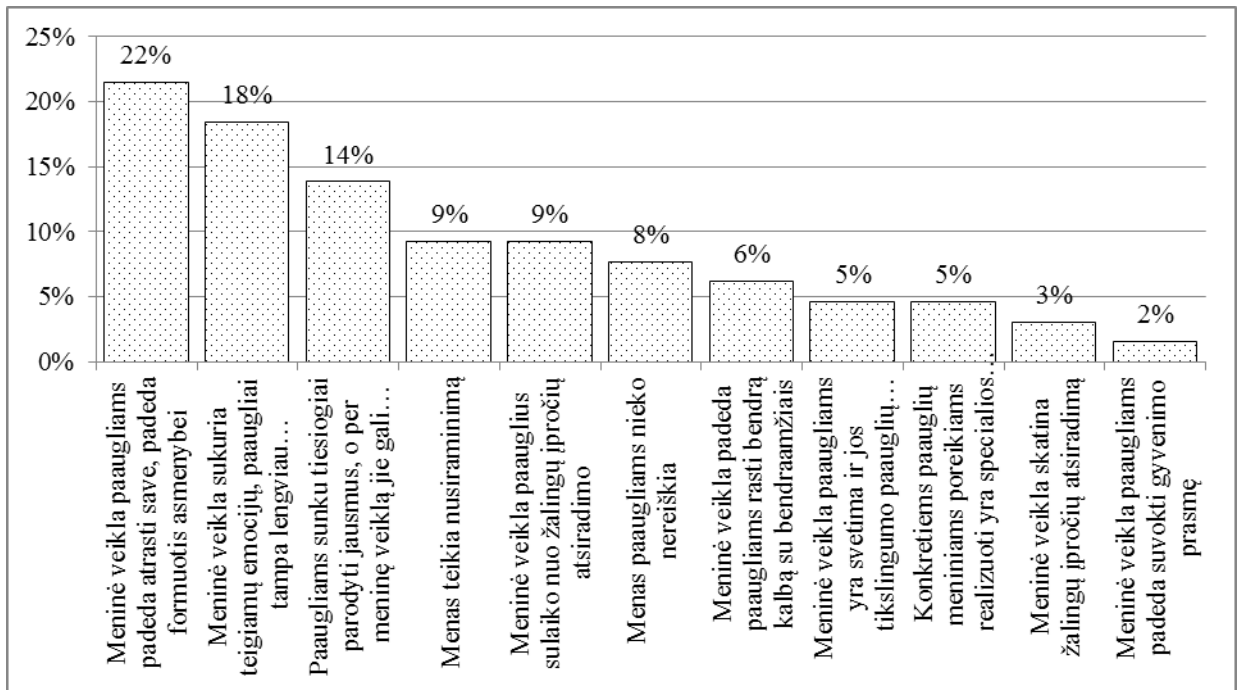
- „...tiesiog gera tuo užsiimti“;
- „...kai klausausi muzikos ar dainuoju, aš tada jaučiuos kitaip: gerai jaučiuosi...“;
- „...tai tiesiog įdomesnė (pajvairinanti) laiko praleidimo forma...“;
- „...dalyvaudamas meninėje veikloje atrandu save ir sutinku bendraminčius...“
- „...menas ne kiekvienam ir ne kiekvienas jį supranta teisinga ... menas suteikia geras emocijas...“
- „...man menas reiškia labai daug ką, padeda nusiraminti, "būna kartais, kad baltas popierius išklauso geriau nei geriausias draugas.. " ir geras laiko praleidimo būdas, nereikia nei alkoholio nei kitų žalingų dalykų...“;
- „...nes tai man teikia džiaugsmą! Savo karjerą noriu sieti su šokiu arba aktoryste...“
- „...mokykloje daug sunkių pamokų, o meninės išraiškos pamokos leidžia atsipūsti...“

Kaip matyti, atviro klausimo atsakymuose dominuoja teigiama meninės saviraiškos vertinimo tendencija. Atlikus požymių tarpusavio ryšio analizę, buvo nustatyta, kad berniukai linkę mažiau sureikšminti meninės veiklos galimybių poveikį jų meninei saviraiškai nei mergaitės ($r=0,57$; $p<0,05$).

Atlikus pedagogų požiūrio tyrimą į meninės saviraiškos galimybes meninėje veikloje, buvo nustatyta, kad, pedagogų nuomone, meninė veikla padeda paaugliams atrasti save (22 proc.). 18 proc. pedagogų teigia, kad meninė veikla teigiamai veikia paauglius emociškai, o 14 proc. pedagogų nurodė, kad paaugliams meninė veikla padeda paprasčiau atsiskleisti.

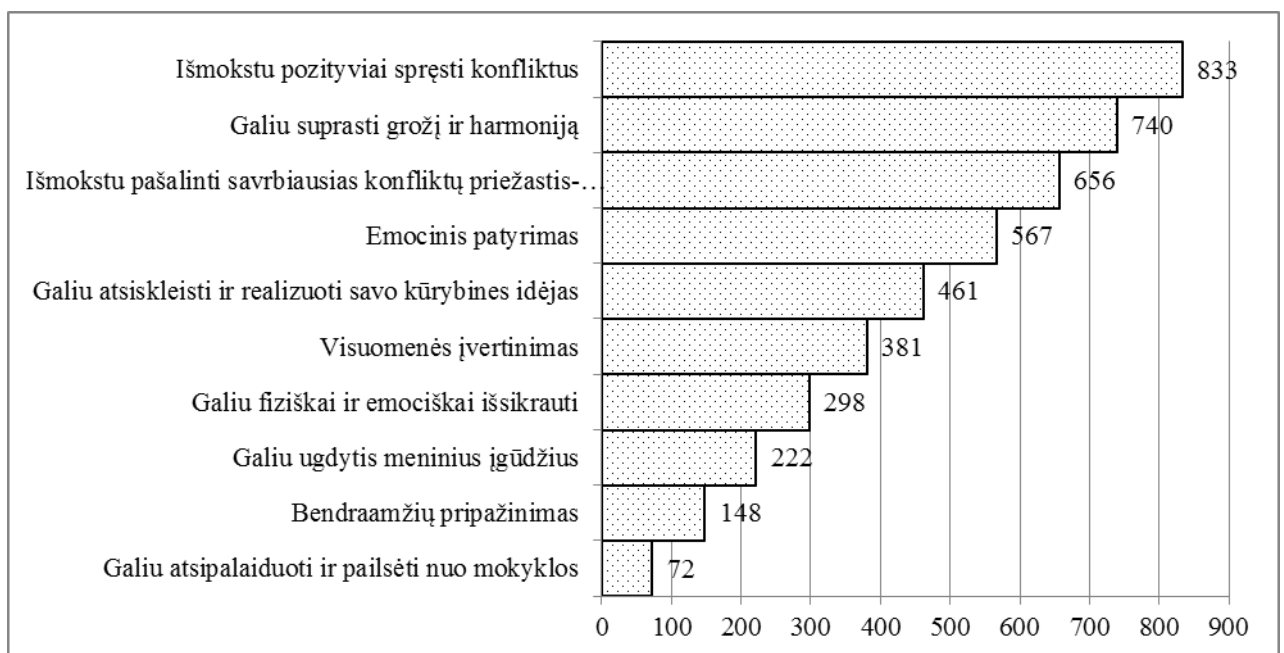
9 proc. pedagogų įsitikinę, kad menas teigia nusiramimą: ir čia išryškėja esminis skirtumas su moksleiviais, kurių 22 proc. teigia, kad randa nusiramimą meninėje veikloje.

Dar 9 proc. pedagogų teigia, kad meninė veikla paauglius sulaiko nuo žalingų įpročių, o lygiai tiek pat pedagogų galvoja, kad meninė veikla paaugliams nereikia nieko.

11 pav. Pedagogų požiūris į meninės veiklos galimybes paauglių saviraiškos poreikiams tenkinti (N=65, abs. sk.)

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama įvertinti, kaip meninės saviraiškos galimybės mokykloje veikia moksleivius: jie buvo prašomi hierarchine tvarka pagal svarbumą jiems išdėstyti meninės saviraiškos poveikio rezultatus apibūdinančius teiginius. Kiekvienas teiginys buvo vertinamas nuo 1 balo- nelabai reikšmingas, iki 10 balų- absoliučiai reikšmingas. Vėliau, atlikus rezultatų analizę, visi meninės saviraiškos poveikio rezultatus apibūdinantys teiginiai buvo išdėstyti hierarchine tvarka ir kiekvienos teiginio balų rodiklio reikšmė buvo padaugintas iš lyginamojo svorio koeficiento, kurio pagalba buvo gauti reikšmingumo įvertinimai kiekvienam teiginiui.

12 pav. Meninės saviraiškos poveikio moksleiviams vertinimas (N=141, balais)

Mažiausiu balų skaičiumi buvo įvertinta galimybė atsipalaiduoti ir pailsėti nuo mokyklos galimybė, kas rodo, kad aktyvinimo priemonių pritaikymas yra veiksmingesnis ir moksleivių palankiau vertinamas meninės saviraiškos skatinimo priemonių rinkinys, veikiantis per emocinę paauglių būseną: atsikratyti pykčio ir neapykantos, emocinis patyrimas, savirealizacija ir pasitenkinimo savimi pojūtis, stipri emocinė iškrova. Kaip matyti 12 paveiksle, meninės saviraiškos sudarytos galimybės išmokti pozityviai spręsti konfliktus yra vertinamos palankiausiai (833 balų), kas parodo, kad moksleiviams yra svarbu išmokti pozityviai spręsti konfliktus ir kad to jie gali išmokyti per meninę saviraišką mokykloje. Grožio ir harmonijos suvokimo galimybė kaip meninės saviraiškos rezultatas- tai dar vienas, kad ir kiek mažiau balų (740) įvertintas meninės saviraiškos rezultatas. Mažiausiu skaičiumi balu įvertintos meninės saviraiškos teikiamos galimybės atsipalaiduoti ir pailsėti nuo mokyklos bei pripažinimo tarp bendraamžių pelnyto galimybė.

Moksleiviams nesvetima ir emocinės bei fizinės iškrovos per visuomeninį įvertinimą ($r=0,48$; $p<0,05$) per įvertinimą tarp bendraamžių ($r=0,62$; $p<0,05$) meninės saviraiškos galimybių formas, kas rodo, kad paaugliams yra reikalinga pelnytai siekti pripažinimo per savo emocinį patyrimą. Ryškesnės statistiškai reikšmingos požymio reikšmių pasiskirstymo priklausomybės nuo analizuotų pagrindinių socialinių demografinių charakteristikų nepastebėta.

Mokinių meninei saviraiškai mokykloje sudaromos galimybės savirealizacijai meninio ugdymo pamokų metu, papildomos užklasinės veiklos metu, organizuojamų ekskursijų, renginių bei vykdomų projektų metu.

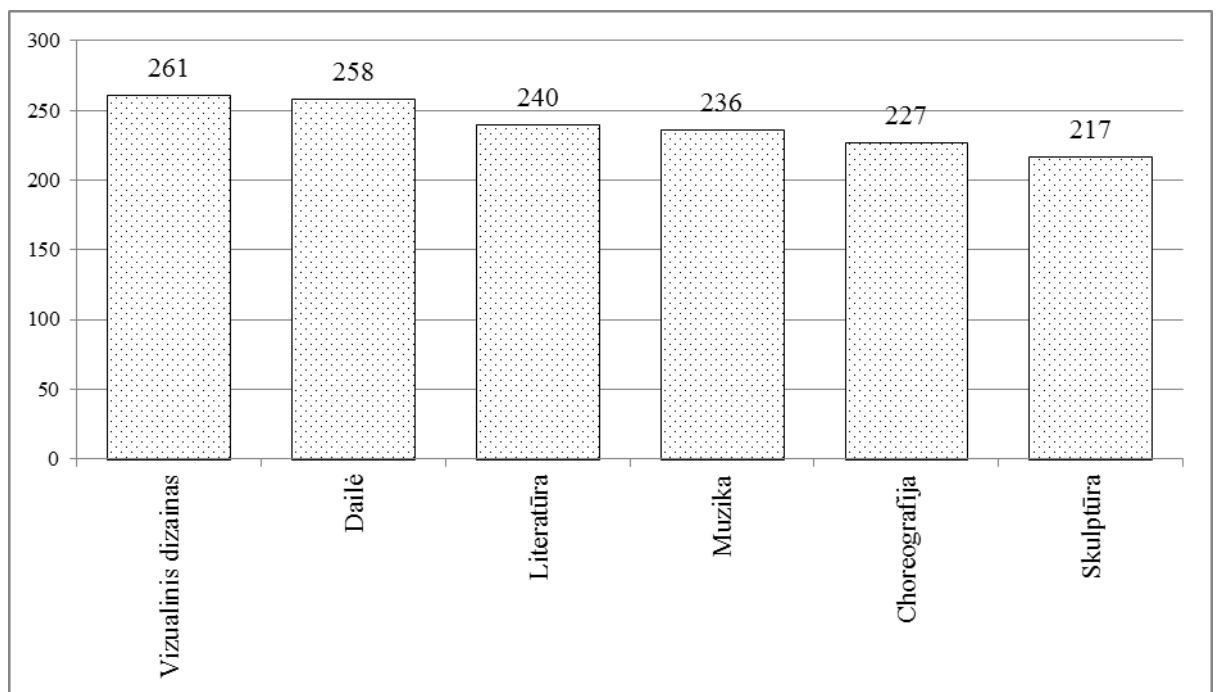
Atliekant tyrimą, buvo nustatyta, kad Kėdainių rajono mokyklose veikia muzikinio meninio ugdymo, dailės ir technologijų, choreografijos, literatūros (raiškiojo skaitymo), teatro bei vizualinio meno pamokos. Kaip rodo moksleivių apklausa, kai kuriose rajono mokyklose moksleiviai turi ne vieną dvi meninio ugdymo pamokas, o daugiau: tris, keturias.

48 proc. apklaustųjų mokinių lanko muzikinio ugdymo, 51 proc. dailės, 32 proc. choreografijos, 43 proc. technologijų, 40 proc. literatūros ir raiškiojo skaitymo, 11 proc. teatro ir 9 proc. vizualinio dizaino meninio ugdymo pakraipos pamokas.

Atlikus priežastinius ryšių tyrimus, buvo nustatyta, kad mergaitės labiau linkusios lankyti choreografijos pamokas ($r=-0,8$; $p<0,05$), o lankantys dailės pamokas lanko ir muzikos ($r=0,61$; $p<0,05$), ir literatūros ($r=0,76$; $p<0,05$), ir technologijų ($r=0,84$; $p<0,05$) pamokas. Jeigu moksleivis pasirinkęs muzikos pamokas, tai jis renkasi ir dailės pamokas ($r=0,75$; $p<0,05$), tuo tarpu lankantys teatro pamokas yra labiau linkę papildomai rinktis choreografijos ($r=0,61$; $p<0,05$) ir literatūros pamokas ($r=0,65$; $p<0,05$), žinoma lankantys vizualinio meno pamokas, labiau linkę papildomai lankyti ir dailės pamokas ($r=0,87$; $p<0,05$).

Siekiant išsiaiškinti, kuriose pamokose moksleiviams sudaromos palankesnės meninės saviraiškos sąlygos, buvo atlikta tyrime dalyvavusių mokytojų nuomonės šiuo klausimu analizė.

Išanalizavus mokytojų nuomonę dėl saviraiškos galimybių konkrečiose meninėse srityse, buvo nustatytam, kad, pedagogų nuomone, daugiausia saviraiškos galimybių teikia vizualinio dizaino sritis (261 balas), kurios pamokas tirtose mokyklose lanko vos 9 proc. moksleivių iš vienos Kėdainių rajono mokyklos. Sekančia pagal saviraiškos galimybes pedagogai įvertino dailės pamokas (258 balai), literatūros pamokas (240 balų). Taigi, pedagogų nuomone trys pagrindinės saviraiškos galimybių maksimumo sritys yra vizualinis dizainas, dailė bei literatūra.

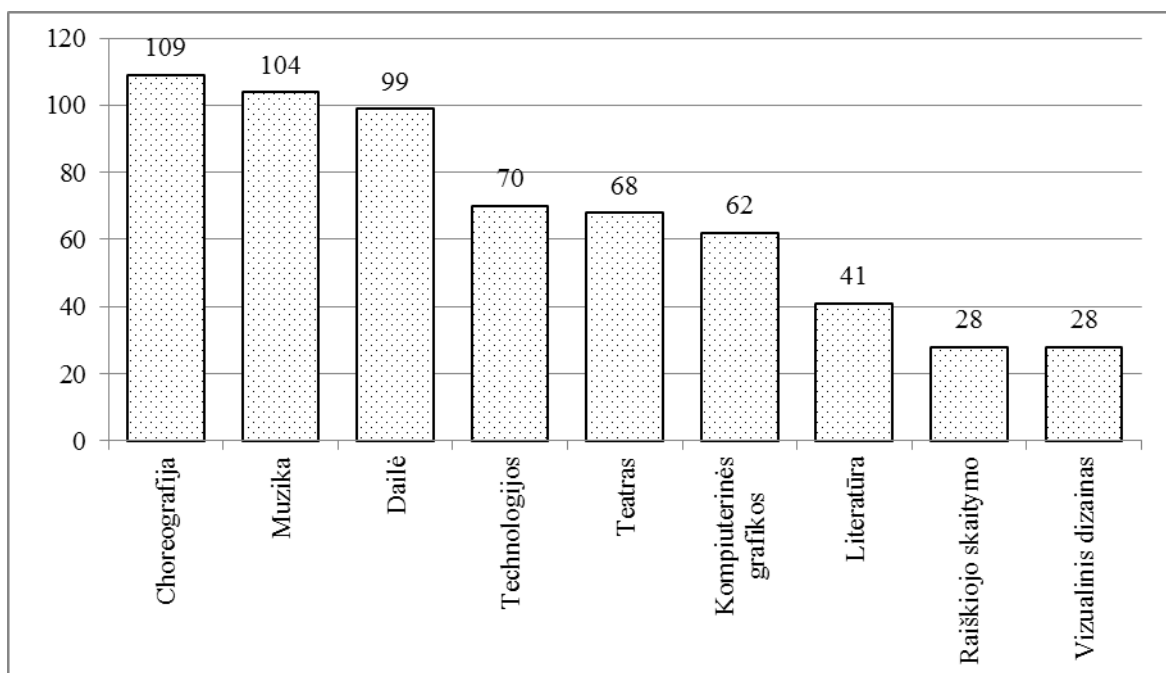

13 pav. Meninės saviraiškos galimybių skirtingose meno srityse, pedagogų nuomone, vertinimas (N=65, balais)

Mažiausiai saviraiškos galimybių, pedagogų nuomone, meninei saviraiškai yra skulptūros srityje (217 balų).

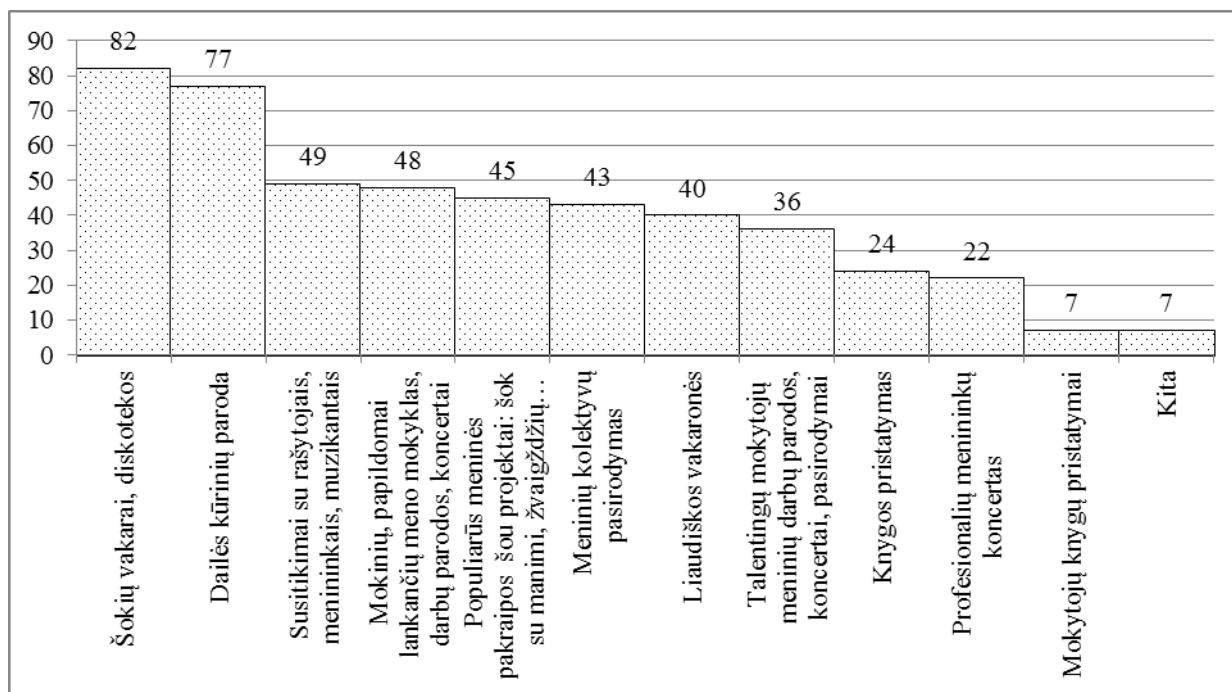
Apklausiant moksleivius buvo nustatyta, kad tiriamosiose Kėdainių rajono mokyklose veikia choreografijos, muzikos, dailės, technologijų, teatro, kompiuterinės grafikos, literatūros, rašikiojo skaitymo bei vizualinio meno užklausinės veiklos būreliai.

Daugiausia tyrime dalyvavusių moksleivių (77 proc.) teigia, kad jų mokykloje veikia choreografijos būrelis, daug moksleivių teigia, kad jų mokyklose veikia muzikos (74 proc.), dailės (70 proc.) būrelius. Mažiausiai moksleivių nurodė, kad veikia literatūros (29 proc.), rašikiojo skaitymo (20 proc.) bei vizualinio meno (20 proc.) papildomi užsiėmimai. Koreliacinio ryšio nebuvimas parodė, kad organizuojama popamokinė veikla priklauso tik nuo to, kurią konkrečią mokyklą lanko moksleivis, tačiau statistiškai reikšmingai nepriklauso nuo mokyklos tipo.

14 pav. Mokyklose vykstančių meninio ugdymo būrelių analizė (N=141, abs.sk.)

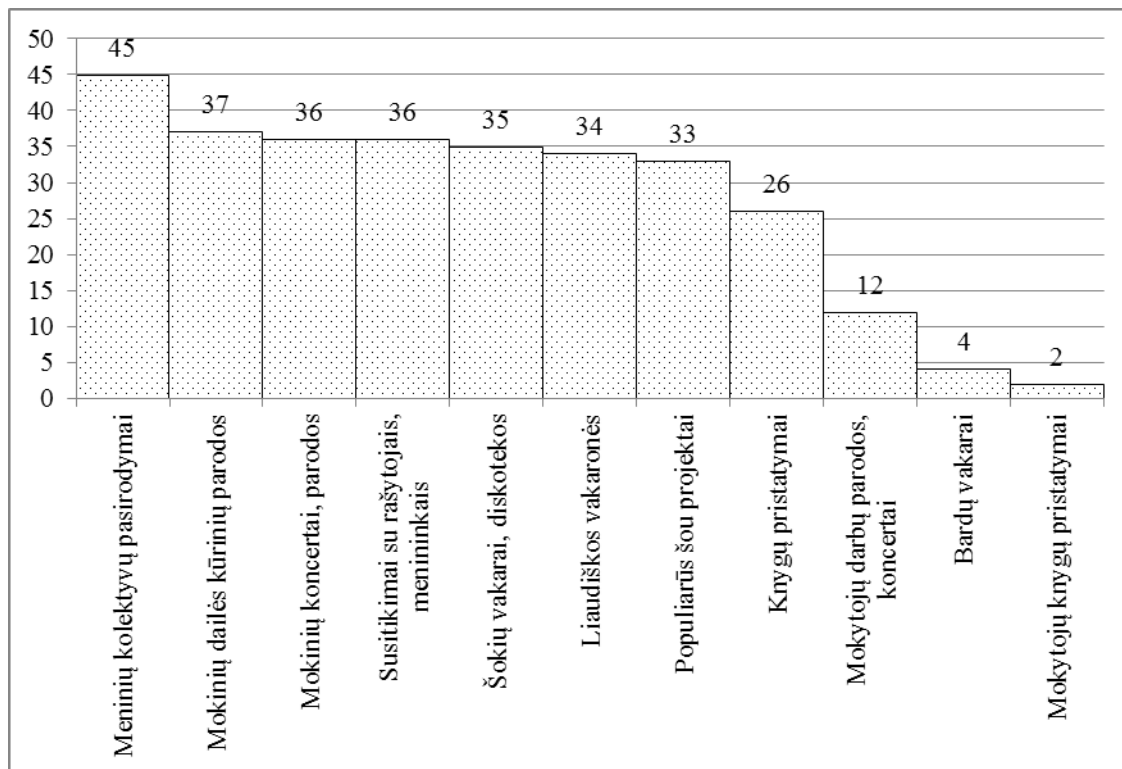
Analizuojant meninės saviraiškos galimybes mokykloje taip pat buvo analizuojama, ar mokyklose organizuojami meninės krypties renginiai, sudarantys sąlygas mokinių saviraiškai. 58 proc. moksleivių pažymėjo, kad meninės saviraiškos galimybės jiems yra sudaromos šokių vakarų metu arba diskotekų metu. 55 proc. moksleivių teigia, kad mokyklose vyksta dailės kūrinių paroda.

15 pav. Mokykloje vykstantys meninio pobūdžio renginiai, moksleivių atsakymų analizė (N=141, abs.sk.)

35 proc. moksleivių paminėjo, kad mokykloje vyko susitikimai su rašytojais, 34 proc. moksleivių nurodė, kad jų mokykloje vyksta muzikos ir meno mokyklą lankančių moksleivių koncertai bei jų darbų parodos, 32 proc. teigia, kad jų mokyklose vyksta meninės pakraipos

populiarūs šou projektai, 30 proc. paminėjo, kad vyksta meninių kolektyvų pasirodymai. Vos daugiau nei ketvirtadalis mokinių teigia, kad jų mokyklose vyksta liaudiškos vakaronės (28 proc.) bei talentingų mokytojų meninių darbų parodos bei koncertai. Mažiausiai buvo minimi knygų pristatymo renginiai (17 proc.), profesionalių menininkų parodos (16 proc.), mokytojų knygų pristatymai (5 proc.) bei kiti renginiai (5 proc.). Analizuojant atviro klausimo „Kiti renginiai“ atsakymus, buvo nustatyta, kad 5 iš 7 moksleivių nurodė, kad jų mokyklose vyksta bardų vakarai.

16 pav. Mokykloje vykstantys meninio pobūdžio renginiai, pedagogų atsakymų analizė (N=65, abs.sk.)

Mokytojų apklausa apie mokykloje vykstančius renginius patvirtino moksleivių rezultatus, tačiau skirtingą pasiskirstymą lėmė dėl internetu vykdomos apklausos ne visiškai proporcingai pasiskirstęs apklausiamųjų iš vienos mokyklos skaičius.

Analizuojant pedagogų atsakymų rezultatus apie mokykloje vykdomu meninius projektus, nustatyta, kad projektų įvairovė nėra didelė.

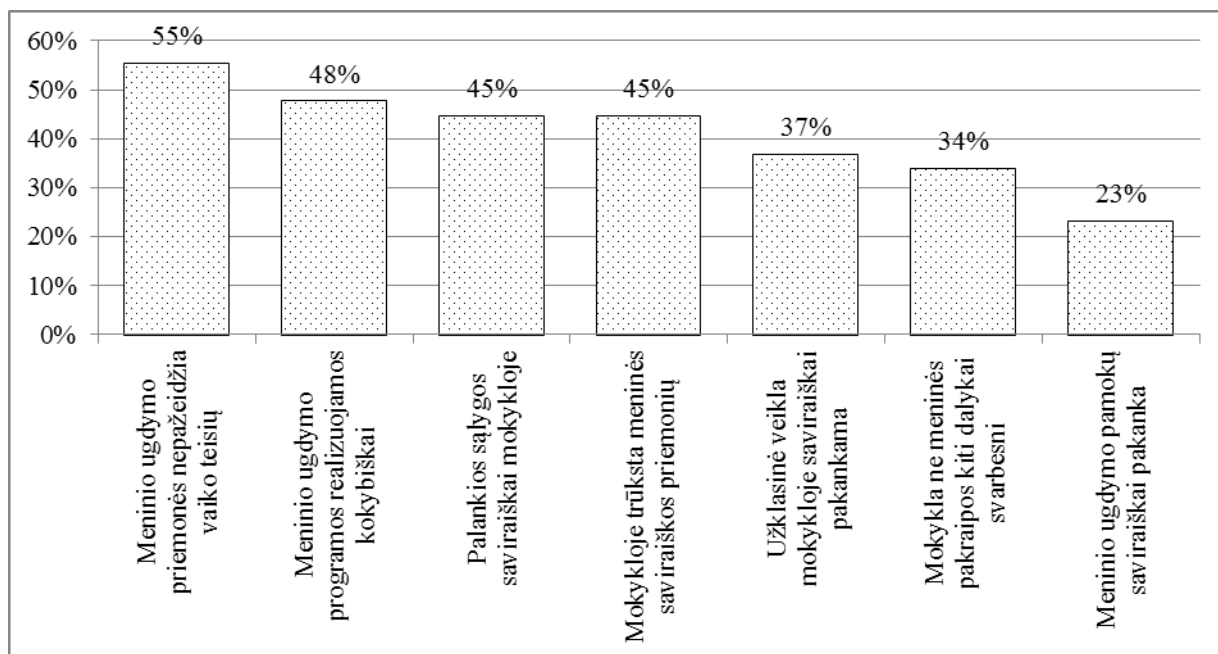
42 proc. pedagogų nurodė, kad jų mokyklos moksleiviai dalyvauja regioniniuose meniniuose projektuose, 29 proc. nurodė, kad moksleiviai dalyvauja respublikiniuose meniniuose projektuose ir 18 proc. pedagogų nurodė, kad moksleiviai jų mokykloje dalyvauja ir tarptautiniuose meniniuose projektuose.

Iš lokalių mokyklos bei regioninių projektų buvo paminėti tokie projektai, kaip „Chorų karai“, dramos projektai, meninių piešinių ir rašinių konkursai, mokyklos talentų konkursas, fotokonkursas „Mano pavasaris“, meniškiausio piešinio konkursas. Dailės olimpiada, meninio skaitymo konkursas, bei piešimo konkursai buvo minimi dažniausiai.

Iš respublikinių meninių projektų buvo paminėti moksleivių plakatų konkursai: „Saugi vasara“, „Saugi ateitis“, „Senų daiktų istorijos“, „Lietuvos kovos už laisvę ir netekčių istorija“, projektas „Sniego karalienė“, „Šokio šventė“, „Tavo miestas“, „Piešiu Lietuvą“, respublikinis muzikinis festivalis „Žiemos mozaika“, fotokonkursas, kompiuterinio piešinio konkursas, dainų dainelės konkursas, muzikiniai festivaliai, „Ant bangos“, „Žuvėdros skrydis“, džiazinės muzikos festivalis.

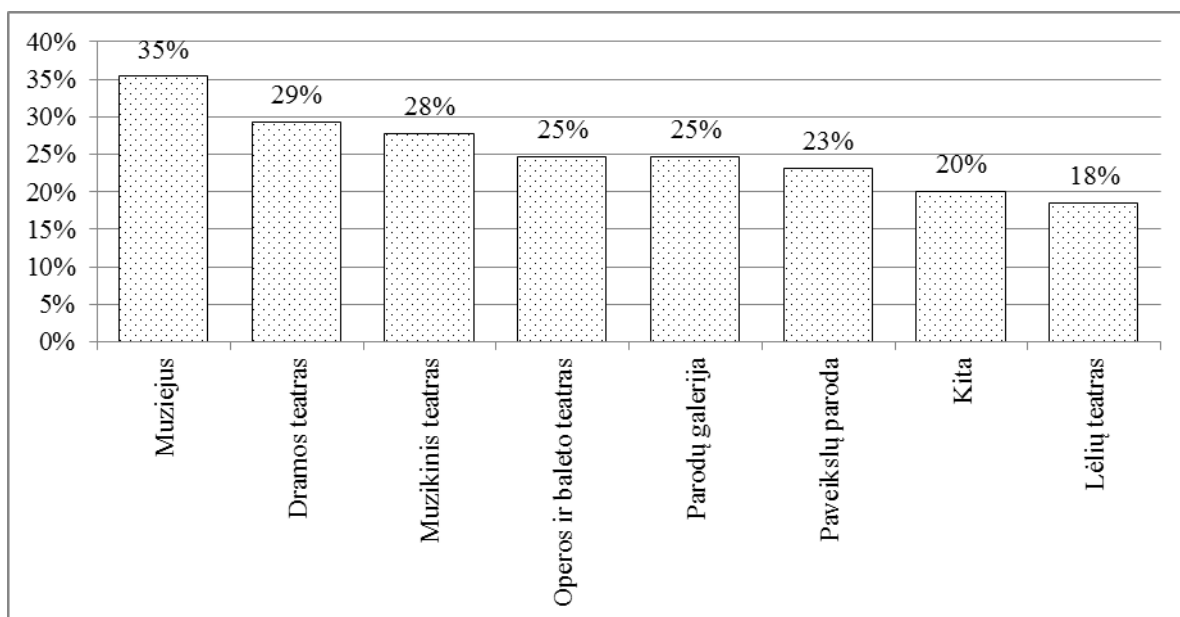
Iš tarptautinių meninių projektų dažniausiai minimas buvo konkursas „Ant bangos“, o daugeliu atvejų mokytojai paminėjo, kad neatsimena pavadinimo.

Meninės saviraiškos galimybes mokykloje pedagogai vertina pakankamai vidutiniškai. Tik 55 proc. pedagogų sutinka, kad mokykloje taikomos meninio ugdymo priemonės ir metodai nepažeidžia vaiko teisių į saviraišką.

17 pav. Saviraiškos galimybių mokykloje vertinimas, pedagogų nuomone (N=65, abs.sk)

Kiek mažiau nei pusė pedagogų (48 proc.), dalyvavusių apklausoje, yra įsitikinę, kad meninio ugdymo programos jų mokykloje yra vykdomos kokybiškai. Dar mažesnė dalis pedagogų (45 proc.) sutinka, kad mokinių meninei saviraiškai mokykloje yra sudarytos pakankamos sąlygos. Lygiai tokia pati dalis pedagogų (45 proc.) teigia, kad mokykloje trūksta meninės saviraiškos priemonių. Didelė dalis pedagogų (63 proc.) teigia, kad mokykloje nepakankama arba turi trūkumų užklausinė veikla, 34 proc. pedagogų yra įsitikinę, kad meninės saviraiškos priemonių mokykloje sudarymas yra privalomas, net tais atvejais, kai mokykla nėra meninės pakraipos (66 proc.), o didžiausia dalis pedagogų (77 proc.) abejoja meninio ugdymo pamokų pakankamumu meninei moksleivių saviraiškai.

18 pav. Išvykų organizavimas, pedagogų nuomone (N=65, abs.sk.)

Išvykų organizavimas praėjusiais mokslo metais nepasižymėjo išvykų gausa. Didžiausia dalis mokytojų (35 proc.), kiek daugiau nei trečdalis, paminėjo, kad dalyvavo su vaikais išvykose į muziejų. 29 proc. nurodė, kad dalyvavo išvykoje į dramos teatrą, 28 proc. į muzikinį teatrą, po 25 proc. pedagogų nurodė, kad dalyvavo išvykoje į operos ir baletų teatrą bei į parodų galeriją, o kaip atskleidė šių požymių tarpusavio ryšio analizė, greičiausiai tai buvo išvyka į kitą miestą su tikslu aplankyti kartu tuos objektus ($r=0,75$; $p<0,05$). Tik 18 proc. pedagogų paminėjo, kad buvo organizuota išvyka į lėlių teatrą.

Siekiant išsamiau išanalizuoti meninės veiklos, organizuojamos mokykloje, ypatumus vaikų poreikių atitikties aspektu, mokiniams buvo pasiūlytas parašyti trumpas rašinėlis. Rašinėlių analizė atskleidė pagrindinius meninės veiklos trūkumus.

Rašinėliuose moksleiviai minėjo, kad „...*didžiausias trūkumas dabar organizuojamoje meninėje veikloje yra jaunimo nuomonės neklausymas...*“ ir kad „...*aš nejaučiu, kad mokykloje gaučiau pilnas galimybes man plėstis ir tobulėti per mano meną...*“. Tai leidžia manyti, kad mokyklose organizuojamas meninis ugdymas, vertinant jį poreikio ir pasiūlos dermės aspektu, nėra kokybiškas, nes meninė veikla žmogui pirmiausia aktuali kaip saviraiškos būdas (Kievišas, Gaučaitė, 2000).

Tačiau mokinių rašinėliuose dominavo mokykloje organizuojamos meninės saviraiškos galimybių pakankamumo įvertinimas, apibūdinamas tokiomis mokinių rašinių citatomis:

- „... *mūsų mokykla yra pakankamai išplėtojusi meninę veiklą...*“
- „...*labai daug ko gal ir nekeisčiau, nes viskas yra gana neblogai...*“
- „...*manau, kad sistema mano mokykloje yra pakankamai gera...*“

– „...meninės pasirinkimas gan platus, būrelių organizavimas tvarkingas ... bet jeigu aš būčiau atsakingas už meninės veiklos organizavimą, kažin ar su turimom lėšom ir galimybėm pajėgčiau susitvarkyti geriau...“

Moksleivių nuomonės rašiniuose išsiskyrė ties meninės veiklos užsiėmimų dažnumu: vieni teigė, kad nereikia dažniau rengti užsiėmimų menine veikla nei yra dabar jų mokykloje, kiti teigė, kad tokių užsiėmimų per savaitę skaičius turi būti didesnis:

– „...meninius užsiėmimus rengčiau dažniau...“

– „...daryčiau taip, kad dažniau vyktų meninė veikla...“

– „...taip pat neskirčiau tam valandų valandas, nes tai gali greit nusibosti pačiam mokiniui...“

– „...įvesčiau į mokyklą tokią tvarką, kad užsiimti menine veikla būtų galima bet kada, o ne nustatytu laiku (per šventes, renginius, po pamokų)...“

– „...stengčiausi, kad būtų neribojamas užsiėmimų laikas...“

– „...tiktai reikėtų vaikams leisti piešti, groti, šokti tada, kai jiems tai yra patogiu, nereikia niekur skubėti arba skaičiuoti minutes...“

Tačiau moksleiviai vieningai teigė, kad užsiėmimų laikas turėtų būti patogus kiekvienam:

– „... be to, svarbu, kad visiems tiktų užsiėmimų laikas. Tai būtina...“

– „...vėliau derinčiau laiką su visais vaikais, nes laiko trūkumas- dažniausia priežastis, dėl kurios jaunimas neužsiima popamokine veikla...“

– „...užsiėmimai turėtų vykti visiems patogiu laiku“.

Analizuojant moksleivių rašinius buvo pastebėti keli patarimai, kaip galima būtų sudaryti palankesnes galimybes moksleivių meninei saviraiškai muzikoje įrengiant specializuotas meninės saviraiškos patalpas:

– „...leisčiau įvairių stilių muzika (klasiką, džiazą, bliuzą) per kiekvieną pertrauką...“

– „...padaryčiau taip, kad koridoriuose būtų įvairių muzikos instrumentų, kad mokiniai bet kada pasiėmę galėtų pagroti...“

Aukščiau išvardinti teiginiai leidžia preliminariai formuluoti tokią rekomendaciją: didinant meninės saviraiškos galimybes mokyklose galima įrengti specializuotas patalpas, kur moksleiviams būtų sukurta aplinka pagroti, pasiklausyti, kaip kiti groja, galbūt net pasimokyti kartu su kitais bendraamžiais: ilgesnių pertraukų metu, po pamokų ar kitu moksleiviams patogiu metu- nes grojimas instrumentu, instrumentų pažinimas- tai kokybiško menini ugdymo rodikliai.

Rašiniuose moksleiviai iškėlė dar vieną problemą- tai informatyvumo apie meninę veiklą stoka, todėl ne vienas rašinėlyje paminėjo, kad didintų informatyvumą mokykloje: „...stengčiausi,

kad informacija apie įvairius būrelius pasiektų visus“; „...kad būtų asmeniškai suteikiama reikiama informacija...“

Analizuojant meninės saviraiškos galimybes ir skaitant moksleivių rašinius išryškėjo akivaizdi tendencija, dominavusi visuose rašiniuose: norint, kad moksleivių meninė saviraiška būtų realizuota per kokybišką meninį ugdymą, būtina organizuojant meninės veiklos užsiėmimus atsižvelgti į moksleivių poreikius ir požiūrį, bei paskatinti gabius ir kūrybingus moksleivius, kad jie pasidalintų patirtimi su kitais ir kad paaugliams būtų kiek paprasčiau įveikti fiziologinius bei psichologinius paauglystės laikotarpiui būdingus reiškinius.

Moksleiviai savo rašiniuose labai akcentuoja savo meninės saviraiškos poreikių paisymą mokykloje, kas yra siejama su meninės veiklos esmine paskirtimi. Tai, kad nepaisoma šios meninei veiklai būdingo bruožo, galima manyti kad yra nepaisoma ir vaiko prigimtinės teisės į kokybišką meninį ugdymą.

2 lentelė

Moksleivių teiginių apie skatinimą bei moksleivių požiūrio paisymo veiksnius tyrimas

Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Skatinimas	<i>„... skatinčiau įvairiais būdais mokinių dalyvavimą meninės veiklos užsiėmimuose...“</i> <i>„...siekčiau kuo įvairesniais būdais patraukti kuo daugiau moksleivių...“</i>
Požiūrio paisymas	<i>„...meninė veikla būtų labiau akcentuota į moksleivių poreikius...“</i>
Poreikių tyrinėjimas	<i>„...pirmiausia norėčiau sužinoti mokinių nuomonę ir poreikius dėl užimtumo...“</i> <i>„...prieš darant ką nors, galima apklausti mokinius, ko jie norėtų...“</i> <i>„...svarbu, kad jaunimu tai tikrai patiktų užsiimti...“</i> <i>„...pirmiausi, apklausčiau visus mokinius, kurie nori dalyvauti meninėje veikloje ir atsižvelgčiau į jų pasiūlymus...“</i> <i>„...jiems būtų leista laisvai išbandyti save visose meno srityse ir pasirinkti tą, kurią atlikdamas žmogus atsipalaiduoja ir ja mėgaujasi...“</i> <i>„...pirmiausia išsiaiškinčiau vaikų poreikius...“</i> <i>„...pirmiausia apklausčiau mokinius, kokių konkrečiai veiklų jie pageidautų...“</i>
Gabumų paisymas	<i>„pirmiausiai, išsiaiškinčiau moksleivių gabumus...“</i>

„...prievarta žudo meną...“ tai ištrauka iš mokinio rašinėlio, kuris demonstruoja meninės saviraiškos galimybių laisvės egzistavimą. Kalbant apie meninės saviraiškos vyksmo galimybes ir laisvę, moksleivių nuomonės beveik neišsiskyrė: tik viename rašinėlyje buvo paminėta, kad reikalinga padaryti meninį ugdymą privalomą visiems, daugumoje rašinių dominavo meno be prievartos tendencija: *„...jokio vertimo ką nors daryti...“*; *„...tai būtų ne priverstinė veikla,*

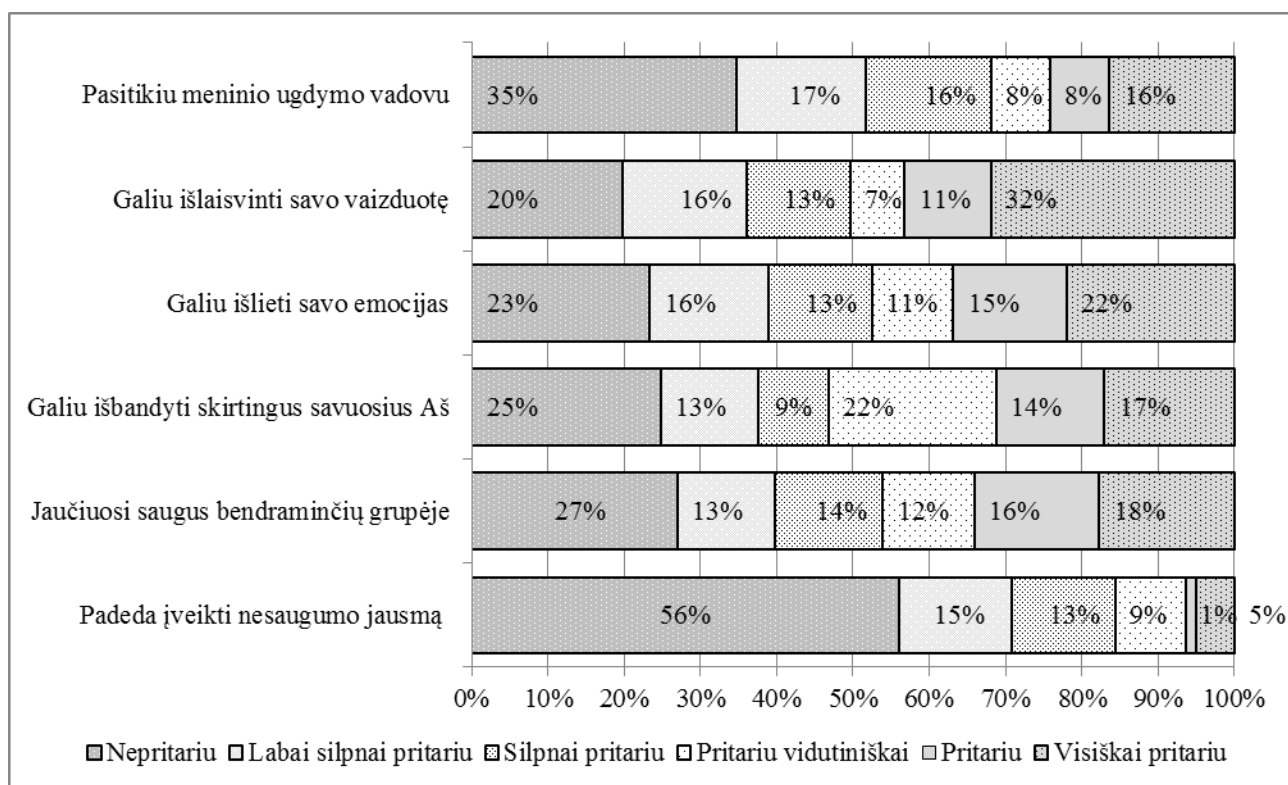
visuomenė galėtų ateiti kada nori ir būti kiek nori...“; „neversčiau visų vaikų dalyvauti meninėje veikloje ... ne visi vaikai turi meninių gabumų, o prievarta dar labiau slopina domėjimąsi menu...“

Dar viename rašinyje buvo paminėta, kad meninės saviraiškos galimybių mokykloje plėtros kontekste mokykloje turi būti suburta moksleivių iniciatyvinė grupė, kuri ir būtų atsakinga už meninės saviraiškos galimybių didinant meninio ugdymo kokybę vystymą mokykloje nepažeidžiant vaikų prigimtinės teisės į saviraišką. „...visų pirma, siūlyčiau mokiniams sukurti komandą, kuri užsiimtų šita veikla...“

Viename rašinyje buvo aptikta mintis, kad meninės saviraiškos varomoji jėga- įkvėpimas, o jeigu įkvėpimo nepaisoma, todėl ir meninio ugdymo kokybė prastėja, tuo pačiu mažėja vaikų teisių į meninę saviraišką realizavimas mokykloje: „...meniai reikia įkvėpimo, kuris ateina per jausmus, išgyvenimus ir niekas negali nustatyti laiko, kada jis ateis, todėl svarbu sudaryti galimybes reikštis bet kada“, būtent todėl rašinio autorius siūlo meninės saviraiškos poreikiams tenkinti įrengti specializuotas patalpas.

2.3 Vaikų poreikių meninei saviraiškai ir meninės veiklos formų pasiūlos dermė

Analizuojant meninės saviraiškos poreikį mokykloje, meninės saviraiškos reikalingumo aspektu, moksleiviai buvo prašomi įvertinti specialius su meninės saviraiškos reikalingumu susijusius teiginius pagal tai, ar jie pritaria tiems teiginiams, ar ne.

19 pav. Meninės saviraiškos psichologinių veiksnių tyrimas (N=141, %)

Kad dėl besikeičiančių kūno formų kylantis nesaugumo ir nepatogumo jausmas gali būti įveiktas meninės saviraiškos priemonėmis patvirtina vos 6 proc. mokinių, tuo tarpu atvirkščiai teigiančių yra net 56 proc. mokinių.

35 proc. mokinių vertindami pasitikėjimą meninės veiklos vadovu kaip meninės saviraiškos galimybės veiksnį, teigia, kad vadovu nepasitiki, o visiškai pasitikinčių vadovu ir manančių, kad tai yra viena iš meninės saviraiškos prielaidų mokykloje yra 23 proc. mokinių. Dar 7 proc. mokinių pritaria vidutiniškai tokiam teiginiui (19 pav.).

Vertindami meninės saviraiškos galimybes kaip veiksnį, padidinantį saugumo jausmą bendraujant su bendraminčiais, net 34 proc. moksleivių sutinka su šiuo teiginiu, o nesutinkančių su juo yra 27 proc.

25 proc. mokinių nepritaria teiginiui, kad meninė saviraiška- tai skirtingų „savojo Aš“ išraiškos forma ir galimybė, priešingai manančių yra kiek daugiau 31 proc. sutinka su teiginiu, kad per meną galima išbandyti savo vidinį pasaulį, dar 22 proc. šiam teiginiui pritaria vidutiniškai.

23 proc. mokinių nesutinka ir su tuo, kad per meninę veiklą galima išlieti emocijas, tuo tarpu 37 proc. mokinių mano, kad saviraiškos priemonė- emocijų išraiška- gali būti realizuojama per meninę veiklą mokykloje, tam vidutiniškai pritaria dar 11 proc. apklaustųjų mokinių.

Net 43 proc. apklaustųjų moksleivių linkę manyti, kad meninėje veikloje galima išlaisvinti vaizduotę ir taip realizuoti saviraiškos poreikį mokykloje. Dar 7 proc. mokinių tam pritaria vidutiniškai, o nepritariančiųjų šiam teiginiui yra 20 proc.

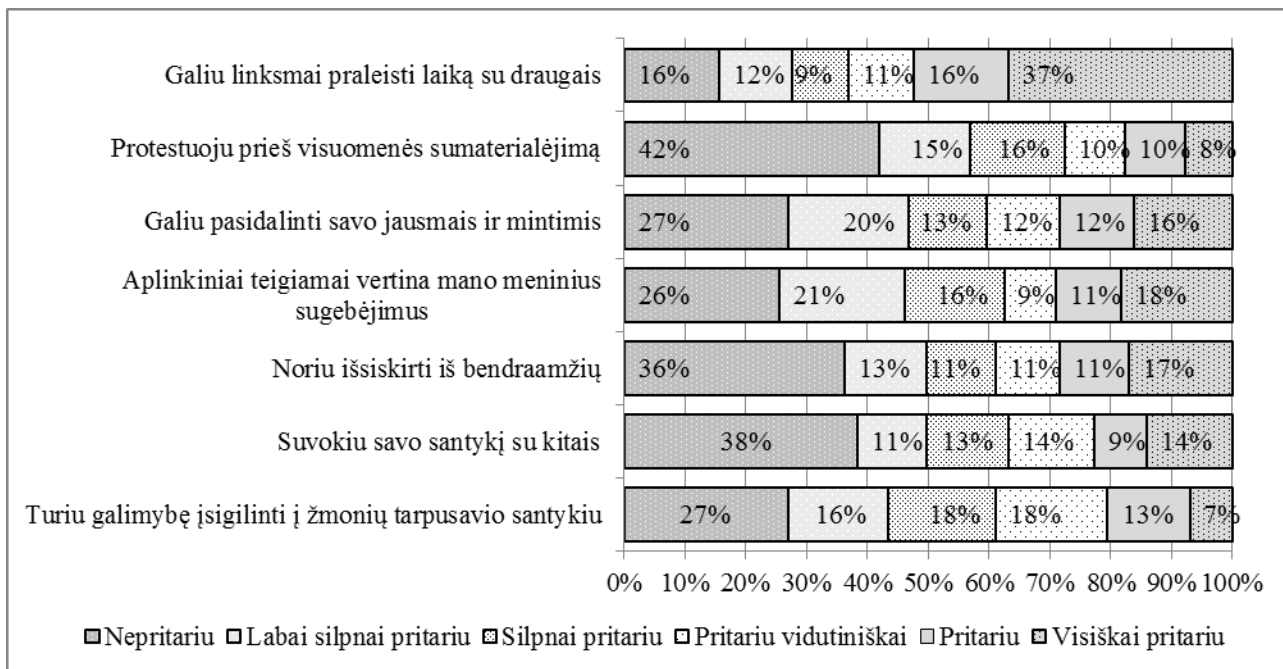
Apibendrinant galima teigti, kad psichologinių meninės saviraiškos veiksnių tyrimo rezultatai parodė, kad per meninę veiklą labiausiai galima išlaisvinti vaizduotę, išlieti susikaupusias emocijas, išbandyti skirtingų vidinių „Aš“ saviraišką, pasijausti saugiai vienodai galvojančiųjų grupėse, todėl šie veiksniai gali būti laikomi vienu pagrindinių meninės saviraiškos poreikio mokykloje psichologinių veiksnių.

Moksleiviai taip pat buvo prašomi įvertinti ir socialinius meninės saviraiškos veiksnius, lemiančius saviraiškos poreikio realizavimo galimybes mokykloje (20 pav.).

Tam, kad meninė saviraiška gali būti realizuojama kaip protestas prieš visuomenės vartotojiškumą bei sumaterialėjimą, nepritaria net 42 proc. apklaustųjų moksleivių, o pritariančių šiam teiginiui yra 28 proc. moksleivių (20 pav.).

39 proc. moksleivių neįvardintų meninės saviraiškos galimybių realizacijos per savo santykio su kitais suvokimo veiksniais, o 37 proc. moksleivių šiam teiginiui pritaria. 36 proc. moksleivių teigia, kad meninės saviraiškos galimybės negali būti realizuojamos per išsiskyrimą iš bendraamžių, tuo tarpu šiam meninės saviraiškos galimybių socialiniam veiksniai pritaria 38 proc. moksleivių. Dar 38 proc. mokinių saviraiškos reikalingumą mokykloje pagrindžia tuo, kad tai yra

reikalinga gilinantis į žmonių tarpusavio santykius, o šiam teiginiui nepritaria 27 proc. mokinių (20 pav.).

20 pav. Meninės saviraiškos socialinių veiksmų tyrimas (N=141, %)

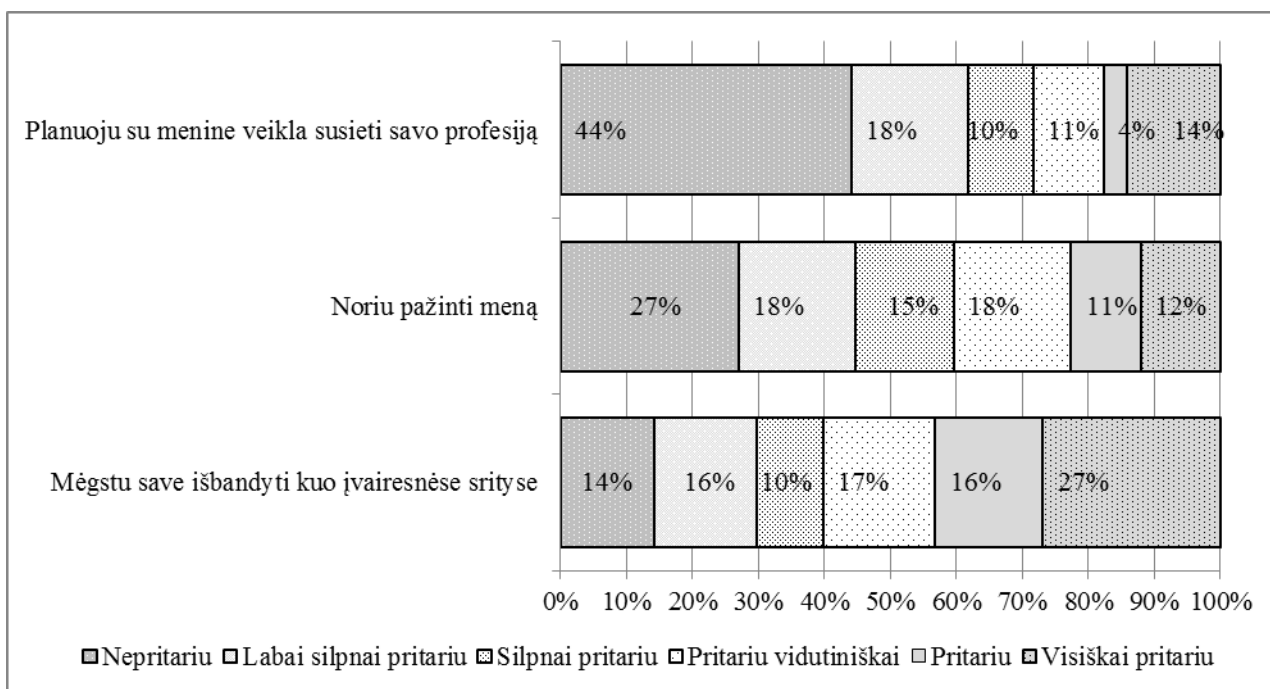
38 proc. mokinių pritaria teiginiui, kad saviraiškos galimybės mokykloje reikalingos tam, kad aplinkiniai įvertintų jų meninius sugebėjimus, 26 proc. mokinių tai nėra tinkamas saviraiškos mokykloje tikslumas.

40 proc apklaustųjų moksleivių sako, kad meninės saviraiškos galimybės mokykloje yra reikalingos tam, kad jie galėtų savo jausmais ir mintimis pasidalinti su aplinkiniais, o 27 proc. moksleivių tam kategoriškai nepritaria.

Daugiausia moksleivių (63 proc.) teigia, kad meninės saviraiškos galimybės mokykloje sudarytų jiems galimybes linksmiau leisti laiką su bendraamžiais. Tam nepritariančių yra vos 16 proc. moksleivių.

Apibendrinant galima sakyti, kad meninės saviraiškos galimybės mokykloje išdėstant jas nuo reikalingiausios iki mažiausiai reikalingos sąlygoja linksmesnę laiko leidimą su bendraamžiais, atvirumą, per jausmų ir minčių išraišką, įvertinimą, žmonių tarpusavio santykių suvokimą, leisti laiką, pasidalinti savo jausmais ir mintimis, kad aplinkiniai įvertintų meninius mokinių įgūdžius, ryškesnį išsiskyrimą iš bendraamžių, savo santykio su kitais suvokimą, protesto prieš vartotojiškumą ir materialumą išreiškimą.

Analizuojant meninės saviraiškos mokykloje galimybių pažintinius saviraiškos veiksmus, buvo nustatyta, kad labiausiai saviraiškos galimybės yra reikalingos tam, kad galima būtų save išbandyti kuo įvairesnėse situacijose (60 proc.), nesutinka su šiuo teiginiu vos 15 proc. moksleivių (21 pav.).

21 pav. Meninės saviraiškos galimybių mokykloje pažintiniai veiksniai

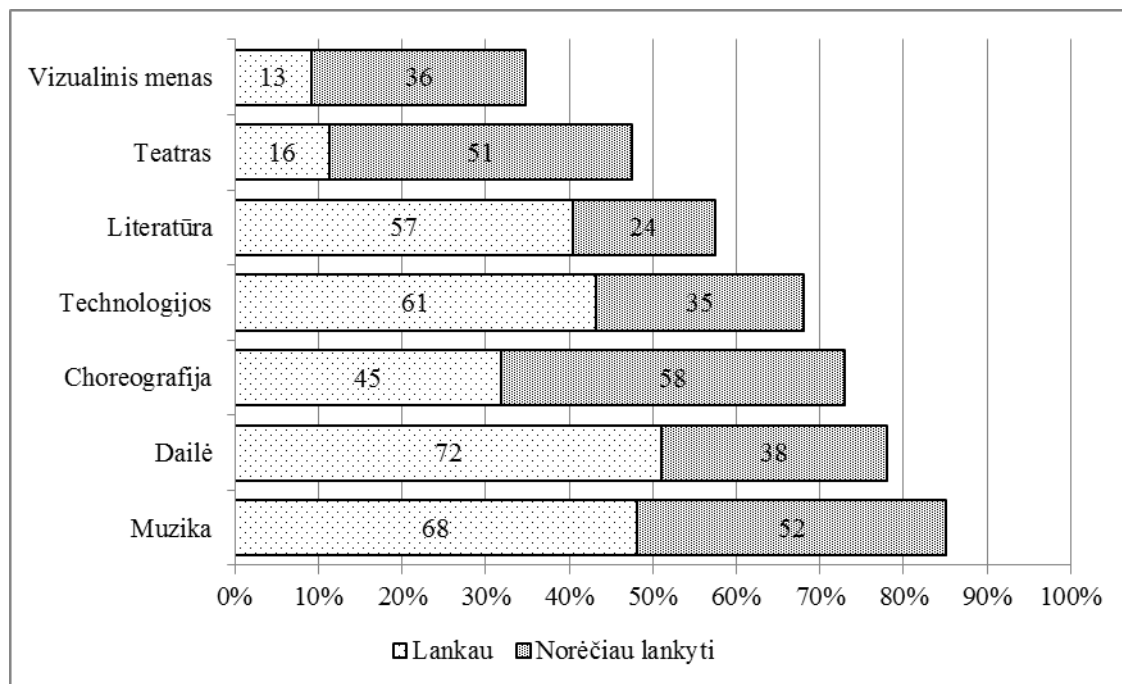
41 proc. moksleivių teigia, kad meninės saviraiškos galimybės mokykloje atveria jiems meno pažinimo galimybes ir 29 proc. teigia, kad tai yra reikalinga dėl to, kad jie ateityje planuoja profesiją savo susieti su menu.

Meninės saviraiškos galimybių mokykloje veiksmų tarpusavio ryšio analizė parodė, kad moksleiviai, kurie per saviraišką siekia labiau pažinti meną, yra linkę save išbandyti įvairiose situacijose ($r=0,64$, $p<0,05$). Taip pat tie, kuriems mokykloje meninė reikalinga saviraiška tam, kad galėtų įsigilinti į žmonių tarpusavio santykius, yra linkę manyti, kad meninės saviraiškos galimybės padės jiems įveikti baimę dėl besikeičiančio kūno ($r=0,66$, $p<0,05$) ir artimiau pažinti meną bei jį suvokti ($r=0,59$; $p<0,05$). Tie mokiniai, kurie mano, kad meninės saviraiškos galimybės jiems sudaro sąlygas saugiau pasijausti bendraujant su bendraamžiais, linkę manyti, kad padės jam suvokti savo santykį su visais ($r=0,62$; $p<0,05$). O jeigu meninės saviraiškos galimybės padeda suvokti savo santykį su kitais, tai padeda įveikti ir nesaugumo jausmą, būdingą analizuojamo amžiaus mokiniams ($r=0,74$; $p<0,05$).

Tie moksleiviai, kurie teigia, kad meninės saviraiškos galimybės priklauso nuo pasitikėjimo meninės veiklos vadovu yra labiau linkę manyti, kad pasitikėjimas meninės veiklos vadovu sąlygoja didesnes galimybes išlieti susikaupusias emocijas meninėje veikloje ($r=0,82$; $p<0,05$), o emocijas linkę lengviau per meninę veiklą išlieti mokiniai, kurie mano, jos meninė saviraiška padeda jiems artimiau pažinti meną ($r=0,72$; $p<0,05$) ir įsigilinimas į žmonių tarpusavio santykius ($r=0,81$; $p<0,05$).

Analizuojant mokyklose siūlomas meninės veiklos formas, kaip buvo analizuota meninės saviraiškos galimybių tyrimo dalyje, mokykloje yra vykdomi meninio ugdymo užsiėmimai pamokų metu, būreliuose popamokinėje veikloje bei renginių ir projektinės veiklos forma.

Kaip parodė meninio ugdymo pamokų analizė (22 pav.), didžiausia dalis moksleivių lanko muzikinio ugdymo pamokas (beveik 50 proc.) ir dar daugiau nei 40 proc. moksleivių norėtų jas lankyti. Kiek daugiau nei pusė visų moksleivių lanko dailės pamokas, tačiau norinčių jas lankyti skaičius kiek mažesnis nei muzikinio ugdymo atveju, 35 proc.

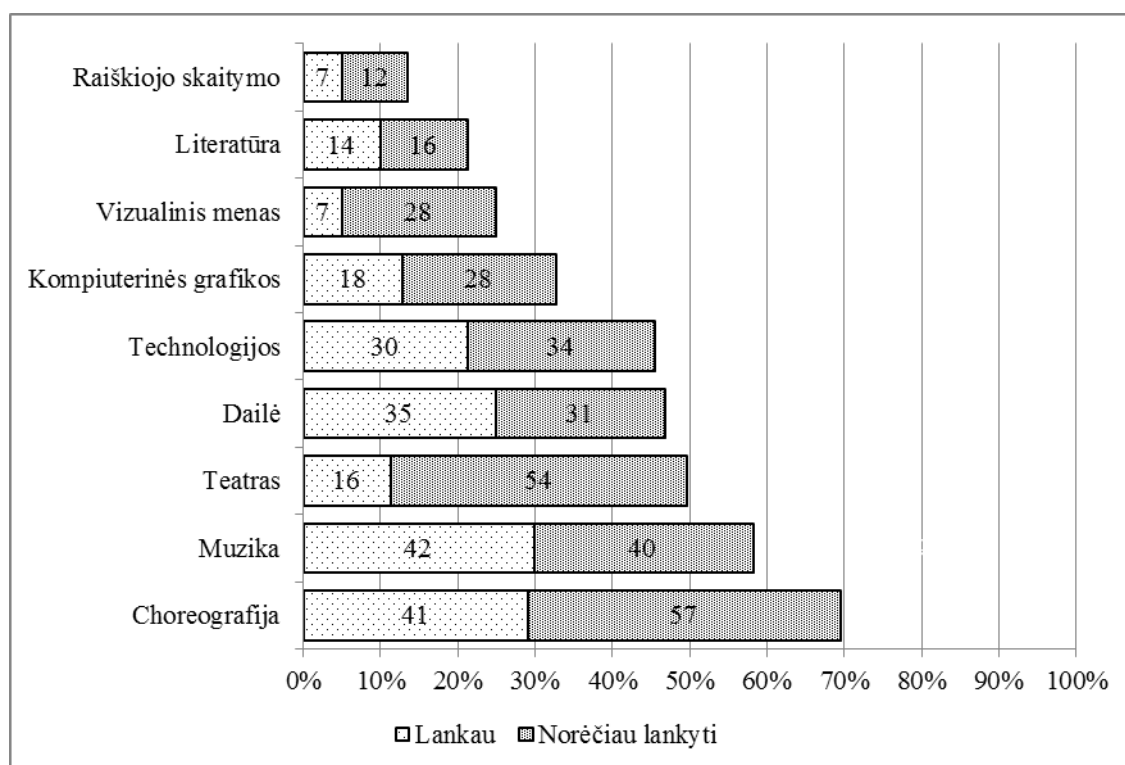

22 pav. Meninio ugdymo pamokų lankomumas mokyklose (N=141, abs.sk)

Kiek daugiau nei trečdalis moksleivių lanko choreografijos pamokas, o dar didesnę jų dalis (42 proc.) norėtų tokias pamokas lankyti, jeigu turėtų galimybę. Technologijų pamoka- mažiausiai paklausi, norinčių ją lankyti skaičius siekia 23 proc. Didelę paklausą turėtų teatro pamokos: jas lankyti galimybę turi 13 proc. apklaustųjų, o norėtų tokią pamoką lankyti 45 proc. moksleivių (22 pav.).

Taigi, meninio ugdymo pamokų analizė rodo, kad meninio ugdymo pamokų paklausa mokykloje yra didžiulė, tačiau pasiūla nėra pakankama ir dažniausiai apsiribojama Muzikos, dailės, choreografijos ir technologijų meninio ugdymo pamokomis.

Moksleivių nuomonės apie lankomas meninio ugdymo būrelius tyrimas parodė, kad didžiausia dalis moksleivių, beveik trečdalis, lanko choreografijos būrelį ir dar didesnę dalis, beveik 40 proc., norėtų jį lankyti, jeigu turėtų galimybę rinktis (23).

23 pav. Meninio ugdymo būrelių pasiūlos ir paklausos analizė (N=141, abs.sk.)

Muzikos būrelį lanko 30 proc. visų apklaustų moksleivių ir dar beveik 30 proc. norėtų lankyti muzikinio ugdymo būrelį. Teatro būrelį galimybę lankyti turi kiek daugiau nei 10 proc. studentų, tačiau norinčių tokių būrelį lankyti skaičius yra pats didžiausias- beveik 40 proc. moksleivių nurodė, kad jeigu turėtų galimybes pasirinktų teatro būrelį. Dailės būrelį lanko 23 proc. apklaustų moksleivių, kiek didesnė dalis (25 proc.) moksleivių norėtų lankyti dailės būrelį. Mažiausiai moksleivių lanko raiškiojo skaitymo būrelį (vos 5 proc. apklaustųjų moksleivių), kiek daugiau (apie 9 proc) moksleivių norėtų tokių būrelį lankyti.

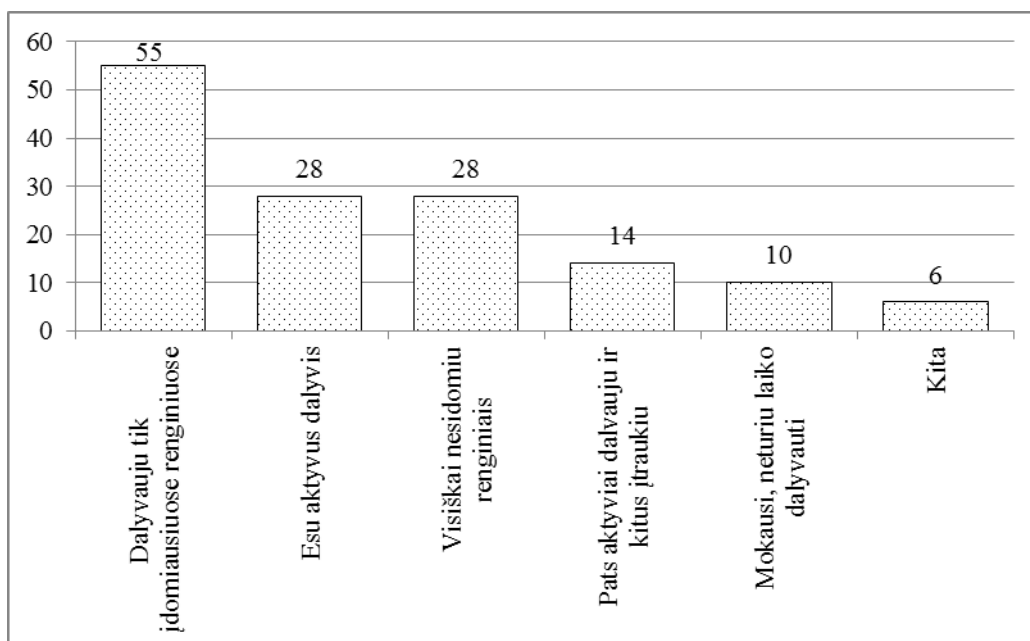
Kaip parodė tyrimo rezultatų analizė meninės saviraiškos formų mokykloje pasiūla yra nepakankama arba neatitinka mokinių meninės saviraiškos galimybių lūkesčių.

Formuojant meninio ugdymo pamokų bei užklausinės meninės veiklos ugdymo užsiėmimus, reikėtų atsižvelgti ir į tokią statistiškai reikšmingą tendenciją, išryškėjusią tyrimo metu, kad lankantys technologijų pamokas, mieliau rinktųsi dailės būrelį ($r=0,71$; $p<0,05$).

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad lankantys teatro pamokas, norėtų rinktis ir teatro būrelį ($r=0,68$; $p<0,05$), lankantys choreografijos pamokas moksleiviai norėtų rinktis papildomai ir choreografijos būrelį ($r=0,68$; $p<0,05$), o tai akivaizdžiai demonstruoja mokyklose vykdomų teatro ir dailės ugdymo programų meninės saviraiškos nepakankamumą.

Kaip parodė minių renginių organizavimo mokykloje tyrimas, moksleiviai nėra aktyvūs tų renginių dalyviai: tik 14 proc. moksleivių nurodė, kad aktyviai dalyvauja ir bando įtraukti ir kitus, o 28 proc. nurodė, kad aktyviai įsitraukia į dalyvavimą meniniuose renginiuose, vykstančiuose

mokykloje. 55 proc. pasirenka įdomiausius sau renginius ir dalyvauja juose, o 28 proc. visiškai nesidomi tokiais renginiais, dar 10 proc. moksleivių nedalyvauja, nes teigia, kad daug laiko užima mokymasis ir pamokų ruošimas.

24 pav. Moksleivių dalyvavimo meninėje veikloje mokykloje rodikliai (N=141, abs.sk.)

Analizuojant atsakymus į atvirą klausimą „Kita“, dažniausiai sutinkami atsakymai buvo tokie, kad nelieta laiko, nes moksleiviai sportuoja, būna su draugais, ne visada pakanka informacijos mokykloje apie vykstančius tokio pobūdžio renginius, nėra juos dominančių meninės tematikos renginių mokykloje. Nežymiai, bet aktyviau renginiuose dalyvauti linkusios mergaitės ($r=0,36$; $p<0,05$).

Kaip parodė dalyvavimo konkrečiuose meninės srities renginiuose mokykloje analizė, daugiausia moksleivių dalyvauja diskotekose ir šokių vakaruose (52 proc.). 35 proc. moksleivių dalyvavo dailės kūrinių parodoje, 30 proc. moksleivių dalyvavo gabių vaikų kūrinių parodose bei koncertuose. Atlikus moksleivių poreikio renginiams analizę buvo nustatyta, kad net 56 proc. moksleivių pageidautų, kad dažniau vyktų mokytojų darbų parodos, jų pasirodymai.

Kokybinė rašinėlių analizė poreikio ir pasiūlos aspektu. Prie meninės saviraiškos poreikio ir saviraiškos formų dermės naudinga paanalizuoti ir moksleivių požiūrį į aplinką, kurioje vyksta meniniai užsiėmimai. Rašinėlių analizė parodė, kad moksleivių poreikis patalpoms yra didžiulis, ką patvirtina ir tokios ištraukos iš jų rašinių:

- „...jeigu būtų galimybės, surasčiau patalpas, reikalingas priemones, rėmėjus...“
- „...taip pat įrengčiau mokykloje didelę salę su kilimu, užuolaidomis ir šviesiomis spalvomis, kurioje galima būtų bet kada piešti, rašyti, dainuoti: ten eitų mokiniai, kuriuos pagauna įkvėpimas...“

– „...beje, įrengčiau sodelį prie mokyklos su pavėsine, kur galima būtų rašyti piešti, groti arba tiesiog pabūti savimi...“

Tokie teiginiai parodo, kad moksleiviams nepakankamos meninei saviraiškai skiriamos priemonės, ką patvirtina ir rašiniuose išryškėjęs komandinio meninio darbo poreikis, kur mokiniai galėtų atsiskleisti ir kaip lyderiai, ir kaip idėjų generatoriai ir kaip nuostabūs menininkai ar atlikėjai (3 lentelė).

3 lentelė

Komandinės veiklos poreikis meninėje veikloje

Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Bendradarbiavimas	„...burtis į grupes, kad būtų skatinamas bendradarbiavimas...“
Komunikacija	„...burtis į grupes, kad būtų skatinamas komunikabilumas net su nepažįstamais žmonėmis ... grupes suburti atsitiktiniu būdu...“ „...darbas grupėse ne tik moko atskleisti meninius gebėjimus, bet ir moko bendrauti...“
Darbas grupėse	„...tačiau manau, kad darbas grupėse prie kokios nors meninės veiklos taip pat ugdo žmogų ... darbas grupėse ne tik moko atskleisti meninius gebėjimus, bet ir moko bendrauti...“ „...pasisstengčiau surinkti grupes su vienodus poreikius turinčiais vaikais...“ „...atsižvelgusi į mokinių nuomonę daryčiau kokią nors grupę...“

Moksleivių rašiniuose buvo išskirtos ir tam tikros meninės saviraiškos formų įvairovės, kurios atspindi realų moksleivių poreikį saviraiškai, pagrindinė mintis, skambėjusi daugelyje rašinių yra ta, kad norint moksleivius aktyvinti reikštis menams būdingomis raiškos formomis ir paskatinti jų meninės saviraiškos poreikį, reikalingos ir įvairios modernios meninės saviraiškos formos (4 lentelė)

4 lentelė.

Meninės saviraiškos poreikio ir veiklos sričių įvairovės dermės vertinimas

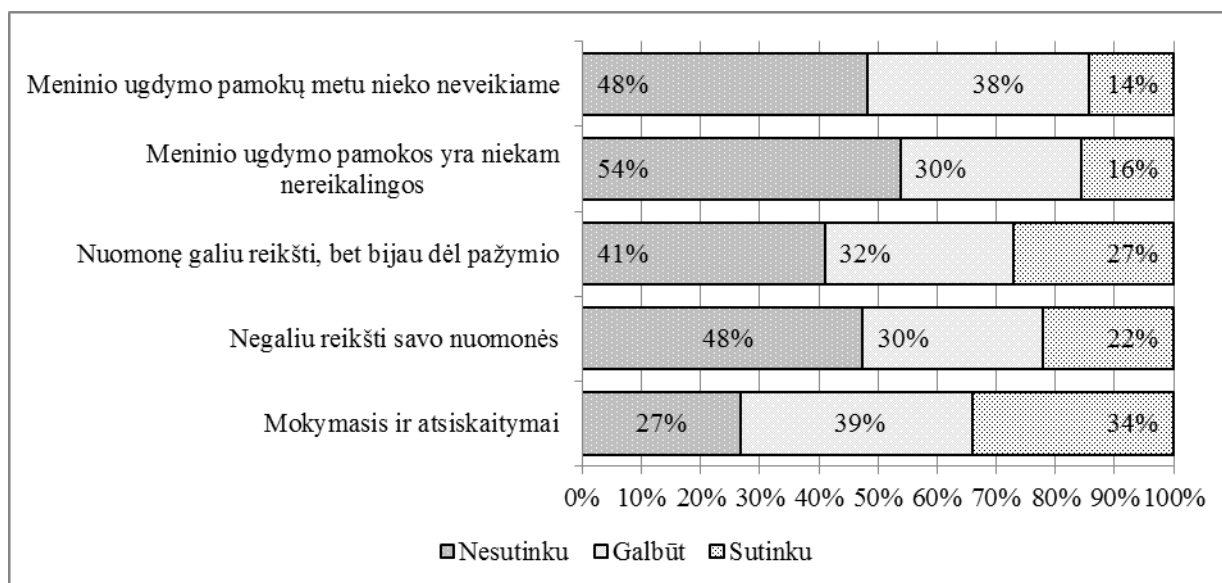
Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Didesnis spektras sričių	„...įvesčiau daugiau meninių sričių...“
Choras (2)	„...mokykloje sukurčiau šiuolaikinę muziką atliekantį chorą...“ „...taip pat suburčiau choristus, kurie stebintų savo balsu...“
Teatro grupę	„...mokykloje sukurčiau teatro grupę...“
Fotografijos būrelį (2)	„...mokykloje sukurčiau fotografijos būrelį...“
Muzika	„...mokykloje būtų organizuojama daugiau veiklos su muzika, būtų įkurtos kelios muzikinės grupės...“
Džiazo grupė	„...galima įsteigti įvairius būrelius: pavyzdžiui muzikos (ne chorinio dainavimo, o džiazo grupę)...“
Muzikos vakarai	„...kiekvieną savaitę rengčiau muzikos vakarą...“ „...kiekvieną savaitgalį rengčiau muzikos vakarus...“
Kino vakarai	„...kiekvieną savaitgalį mokykloje rengčiau kino vakarus...“
Šokis	Šokių pamokų dienos „...stengčiausi organizuoti šokių pamokų dienas, kad nemokantys šokti galėtų pasimokyti visi kartu arba pažiūrėti, kaip reikia mokyti...“

Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
	Stilių įvairovė „... suburčiau grupę žmonių, norinčių šokti įvairiausių stilių šokius...“ (2) „...leisčiau mokiniams dalyvauti šokių kūrime ir pastatyme...“ „...šokiai turėtų būti įvairesnių stilių, nevarginantys, kad būtų malonu...“
	Šiuolaikinis šokis „...organizuočiau daugiau šiuolaikinio meno veiklos: šiuolaikinis šokis...“ „...stengčiausi vaikus patraukti įdomiais užsiėmimais, tokiais kaip įvairių stilių šokis (nuo gatvės stiliaus iki klasikinių šokių)...“
Paveikslų parodos	„...kiekvieną mėnesį rengčiau paveikslų parodas, kurias galėtų pamatyti visi žmonės...“ „...taip pat mokinių meniniais darbais papuoščiau gimnazijos sienas...“
Šiuolaikinis menas	„...organizuočiau daugiau šiuolaikinio meno veiklos: graffiti būreliai...“
Dailė	„...dailė taip pat turėtų būti ne vien tapyba, reikėtų piešti gamtoje, burtis į grupes...“
Literatūra	„...pridėčiau daugiau į literatūrą ir rašymą orientuotų užsiėmimų, kadangi tai yra mano pagrindinė išraiškos per meną forma ...“
Lipdymas	„...be abejo, kas nors gali norėti, kad vyktų lipdymo iš molio pamokos...“

Apibendrinant tokius kiekybinio tyrimo rezultatus galima pastebėti, kad mokiniams stinga meninės veiklos formų įvairovės, yra pabodę tradicinio ugdymo metodai, jie pasigenda šiuolaikinio meno rūšių. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad meninėje veikloje mokiniams yra svarbi galimybė keistis patirtimi, mokytis iš bendraamžių ir daryti tai nevaržomai. Taip pat analizuojant mokinių rašinius pastebima tendencija, kad į meninę veiklą mokykloje reikalinga įtraukti platesnį mokyklos ir ne tik visuomenės ratą, mokiniams reikalingas viešumas ir galimybė atsiskleisti viešumoje.

2.4 Meninės veiklos turinys pasiūlos ir vaikų poreikių dermės aspektu

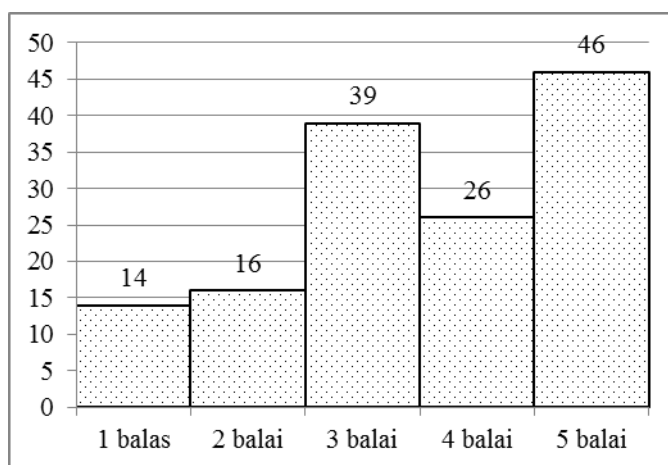
Tyrimo metu buvo prašoma moksleivių įvertinti lankomų meninio ugdymo pamokų turinio ir jų saviraiškos poreikio atitikimą.

25 pav. Moksleivių nuomonė apie meninio ugdymo pamokų kokybę: neiginių analizė (N=141, %)

Kaip parodyta 25 pav. meninio ugdymo pamokų metu dominuoja mokymasis ir atsiskaitymai (su šiuo teiginiu sutinka 34 proc., galbūt sutinka dar 39 proc. moksleivių) ir baimė dėl blogo įvertinimo pareiškus savo nuomonę, kurią pareikšti lyg ir yra sudarytos sąlygos pamokų metu (šį faktą patvirtina 27 proc., beveik patvirtina 32 proc. moksleivių).

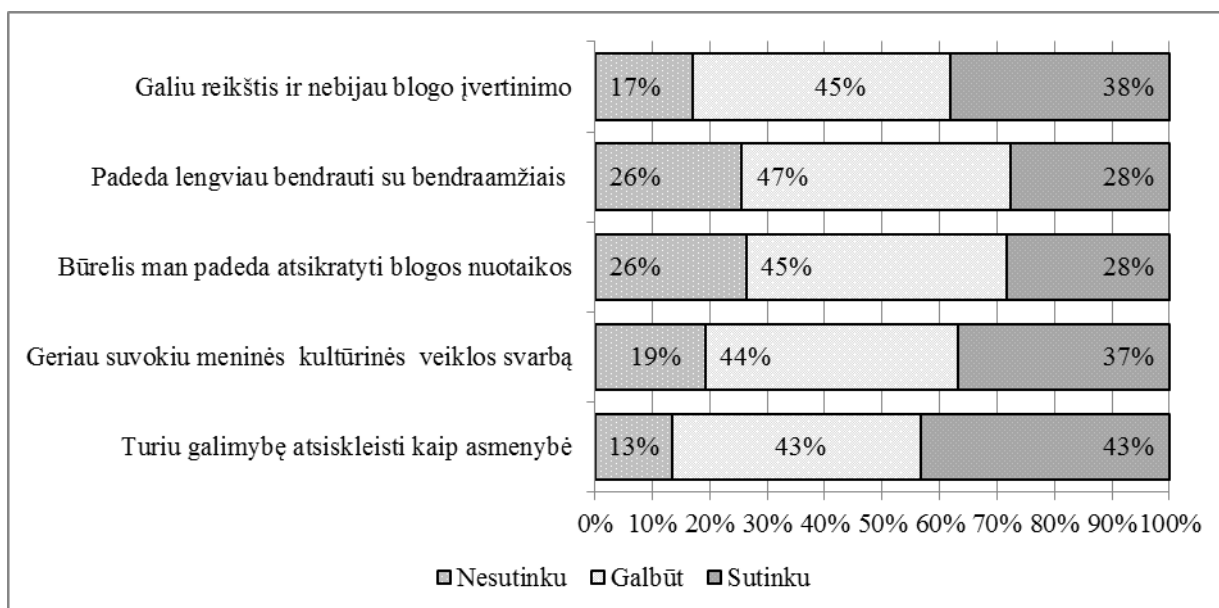
Kiek mažesnė dalis moksleivių nurodė, kad meninio ugdymo pamokose neturi nuomonės pareikšti savo nuomonę (patvirtina šį faktą 22 proc., beveik patvirtina 30 proc. moksleivių). Šių neigiamų faktų egzistavimas, matomai daro įtaką tam, kad 16 proc. apklaustųjų moksleivių meninio ugdymo pamokos atrodo nereikalingos, o dar 30 proc. moksleivių jos atrodo beveik nereikalingos ($r=0,75$; $p<0,05$). Daugiau kaip pusė moksleivių (53 proc.) nurodo, kad meninio ugdymo pamokų metu arba visai nieko neveikia, arba beveik visai nieko neveikia.

26 pav. Meninio ugdymo pamokų vertinimas (N=141, balais)

Vidutinis meninio ugdymo pamokų turinio vertinimas 5 balų skalėje siekia 3,25 balo (26 pav.). Lankantys choreografijos pamokas, linkę geriau vertinti meninio ugdymo pamokų veiklą ($r=0,85$; $p<0,05$). Vadinas, meninės saviraiškos poreikis nėra pilnai tenkinamas meninio ugdymo pamokose, kadangi laisvė reikšti savo nuomonę, bei meninė veikla meninio ugdymo pamokose nėra vykdoma.

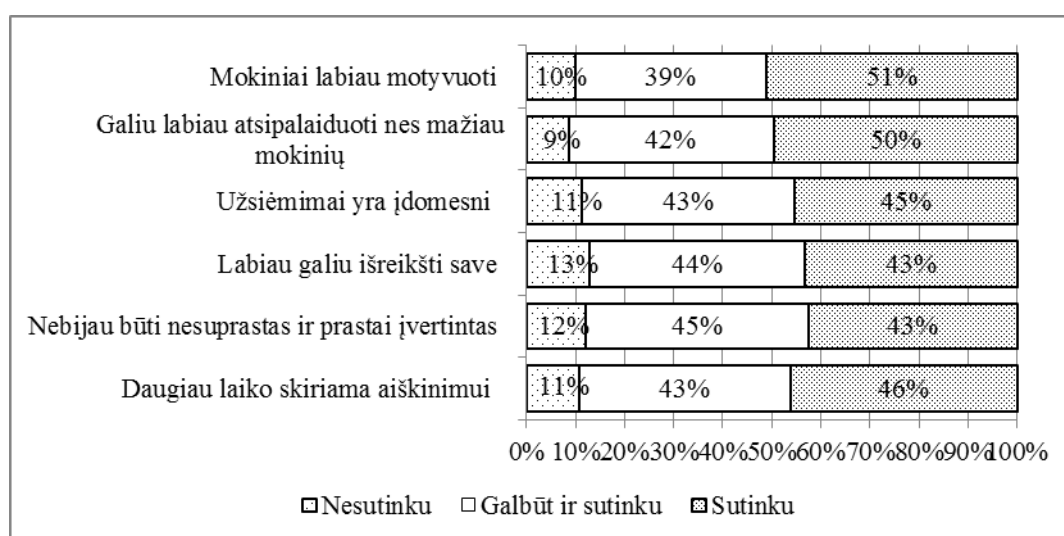
Meninio ugdymo būrelių turinio vertinimas parodė kiek kitokius, geresnius, rezultatus. Meninius būrelius lankančių mokinių nuomone, jie gali pareikšti savo nuomonę ir nebijo dėl blogo įvertinimo (šį faktą patvirtina 38 proc., o iš dalies patvirtina dar 45 proc. mokinių). Didelė dalis mokinių teigia, kad būreliuose jie turi galimybę atsiskleisti kaip asmenybės (43 proc. sutinka ir 43 proc. beveik sutinka su šiuo teiginiu).

27 pav. Moksleivių nuomonė apie meninio ugdymo būrelių kokybę: teiginių analizė (N=141, %)

Kaip matyti 27 paveiksle, didžioji dalis mokinių popamokinio meninio ugdymo turinį linkę vertinti palankiau, išskirdami pagrindines meninės saviraiškos galimybes, kurios yra sudaromos būrelių metu: padeda lengviau bendrauti su bendraamžiais per meną, padeda atsikratyti blogos nuotaikos, padeda geriau suvokti meninės ir kultūrinės veiklos svarbą.

Tokius gerus meninės saviraiškos galimybių įvertinimus būrelių metu iš dalies lėmė ir tai, kad didžioji dalis moksleivių, lankančių meninio ugdymo būrelius mokyklose paminėjo, kad būreliuose smagiau dirbti, nes mokiniai susirinkę tikslingai veiklai, todėl geriau motyvuoti, moksleiviai gali atsipalaiduoti užsiimdami menine veikla, nes būreliuose susirenka mažiau mokinių, mažesnis triukšmas ir šurmuly, užsiėmimai yra įdomesni nei meninio ugdymo pamokų metu, todėl mokiniai gali save lengviau išreikšti ir nebijo būti nesuprasti. Be to, būreliuose, mokinių teigimu, daugiau laiko yra skiriama aiškinimui.

28 pav. Meninio ugdymo būrelių vertinimas (N=141, %)

Atlikus meninės saviraiškos poreikio ir siūlomo meninės veiklos turinio mokykloje dermės analizę galima daryti prielaidą, kad (priede grafikai) labai didelė moksleivių dalis yra kiek abejinga, didžioji dalis rinkosi atsakymus „Galbūt taip ir yra“ arba „Galbūt norėčiau, kad taip būtų“.

Toliau buvo siekiama išsiaiškinti vaikų saviraiškos galimybes ir jų lūkesčius saviraiškai. Tuo tikslu jiems reikėjo įvertinti trijų parametrų skalėje teiginius dviem aspektais – esamos situacijos ir lūkesčių (tai, kaip yra ir ar norėtų, kad taip būtų). Tyrimo duomenys pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė.

Kokybiško meninio ugdymo rodiklių vertinimas, poreikio analizė

	Esama situacija			Lūkesčiai		
	Taip nėra	Galbūt taip ir yra	Taip yra	Nenorėčiau, kad taip būtų	Galbūt norėčiau, kad taip būtų	Labai norėčiau, kad taip būtų
Pedagogai mielai palaiko mano kūrybines iniciatyvas	11	73	57	8	57	76
Meninės veiklos metu yra kuriama geranoriško bendradarbiavimo, tarpusavio pagalbos, bendros atsakomybės už veiklą atmosfera	11	78	52	10	66	65
Meninei veiklai atlikti mokykloje yra sukurta palanki ir saugi aplinka	15	75	51	14	64	63
Meninė veikla padeda man parodyti save kitiems	17	73	51	12	67	62
Meninėje veikloje aš panaudoju perteklines savo emocijas, išsilieju	23	56	62	15	64	62
Mokiniai skatinami „išlieti“ savo emocijas	15	62	64	13	66	62
Meninėje veikloje mokykloje aš randu vietą, kur galiu save išreikšti	29	66	46	12	68	61
Meninėje veikloje man paprasčiau rasti bendrą kalbą su pedagogais	21	69	51	15	67	59
Meninėje veikloje mokykloje vyrauja geri mokinių ir pedagogų tarpusavio santykiai	22	62	57	17	65	59
Pedagogų sukuriama meninės saviraiškos aplinka padeda man būti savikritiškesniam	24	72	45	15	67	59
Meninė veikla išmokė mane naujų laisvalaikio leidimo būdų	22	70	49	19	67	55
Meninė veikla leidžia man geriau įsisavinti ir kitų dalykų žinias	24	74	43	15	72	54
Meninėje veikloje leidžia man kurti sveiko gyvenimo būdo įpročius	37	72	32	18	69	54
Meninėje veikloje atrandu įvairių naujų savo veiklos vertinimo būdų	24	68	49	15	73	53
Mokiniai patiria dėmesį bei pagarbą ir jaučiasi emociškai saugūs	16	72	53	16	72	53
Atsipalaidavimas meninėje veikloje leidžia man labiau susikaupti ir susikoncentruoti mokantis	35	62	44	16	74	51
Pedagogas ir mokiniai meninėje veikloje išgyvena bendrumo jausmą	19	81	41	12	78	51
Meninėje veikloje man paprasčiau rasti bendrą kalbą su bendraamžiais	25	75	41	18	73	50

	Esama situacija			Lūkesčiai		
	Taip nėra	Galbūt taip ir yra	Taip yra	Nenorėčiau, kad taip būtų	Galbūt norėčiau, kad taip būtų	Labai norėčiau, kad taip būtų
Jausdamas meninių iniciatyvų palaikymą aš jaučiuosi reikšmingesnis	16	67	58	13	78	50
Meninė veikla padeda lengviau rasti bendrą kalbą su šeima	42	66	33	22	72	47

Labiausiai moksleiviai norėtų, kad pedagogai palaikytų jų kūrybines iniciatyvas ir atitinkamomis priemonėmis jas skatintų. Beveik pusė visų moksleivių taip pat norėtų, kad meninės saviraiškos priemonėmis būtų kuriama geranoriško bendradarbiavimo mokykloje atmosfera, kad padidėtų meninės saviraiškos priemonių bei aplinkos komfortabilumas ir saugumas, kad menas padėtų panaudoti perteklines susikaupusias emocijas ir sudarytų sąlygas tiek emocinei, tiek fizinei iškrovai.

Labai panašus skaičius moksleivių nurodė, kad taip ir yra mokykloje. Būtent dėl šios priežasties galima teigti, kad moksleivių lūkesčiai iš meninės saviraiškos yra didesni nei sukurta meninės saviraiškos realizavimo galimybių sistema mokykloje. Meninės veiklos kokybės parametro (saviraiškos poreikių neatitiktis pasiūlai) nepaisymas leidžia daryti prielaidą, kad yra pažeidžiamos vaikų prigimtines teisės į kokybišką meninį ugdymą

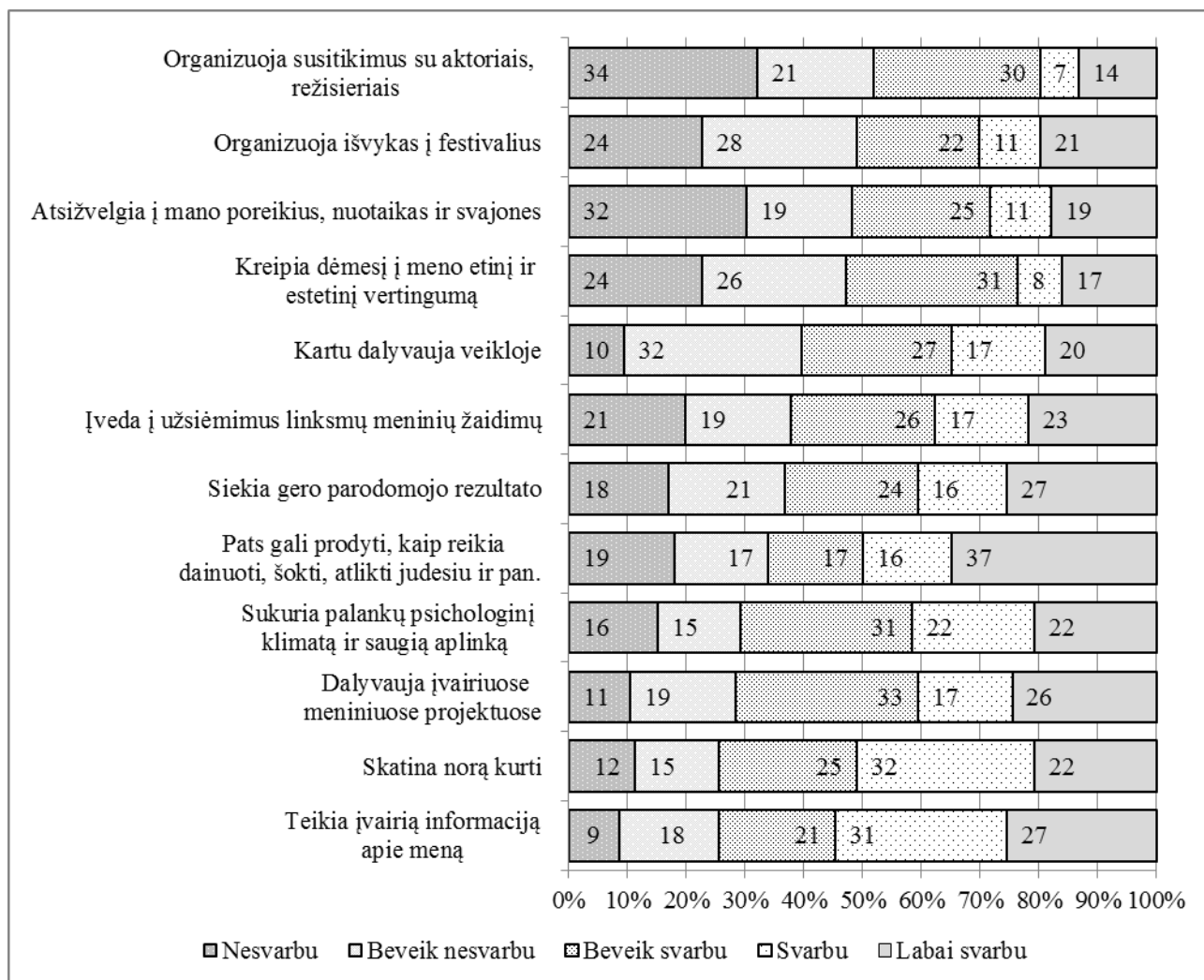
Tyrimo metu buvo nustatyta, kad meninės saviraiškos turinio kokybei mokykloje didelės įtakos turi ir pedagogų požiūris į savo darbą, tinkamas pareigų atlikimas, meninės saviraiškos skatinimo priemonių naudojimas ir pan.

Moksleivių teigimu (36 proc.) pedagogai turėtų teikti įvairesnę informaciją apie konkrečias meno sritis, ji turėtų būti naujesnė ir lygiai tiek pat vaikų (36 proc.) mano, kad pedagogas turi skatinti moksleivių kūrybines iniciatyvas (29 pav.).

32 proc. moksleivių nurodo, kad pedagogai patys turi dalyvauti projektinėje veikloje, o 31 proc. moksleivių pažymi, kad pedagogas turi sukurti palankų psichologinį klimatą ir saugesnę aplinką. 25 proc. moksleivių teigia, kad mokytojas pats turi mokėti parodyti tuos judesius, veiksmus ir kompetencijas, kurių nori sulaukti iš savo auklėtinių. Būtent tokie rezultatai matosi sekančiame paveiksle. Pedagogas turi skatinti meninę iniciatyvą ir kartu dalyvauti meninės saviraiškos formose su mokiniais, kartu padidės pasitikėjimas meninio ugdymo vadovu, kas yra vienas iš meninės saviraiškos veiksmų (29 pav.)..

Tuo tarpu pedagogo organizaciniai įgūdžiai skatinant vaikų meninę iniciatyvą nėra vertinami labai svarbiais ir tik nedidelė dalis moksleivių ją vertina kaip svarbią: tam, kad pedagogas

galėtų paskatinti mokinių meninę iniciatyvą jis nebūtinai turi organizuoti susitikimus su režisieriais, aktoriais, organizuoti festivalius ar atsižvelgti į mokinių kasdienę nuotaiką.

29 pav. Pedagogo veiklos svarbiausi meninę saviraišką įtakojantys veiksniai (N=141, abs.sk., %)

Meninės veiklos turinio pasiūlos ir poreikio aspektu kokybinės analizės metu nustatyta, kad vertindami savo meninės saviraiškos poreikį bei mokykloje siūlomą meninės saviraiškos turinį, moksleiviams labai svarbu, kad meninei veiklai vadovautų profesionalūs pedagogai: daugelyje rašinių vyravo toks teiginys, pavyzdžiui: „... pirmiausiai surasčiau tinkamus, tam tikrų sričių (šokio, muzikos, teatro) pedagogus“; „...stengčiausi, kad meninei veiklai vadovautų tik kompetentingi mokytojai...“; „...manyčiau, kad pedagogai turi būti atsidavę darbui, tada ir mokinys turės daugiau noro lankyti užsiėmimus...“.

Taip pat analizuojant moksleivių rašinėlius išryškėjo akivaizdi moksleivių nepasitenkinimo meninio ugdymo programos ir jų planiniu vykdymu tendencijos. Ne viename rašinyje suskambėjo nepasitenkinimas aklu programų vykdymu, varžančiu jų menines saviraiškos galimybes meninio ugdymo pamokose:

- „...jokių programų, iš anksto parengto plano neturėtų būti...“

- „...meninėse pamokose turėtų būti laiko atskleisti vaikų ir paauglių meniniams gabumams, ne tik nurodant, ką jiems padaryti, bet leisti jiems patiems sugalvoti...“
- „... pasistengčiau, kad užsiėmimų programos būtų derinamos, atsižvelgiant į mokinių norus bei pageidavimus...“
- „stengčiausi konkrečia tema mokinius nukreipti į norimą pusę, o ne į šiandienos pamokos tikslą...“

Keliuose rašiniuose nuskambėjo ir mintis, kad savo vertę, kas yra vienas iš pagrindinių meninės saviraiškos galimybių veiksmų, labiausiai gali pajauti, kai atlieki konkretų praktinį darbą: „...manau, kiekvienam mokiniui svarbu, ką daugiau nuveikti, todėl organizuočiau daugiau praktinių pamokų, ne teorinių...“

Daugelis mokinių savo rašiniuose paminėjo, kad skatinant meninę saviraišką, reikalinga ne tik pedagogų kompetencija ir kūrybiškumas, tačiau ir programų suderinamumas, pasižyminti dalykų integracija (6 lentelė)

6 lentelė

Dalykų integracinis poreikis meniname ugdyme

Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Menas ir vadyba	„...mokyklos reklamos kūrėjų grupė ir jos vadybininkai pamėgtų šią veiklą ir taip menas pasidarytų artimesnis ir tiems, kurie dabar jo nemėgsta...“
Muzika ir dailė	„...galima integruoti muziką ir dailę, daryti kiek kitokią muzikos bei dailės kartu terapiją...“
Šokis ir dailė	„daryčiau kitokias menines pamokas ... taip pat šokių ir dailės integravimą...“
Visų menų integracija	„...vyktų renginiai, kurių metu būtų piešiami paveikslai, tapoma, lipdoma ... manau, surengti vien tik šokių vakarus būtų neįdomu tiems, kas nemoka šokti ... o jeigu daryti visų menų dieną, visi darytų, kas ką moka ir mėgsta...“

Moksleiviai savo rašiniuose siūlo ir tam tikras meninės saviraiškos aktyvinimo per meninės veiklos turinio kokybės didinimo priemones (7 lentelė)

7 lentelė.

Meninės saviraiškos aktyvinimo per meninės veiklos turinio kokybės didinimą poreikių analizė

Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Konkursai (koncertai)	„...vėliau organizuočiau tam tikrus konkursus, tam, kad vaikai turėtų daugiau paskatų stengtis atlikti viską kaip geriau ir kuo daugiau išmokyti“
	„...galiausiai, bandyčiau, kad vaikai, lankantys meninės veiklos būrelius, galėtų išbandyti ir parodyti save kitose šalyse. Tai padėtų plėsti žinias ne tik aie lankomo būrelio turinį...“
	„...kad į meninius užsiėmimus vaikai žiūrėtų rimčiau, rengti tiems vaikams vaikų darbų parodas...“
	„...kad į meninius užsiėmimus vaikai žiūrėtų rimčiau, rengčiau tiems vaikams įvairius pasirodymus...“
Atsakomybės didinimas	„...mokiniai, kurie gražiai piešia, būtų atsakingi už mokyklos reklamą, emblemas, plakatus...“
Vadyba	„...į mokyklos reklamos veiklą galėtų būti įtraukti mokiniai, kurie domisi verslu. Jie

Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
	<i>galėtų būti reklamos kūrimo grupės vadybininkais...“</i>
Renginiai	<i>„...šokių ar dainavimo grupės dalyvautų mokyklos renginiuose...“ „...mano mokykloje kiekvieną penktadienį vyktų renginiai, kurių metu būtų piešiami paveikslai, tapoma, lipdoma...“</i>
Ekskursijos	<i>„...kai kada būtų rengiamos ekskursijos į mūsų miesto lankytinas menines vietas...“</i>
Mokymosi instrumentais dienos	<i>groti „... stengčiausi organizuoti mokymosi groti instrumentais dienas, kad mokantieji valdyti konkrečius instrumentus parodytų ir kitiems, kaip tą daryti ... renginiuose pakviestiau dalyvauti muzikantus savanorius, kad vaikams pagrotų ir supažindintų su įvairias muzikos instrumentais...“</i>

Rašiniuose mokiniai išskiria tam tikras aktyvinimo priemones, kurios būtų joms priimtinos per meninio ugdymo turinio perteikimą: tai renginiai, koncertai. Mokiniai siūlo rengti mokymosi groti instrumentais renginius, ekskursija bei išvykas. Taip pat kaip aktyvinimo priemonė moksleiviai išskiria meninėje veikloje reikalingos atsakomybės didinimą. Be to moksleiviai demonstruoja, kad jiems norėtųsi užsiimti naudinga menine veikla, kurią mokykla galėtų panaudoti, pavyzdžiui, reklaminėje kampanijoje, viešinimo veikloje.

Moksleiviai savo rašiniuose siūlo ir tam tikras meninės saviraiškos aktyvinimo per meninės saviraiškos veiksmų veikloje realizavimo priemones (8 lentelė).

8 lentelė

Meninės saviraiškos aktyvinimo per meninės saviraiškos veiksmų veikloje realizavimo priemonės

Kategorija	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Vaizduotė	<i>„...daug laiko turėtų būti skiriama vaizduotės ugdymui...“ „... aš manau, kad meninės užduotys turėtų būti abstrakčios, tai padėtų lavinti mokinių vaizduotę...“</i>
Savęs parodymas	<i>„...jei šokio pamokos nebūtų taip varžomos, mokiniai galėtų laisviau per šokį parodyti save...“</i>
Laisvė	<i>„...daug laiko turėtų būti skiriama savo vidinės laisvės išreiškimui...“ „...tiesiog malonus laikas šiuose meninio ugdymo užsiėmimas...“ „...jei šokio pamokos nebūtų taip varžomos, mokiniai galėtų laisviau per šokį parodyti save...“</i>
Mąstymas	<i>„...šokiuose, dailėje, teatre vyrų mokinių kūryba, „naujas“, „šiuolaikinis“ mąstymas...“</i>
Malonumas	<i>„...tiesiog malonus laikas šiuose meninio ugdymo užsiėmimas...“ „...kad žmogus patirtų malonumą, jam turi būti linksma, todėl meninė veikla turi linksminti...“ „...šokiai turėtų būti įvairesnių stilių, nevarginantys, kad būtų malonu...“ „...pasirinkti tą, kurią atlikdamas žmogus ja mėgaujasi...“</i>
Smagus laiko praleidimas	<i>„...mano manymu, meninės veiklos organizavimas suteiktų ne tik man, net ir visiems kitiems norintiems galimybę praleisti smagiai laiką ...“</i>
Atsipalaidavimas	<i>„...nes meninė veikla padeda atsipalaiduoti...“ „... pasirinkti tą, kurią atlikdamas žmogus atsipalaiduoja...“ ir ja mėgaujasi</i>
Pasitikėjimas savimi	<i>„... manau parodos, konkursai, šokių būreliai mokiniams išeitų į naudą: duotų pasitikėjimo savimi...“</i>
Laimingas	<i>„... manau parodos, konkursai, šokių būreliai mokiniams išeitų į naudą: padarytų laimingesniais...“</i>
Individualumas	<i>„...skatinčiau kiekvieno žmogaus individualumą, nesupančiodamas jų vienai temai ar tikslui...“ „...stengčiausi suteikti galimybes atsiskleisti kiekvienam veiklos dalyviui...“</i>

Rašiniuose mokiniai išskiria daug aktyvinimo priemonių, kurias galima taikyti ne tik per ugdymo turinį, bet ir per pagrindinius meninės saviraiškos veiksnius. Norėdami, kad būtų lavinama jų vaizduotė, moksleiviai siūlo abstrahuoti praktines užduotis.

Veiklos individualizavimas meninėje veikloje moksleiviams taip pat svarbus, jie akcentuoja, kad individualizavimas yra mene labiau prieinamas nei kitose srityse, todėl išreiškia poreikį meninio individualizavimo užduotims. Daugelyje rašinių yra akcentuojama meninės saviraiškos laisvė ir veiklos malonumas bei atsipalaidavimas, kas rodo, kad meninėje veikloje vyrauja pakankamai didelis meninės saviraiškos suvaržymas.

IŠVADOS

Literatūros analizė parodė, kad:

1. Paauglystės laikotarpiu intensyvėja vaiko saviraiškos poreikiai, padedantys socialiai jaunuoliams integruotis į mokyklos bendruomenę, į bendraamžių gretas, į komunikacinį procesą šeimoje bei supančioje visuomenėje. Šie procesai susiję su psichofiziologinio vystymosi ypatumais šiame amžiaus tarpsnyje. Pedagogams, organizuojantiems meninę veiklą, svarbu įvertinti minėtas ypatybes .

2. Teisinių dokumentų analizė parodė, kad teisė į saviraišką vaikams yra prigimtinė teisė, todėl realizuojant tiek formaliojo, tiek ir neformaliojo meninio ugdymo programas, kaip ir visas kitas, privalu jos paisyti.

3. Meninio ugdymo paskirtis - sudaryti sąlygas paaugliams išlikti atviriems naujoms emocijoms patirtims ir taip užtikrinti jų prigimtinei teisei į saviraišką bei tobulėjimą. Ji gali būti realizuojama kokybiškai vykdant meninio ugdymo veiklą pagrindinėje bei neformalioje meno edukacinėje veikloje.

4. Meninė veikla, orientuota į saviraiškos poreikių patenkinimą atlikimo, kūrybos, stebėjimo, vertinimo ir komunikavimo procesuose, sužadina vaikų dvasinį aktyvumą bei atitinka meninės veiklos aktualumo asmenybei esmę. Tokia meninė veikla gali būti viena iš efektyviausių saviraiškos realizavimo priemonių, padedančių jaunuoliams ne tik emociškai atsipalaiduoti, bet ir atlikti socializavimosi funkcijas, užtikrinančių kokybišką meninę veiklą bei ugdymą.

5. Teoriškai bendrosiose ugdymo programose numatytos meninio ugdymo priemonės ir moksleivių saviraiškos galimybės dėl organizacinių, finansinių, kompetencinių priežasčių praktikoje neretai nėra sėkmingai realizuojamos, todėl meninis ugdymas tampa įprastiniu ugdymo proceso papildiniu, palengvinančiu „pasikelti“ semestro įvertinimo vidurkius, neretai jos suprantamos kaip poilsio pamokėlės mokykloje. Tai gali būti taip pat suprantama kaip teisės į kokybišką meninį ugdymą nepaisymas.

Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad:

1. Beveik pusei tyrime dalyvavusių moksleivių laisvalaikio praleidimo forma yra meninė veikla. Vaikams visiškai nepriimtinas laisvalaikio praleidimas nieko neveikiant.

2. Mokyklose jau yra susiformavęs vaikų poreikis kokybiškam meniniam ugdymui, kuris būtų orientuotas į jų saviraiškos poreikių patenkinimą. Tačiau tokio vaikų poreikio mokykla dėl daugelio priežasčių (pvz.: meninio ugdymo pamokos vyksta nepatogiu laiku, trūksta specializuotų meniniams poreikiams tenkinti patalpų ar vietų, ne visada pakanka informacijos, veikla orientuota į

žinias, daugiau dėmesio skiriama atlikimui, o ne saviraiškai (pedagogų veiklos orientacija) ir pan.) nėra pajėgi patenkinti, o tai suponuoja mintį, kad nėra paisoma vaikų prigimtinių teisių į kokybišką meninį ugdymą.

3. Moksleiviai saviraiškos mokyklose galimybių trūkumais įvardijo ir tai, kad organizuojant meninę veiklą mokykloje nėra atsižvelgiama į jų meninius poreikius, gabumus bei požiūrius, vadovaujamosi priverstine tvarka ir pedagogų poreikiais.

4. Meninės saviraiškos poveikio asmenybei tyrimo rezultatai parodė, kad per meninę veiklą labiausiai galima išlaisvinti vaizduotę, išlieti susikaupusias emocijas, išbandyti skirtingų vidinių „Aš“ saviraišką, pasijausti saugiai vienodai galvojančiųjų grupėse. Tai galima laikyti pagrindiniais požymiais, meninę veiklą darančiais patrauklią vaikams ir tuo motyvuojančiais juos veiklai

5. Mokyklose dominuoja nepakankamas meninio ugdymo pamokų ir būrelių pasirinkimas, ypač didelė paklausa teatro pamokoms ir būreliams. Meninio veiklos formos nėra pakankamos poreikio joms aspektu, išryškėjo paklausa moderniosioms meninės veiklos formoms.

6. Asmens saviraiškos poreikių tenkinimo aspektu, moksleiviai formaliąsias meninio ugdymo pamokas vertina žemesniais balais, nei neformaliąją meninę veiklą. Tam įtakos gali turėti tai, kad mokiniai nėra nusiteikę „nieko neveikti“, kas neretai pasitaiko pamokose, be to, neformali meninė veikla yra organizuojama ne privalomumo, o laisvo pasirinkimo pagal poreikį veiklai principu. Ten jie turi geresnes saviraiškos galimybes.

7. Moksleiviai reiklūs meninio ugdymo pedagogams arba meninės veiklos vadovams. Tyrimo metu daug moksleivių pareiškė nepasitenkinimą pedagogų kompetencija ir išsakė norą, kad situacija pasikeistų.

8. Moksleiviai norėtų lankstesnių meninio ugdymo programų formaliojo ugdymo sistemoje, jų netenkina reikalavimai nuolat atsiskaityti, motyvuodami per mažomis kūrybinės saviraiškos galimybėmis bei per mažu praktinių užsiėmimų kiekiu.

9. Moksleiviai kaip saviraiškos galimybių menėje veikloje didinimo priemonės įvardijo skirtingų meno sričių ir apskritai mokomųjų dalykų integraciją, o kalbėdami apie meninio ugdymo turinio kokybės gerinimą pasiūlė eilę aktyvinančių priemonių, tokių kaip meninės veiklos formų įvairovę, daugiau koncertinės, pasirodomosios veiklos, festivalių, vakarų ir pan.

10. Tyrimo hipotezė, kad mokykloje organizuojama meninė veikla atitinka vaiko raiškos poreikius ir tokiu būdu yra paisoma vaiko prigimtinių teisės į kokybišką meninį ugdymą pasitvirtino iš dalies.

REKOMENDACIJOS

Teorinės literatūros analizė ir empirinis tyrimas leido suformuluoti tokias rekomendacijas:

1. Modeliuojant mokykloje tiek formalųjį, tiek ir neformalųjį meninį ugdymą didesnę dėmesį skirti vaikų poreikių meninei saviraiškai tyrimui ir analizei. Meninį ugdymą organizuoti atsižvelgiant į vaikų poreikius saviraiškai ir savirealizacijai.

2. Meninėje veikloje didesnę dėmesį skirti ne tik atlikimui, kūrybai, bet ir stebėjimui, vertinimui ir komunikavimui, nes, kaip parodė teorinės literatūros analizė bei tyrimas, tik vaiko raiškos poreikių tenkinimas visuose šiuose procesuose gali meninę veiklą padaryti aktualią pačiam vaikui. Tuo pačiu tai daugiau atlieptų vaikų teises į kokybišką meninį ugdymą.

3. Formalių meninės veiklų metu didesnę dėmesį skirti vaikų aktyviam veikimui „čia ir dabar“, nes patys vaikai nenori nieko neveikti. Iš mokyklos praktikos išgyvendinti stereotipinį požiūrį, kad meninė veikla yra nieko neveikimas ar laisvo laiko praleidimo būdas.

4. Plėtoti meninės veiklos, orientuotos į vaiko saviraiškos poreikių tenkinimą, kaip prigimtinės vaiko teisės į kokybišką meninį ugdymą sampratą ir kultūrą mokykloje įtraukiant pačius vaikus į tokios veiklos planavimą. Tai leistų jiems pasijausti svarbiems mokyklos bendruomenės nariams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abramauskienė J., Šečkuvienė H. (2005). Paauglių muzikos mokymosi motyvacijos veiksniai. *Pedagogika*, 78.
2. Adler A. (2003). *Menkavertiškumo kompensacija: kova už įsitvirtinimą ir pranašumą*. Vilnius: ALK/ Vaga
3. Andrijauskas A. (1990.) *Meno filosofija. XVII–XX a. koncepcijų analizė*. Vilnius: Mintis.
4. Andrijauskas A. (1995). *Grožis ir menas. Estetikos ir meno filosofijos idėjų istorija (Rytai–Vakarai)*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
5. *Antroji pasaulinė menų konferencija* (2010). Prieiga internetu: http://portal.unesco.org/culture/en/files/41117/12798106085Seoul_Agenda_Goals_for_the_Development_of_Arts_Education.pdf/Seoul%2BAgenda_Goals%2Bfor%2Bthe%2BDevelopment%2Bof%2BArts%2BEducation.pdf [žiūrėta: 2012-02-20].
6. Barkauskaitė M., (1999). Paauglys: savijauta, santykiai, veikla besikeičiančioje mokykloje. *Pedagogika*, 39.
7. Barkauskaitė M., Motiejūnienė E. (2004). Mokymosi motyvacijos problema ir jos sprendimo galimybės. *Pedagogika*, 70.
8. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003*. Vilnius.
9. Bruzgelvičienė R. (2007).. Lietuvos švietimo reforma ugdymo paradigmos kaitos aspektu 1988-1997. *Daktaro disertacija*. Vilnius. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20091223_134355-43353/DS.005.0.01.ETD [žiūrėta: 2011-12-15].
10. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius
11. Corsini J. R. (2002). *Dictionary of psychology*. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordjournals.org/lookup/doi/10.1093/acprof:oso/9780195182929.ch020> [žiūrėta: 2012-03-05].
12. Craver S. M., Ozmon H. A. (1996). *Filosofiniai ugdymo pagrindai*. Vilnius: Leidybos centras.
13. Dargienė D. (2009). Mokinių (9-12 kl.) meninių interesų ir edukacinių teatro paslaugų atitiktis mokykloje. Magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovas Kievišas, J. Prieiga internetu: http://www.moksleiviunamai.mir.lt/files/File/teorine_gera1_paskutinis.pdf [žiūrėta: 2011-11-25].
14. Gaižutis A. (1998). *Meno sociologija*. Vilnius: Enciklopedija.
15. Gaižutis A. (2004). *Estetika. Tarp tobulumo ir mirties*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
16. Gasiniauskienė D. (1999). Lietuvių kalbos seminaro „Mokinio saviraiškos būdai Lietuvių kalbos pamokose ir popamokinėje veikloje“ programa. Prieiga internetu: <http://www.tts.lt/~dale/Laboratorija/mokiniu%20saviraiska.htm> [žiūrėta: 2012-02-17].

17. Gaučaitė R., Kalenda Č. (2010). Dvasingumo sklaidos žmogaus pasaulyje analizė. *Acta pedagogica vilmensia*. Prieiga internetu: <http://www.leidykla.vu.lt/mokslo-darbai/acta-paedagogica-vilmensia/acta-paedagogica-vilmensia-2010-24-tomas/> [žiūrėta: 2012-02-25].
18. Gaučaitė R., Kievišas J. (2006). Vaikų ugdymo choreografijos menu situacija Lietuvos švietimo reformos kontekste. *Mokytojų ugdymas*, 6. Prieiga internetu: <http://archive.minfolit.lt/arch/5001/5079.pdf> [žiūrėta: 2011-12-01].
19. Gaučaitė R., Kievišas J. Kondratienė R., Malcienė Z. (2007). Asmens meninės patirties plėtra dvasingumo sklaidos kontekste. *Pedagogika*, 85. Prieiga internetu: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/85/kgkm116-128.pdf> [žiūrėta: 2011-03-27]
20. Girdzijauskas A. Klaipėdos Vydūno vidurinės mokyklos direktorius, LR Švietimo ir mokslo ministerijos Kalbų ir meninio ugdymo komisijos narys (2006). Meninio ir bendrojo ugdymo santykis vidurinėje mokykloje ugdant mokinių kultūrą. *Pranešimas tarptautinei konferencijai*. Prieiga internetu: <http://www.llkc.lt/index.php?733775380> [žiūrėta: 2012-03-04]
21. Girdzijauskienė R. (2002). Muzikos pedagogų požiūrio į mokinių kūrybiškumo raišką per muzikinę veiklą ypatumai. *Pedagogika*, 78. Prieiga internetu: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2005/78/girdzijauskiene.pdf> [žiūrėta: 2012-01-11]
22. Grakauskaitė-Karkockienė D. (2002). *Kūrybos psichologija*. Vilnius, UAB Logotipas.
23. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas, Šviesa.
24. Gudynas P., Kazragytė V., Motiejūnienė E., Žadeikaitė L. (2010). *Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo tobulinimo dorinio, meninio ir kūno kultūros ugdymo procese rekomendacijos*. Prieiga per internetą: [http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/biblioteka/failai/Vertinimo Tobulinimo Rekomendacijos.pdf](http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/biblioteka/failai/Vertinimo_Tobulinimo_Rekomendacijos.pdf) [2011-02-12].
25. Gudžinskienė V. (2011). Konstukyvizmo ištakos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius veiksnys. *Pedagogika*, 101. Prieiga internetu: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/103/gud38-44.pdf> [žiūrėta: 2012-02-22].
26. *Jungtinių tautų vaiko teisių apsaugos konvencija*. Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1), Ratifikuota 1995 m. liepos 3 d. Nr.I-983. Prieiga internetu: <http://www.socmin.lt/index.php?126568247> [žiūrėta: 2011-02-15]
27. Kasiulis J., Barvydienė V. (2001) [interaktyvus]. *Vadovavimo psichologija*. Kaunas: Technologija. Prieiga internetu: <http://files.myopera.com/xcardo/blog/Kasiulis%20Vadovavimo%20psichologija%20su%20formatavimu.doc> [žiūrėta: 2012-03-14].
28. Kievišas J. (2007). *Meninis ugdymas švietimo institucijoje : mokymo priemonė. I d.* Vilnius: Ciklonas.

29. Kievišas J., Kievišas A. (2004). Meninis ugdymas kaip asmenybės dvasingumo veiksnys. *Pedagogika*, 72.
30. Krutkevičius A. P. Kelmės r. savivaldybės Kultūros skyriaus vedėjas, asociacijos „Kultūros savivaldos kolegija“ kancleris (2006). Vaikų ir jaunimo meninis ugdymas savivaldybių kultūros ir švietimo įstaigose. Ateities vizijos, siekiai, galimybės. *Pranešimas tarptautinei konferencijai*. Prieiga internetu: <http://www.llkc.lt/index.php?733775380> [žiūrėta: 2012-03-03]
31. Kutkienė L. (2008). 16 – 17 metų paauglių vaikų ir merginų asmenybės tapatumo brandos ypatumai bei sąsajos su savęs vertinimu. *Pedagogika*, 90.
32. Kveskienė G. (2007). Mokinių kultūrinės edukacijos poreikių tenkinimas švietimo sistemoje. *Mokslinio tyrimo ataskaita*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/kiti/Kulturine_educacija_ataskaita_internetui.pdf [žiūrėta: 2011-04-05]
33. Lesinskienė S., Karalienė V. (2008). *Metodinės rekomendacijos: Emocinės raidos įtaka tolesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Vilnius. Prieiga internetu: <http://portalas.emokykla.lt/Documents/Metodiniai%20leidiniai/SPPC/emocines.pdf> [žiūrėta:2012-02-25].
34. *Lietuvos Respublikos konstitucija*. <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
35. *Lietuvos Švietimo sistema 2009/2010*. Prieiga internetu: [http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/LT LT.pdf](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/LT_LT.pdf) [žiūrėta: 2012-03-03]
36. Maehr M., L. (1984). Meaning and motivation: Toward a Theory of Personal Investment. *Research on Motivation in Education*. New York, vol. 1. Prieiga internetu: <http://jcc.sagepub.com/content/23/3/389.abstract> [žiūrėta: 2012-02-27].
37. Martišauskienė E., Aramavičiūtė V. (2004). Ryškesni paauglių ir jaunuolių socializacijos ypatumai. *Pedagogika*, 70.
38. Maslow A. (1975). *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.
39. Monginaitė L. (2004). *Psichologija 2*. Vilnius: VGTU leidykla “Technika”.
40. Motiejūnienė E. (2008). Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimas ir mokymosi motyvacija. *Pranešimas Švietimo plėtotės centras*. Prieiga internetu: www.pedagogika.lt/puslapis/vertinimas3.pdf [žiūrėta: 2012-03-11].
41. Myers G. D. (2000). *Psichologija*. Kaunas.
42. Musneckienė E. (2004). Edukacinių paradigų kaita ir meninio ugdymo turinio planavimo teorinės perspektyvos. *Mokytojų ugdymas*, 3. Prieiga internetu: <http://archive.minfolit.lt/arch/1001/1354.pdf> [žiūrėta: 2012-03-11].
43. Norkūnienė N. (2005). *Neįgaliųjų meninis ugdymas*. Vilnius, UAB Kronta.

44. *Papildomas ugdymas moksleivių socializacijos kontekste*. VPU sociologinių švietimo tyrimų laboratorija. Sociologinio tyrimo ataskaita. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimas_5.doc [žiūrėta: 2011-01-11]
45. *Popamokinės veiklos veiksmingumas* (2003). Vilniaus pedagoginio universiteto tyrimo ataskaita. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tr_ataskaita_040303.doc [žiūrėta: 2011-04-05]
46. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosios programos 2008*. Vilnius.
47. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosios programos 2008, 7 priedas – pagrindinio ugdymo bendrosios programos: meninis ugdymas*. Vilnius.
48. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosios programos 2008, 11 priedas – Bendrųjų kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių ugdymas: integruojamosios ir prevencinės programos*. Vilnius.
49. Rinkevičius Z. (1998). *Muzikos pedagogika*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas
50. Rinkevičius Z. (2002). *Muzikinis mąstymas ir jo ugdymas mokykloje*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
51. Strakšienė D. (2004). Mokinių interesai ir preferencijos – muzikinio ugdymo tobulinimo prielaida. *Mokslo darbai. Muzikinis ugdymas mokykloje: tradicijos ir inovacijos*, 20.
52. Strakšytė A. (2008). Mokymosi sėkmę sąlygojantys aplinkos veiksniai ir jų įtaka paauglių motyvacijai. *Jaunųjų mokslininkų darbai* (1). Prieiga internetu: <http://www.su.lt/filemanager/download/6529/16.pdf> [žiūrėta:2012-03-02]
53. Šinkūnienė J. R. (2003) [interaktyvus]. Socialinis – interakcinis modelis: integracija bendradarbiaujant meninėje veikloje. *Meninis socialinis projektas* Vilnius, Ciklonas. Prieiga internetu: Jautre.home.mruni.eu/wp-content/.../Meninis-socialinis-projektas.doc[žiūrėta:2012-03-02]
54. Targamadžė V. (2011). Produktyvus mokymasis – pedagoginės sistemos bendrojo lavinimo mokykloje kaitos akstinas. *Acta paedagogica vilnensia*, 27. Prieiga internetu: http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/2011_27/91-101.pdf [žiūrėta:2012-01-30].
55. Tepperwein K. (2000). *Menas mokyti nepavargstant*. Vilnius, Alma Litera.
56. Valatkienė S. (2005). Visuminio ugdymo problema naujosios pedagogikos teorijoje ir praktikoje. *Acta paedagogica vilnensia*, 15. Prieiga internetu: http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/15/112-119.pdf [žiūrėta:2012-02-25].
57. *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija*. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2 [žiūrėta: 2011-03-15]
58. Žukauskienė R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius, Valstybinis leidybos centras.

PRIEDAI

1 priedas. Empirinio tyrimo anketinės apklausos anketa moksleiviams

2 priedas. Empirinio tyrimo anketinės apklausos anketa pedagogams

3 priedas. Moksleivių laisvalaikio grafinė analizė, pagal empirinio tyrimo rezultatus

1 priedas

Apklauso anketa moksleiviams

Laba diena,

esu Šiaulių universiteto studentė ir ruošu magistro baigiamąjį darbą „Vyresnių klasių mokinių saviraiška kaip prigimtinė teisė į kokybišką meninį ugdymą mokykloje: poreikio ir pasiūlos dermės aspektas“. Šiuo darbu siekiu įvertinti, ar mokyklose yra realizuojama viena prigimtinių vaikų teisių- tai teisė į saviraišką. Kadangi meninė žmogaus veikla – tai prieinamas visiems saviraiškos būdas, todėl noriu iširti, ar meninė veikla mokykloje yra organizuojama taip, kad būtų paisoma jūsų teisės į meninę saviraišką.

Atsakykite prašau į žemiau pateiktus klausimus, atidžiai perskaitydami nurodymus. Anketa yra anoniminė, todėl nereikia rašyti nei vardo, nei pavardės. Visi jūsų atsakymai bus panaudoti ruošiant minėtą magistro baigiamąjį darbą.

Žymėjimo pavyzdys .

Trumpis informacijos apie Tave

1. Pažymėk tai, kas Tau tinka:

1. Anketą pildo	☐ berniukas	☐ mergaitė			
2. Mokausi	☐ 8 klasėje	☐ 9 klasėje	☐ 10 klasėje	☐ 11 klasėje	☐ 12 klasėje
3. Lankau	☐ pagrindinę mokyklą	☐ vidurinę mokyklą	☐ gimnaziją		
4. Gyvenu	☐ mieste	☐ miestelyje	☐ gyvenvietėje	☐ Kaime	

2. Išsirinkite ir pažymėkite tik vieną Tau labiausiai tinkantį teiginį, kuriuo galėtumėte apibūdinti tai, kuo meninė veikla tau yra svarbi:

Teiginys	Atžyma (tik viena, pati svarbiausia)
1. Man sunku tiesiogiai parodyti jausmus, o per piešimą (daile, šokį, vaidybą ir kt.) aš galiu atsiskleisti	
2. Menas teikia nusiramimą	
3. Piešimas (grojimas, dainavimas, šokis ir kt. meninė veikla) padeda man rasti bendrą kalbą su bendraamžiais	
4. Menas man nieko nereiškia	
5. Meninė veikla sukuria teigiamų emocijų, aš tampa geresnis (-ė)	
6. Meninė veikla mane sulaiko nuo žalingų įpročių, kvailių poelgių	
7. Meninė veikla man padeda susimąstyti apie gyvenimo prasmę	
8. Meninė veikla man yra svetima, aš jos tikslingumo nesuprantu	
9. Kita (parašyk)	

3. Pažymėkite, kurie penki laisvalaikio praleidimo būdai yra Jums svarbiausi? (išsirenkami ne daugiau, kaip penki atsakymo variantai, kurie įvertinti pagal svarbą nuo 1 (svarbiausia) iki 5 (mažiausiai svarbu))

Teiginys	Atžyma nuo 1 iki 5
1. žiūriu TV	
2. Sportuoju	
3. žaidžiu kompiuteriu	
4. naršau internetą	
5. susirašinėju su draugais internetu	
6. klausausi muzikos	
7. skaitau knygą	
8. piešiu	
9. neveikiu nieko	
10. mezgu	
11. žaidžiu su draugais kieme	
12. groju instrumentu	
13. siuvu	
14. siuvinėju	

15. darau įvairius darbelius iš medžio	
16. šoku	
17. žaidžiu kompiuterinius žaidimus	
18. vaidinu	
19. lipdau (plastilinas, gipsas, modelinas, tešla) įvairias figūras	
20. deklamuoju (mokausi deklamuoti) eilėraščius	
21. su draugais žaidžiu azartinius žaidimus	
22. mokausi dirbti kompiuterinėmis programomis	
23. plepu su draugais (draugėmis)	
24. leidžiu laiką baruose, kavinėse	
25. užsiimu namų buities darbais	
26. Kita (įrašykite)	
27. Kita (įrašykite)	
28. Kita (įrašykite)	

4. Pažymėkite, kurios penkios aplankytos vietos (su draugais, šeima) Jums svarbiausios jūsų saviraiškai? (išsirenkami ne daugiau, kaip penki atsakymo variantai, kurie įvertinti pagal svarbą nuo 1 (svarbiausia) iki 5 (mažiausiai svarbu))

Vieta	Atžyma nuo 1 iki 5
1. Technikos parodos	
2. Buities ir etnokultūros muziejai	
3. Gamtoje: aktyviai pajudėti	
4. Gyvūnų parodos	
5. Augalų parodos	
6. Naktinis klubas	
7. Gamtoje: pailsėti	
8. Diskotekoje	
9. Prie jūros	
10. Šiuolaikinės muzikos koncerte	
11. Lėlių teatre	
12. Muziejuje	
13. Parodų galerijoje	
14. Muzikiniame teatre	
15. Operos ir baleto teatre	
16. Dramos teatre	
17. Kita (įrašykite)	
18. Kita (įrašykite)	
19. Kita (įrašykite)	
20. Kita (įrašykite)	
21. Kita (įrašykite)	
22. Kita (įrašykite)	

5. Pažymėk svarbiausias meninės veiklos teikiamas galimybes, kurios tau yra svarbiausios (pasirink 5 tau svarbiausias ir pažymėk pagal svarbą: 1- svarbiausia, 5-mažiausiai svarbu)

Galimybės	Atžyma: nuo 1 iki 5
1. Bendraamžių pripažinimas	
2. Visuomenės įvertinimas	
3. Emocinis patyrimas	
4. Galiu atsiskleisti ir realizuoti savo kūrybines idėjas	
5. Galiu ugdytis meninius gebėjimus	
6. Galiu gerai suprasti grožį ir harmoniją	
7. Išmokstu pozityviai spręsti konfliktus	
8. Išmokstu kontroliuoti ir valdyti neigiamas emocijas	
9. Išmokstu pašalinti svarbiausias konfliktų kilimo priežastis- pyktį, agresiją, uždarumą	
10. Galiu atsipalaiduoti ir pailsėti nuo mokyklos	
11. Galiu fiziškai ir emociškai išsikrauti	
12. Kita (įrašykite)	

13. Kita (įrašykite)

6. Pažymėkite, kokias meninio ugdymo pamokas lankote ir kurias norėtumėte lankyti, jeigu turėtumėte galimybę rinktis

Pamoka	Lankau		Norėčiau lankyti		
	Taip	Ne	Taip	Nežinau	Ne
Dailės būrelis					
Muzikinio ugdymo būrelis					
Teatro (vaidybos) būrelis					
Choreografijos (šokio) būrelis					
Raiškojo skaitymo (literatūrinis) būrelis					
Technologijų (įvairių dirbinių) būrelis					
Vizualinio meno būrelis					
Kita (įrašykite)					
Kita (įrašykite)					
Kita (įrašykite)					

7. Išsirinkite ir pažymėkite tik vieną jums labiausiai tinkantį teiginį:

1. Man labai patinka lankoma meninio ugdymo pamoka
2. Man patinka lankoma meninio ugdymo pamoka
3. Nežinau, ar man patinka meninio ugdymo pamoka
4. Man nepatinka lankoma meninio ugdymo pamoka
5. Man labai nepatinka meninio ugdymo pamoka

8. Įvertinkite žemiau pateiktus teiginius apie jūsų veiklą meninio ugdymo pamokų metu (dailė, technologijos, muzika, šokis, teatras ir pan.) pamoką:

Teiginys	Sutinku	Gal būt	Nesutinku
1. Per pamokas turiu griežtai išmokti, kas yra užduodama ir atsiskaityti kitų pamokų metu			
2. Pamokų metu turiu galimybę atsiskleisti kaip asmenybės			
3. Pamokų metu įgytos teorinės žinios padeda man geriau suvokti meninės kultūrinės veiklos svarbą			
4. Per pamokas negaliu reikšti savo nuomonės, o turiu griežtai vadovautis mokytojo nurodymais			
5. Pamokos man padeda atsikratyti blogos nuotaikos			
6. Pamokų metu sužinotos teorinės žinios ir įgyti praktiniai įgūdžiai man padeda lengviau bendrauti su bendraamžiais			
7. Per pamokas galiu pareikšti savo nuomonę, bet nuolat bijau būti prasčiau įvertintas			
8. Tos meninio ugdymo pamokos yra niekam nereikalingos			
9. Per pamokas galiu parodyti savo vidinį pasaulį ir nebijau būti įvertintas blogu pažymiu			
10. Meninio ugdymo pamokų metu nieko neveikiame, paruošiamė kitų dalykų pamokas			

9. Pažymėkite, kokie meninio ugdymo būreliai veikia mokykloje, kuriuos jūs lankote ir kuriuos norėtumėte lankyti, jeigu galėtumėte rinktis

	Veikia			Lankau			Norėčiau lankyti		
	Taip	Nežinau	Ne	Taip	Nežinau	Ne	Taip	Nežinau	Ne
Dailės būrelis									
Muzikinio ugdymo būrelis									
Teatro (vaidybos) būrelis									
Choreografijos (šokio) būrelis									
Raiškojo skaitymo (literatūrinis) būrelis									

Technologijų (įvairių dirbinių) būrelis									
Vizualinio meno būrelis									
Kita (rašykite)									
Kita (rašykite)									
Kita (rašykite)									

9. Ar sutinkate su žemiau pateiktais teiginiais apie meninio ugdymo būrelį?

Teiginys	Sutinku	Gal būt	Nesutinku
Papildomų pamokų metu mokytojas daugiau laiko skiria aiškinimui			
Būrelyje nebijau būti neteisingai suprastas ir prastai įvertintas			
Būreliuose labiau galiu išreikšti save			
Papildomuose meninio ugdymo būreliuose arba meninio ugdymo įstaigose užsiėmimai yra įdomesni			
Būreliuose mažiau mokinių, todėl mažiau triukšmo ir aš galiu labiau atsipalaiduoti			
Būreliuose mokiniai labiau motyvuoti ir nusiteikę dirbti, todėl daugiau išmokstame			
Kita (rašykite)			

10. Mane labiausiai paskatino užsiimti menine veikla (pažymėti ne daugiau kaip 3 variantus):

1. Nepatarė niekas, pats noriu
 2. Meno krypties mokytojas
 3. Tėvai,
 4. Giminės
 5. Draugai
 6. Televizija arba radijas
 7. Matytas filmas
 8. Aplankytas koncertas
 9. Klasės auklėtojas
 10. Dalyvavimas ekskursijoje
 11. Dalyvavimas projekte (veikloje)
 12. Perskaityta knyga
 13. Mokykloje vykę renginiai
 14. Mokyklos vadovybė, administracija
 15. Kita _____
- (rašykite kitus veiksnus, paskatinius jus užsiimti menine veikla)

11. Kaip save įvertintum (pažymėk tik vieną sau labiausiai tinkantį atsakymo variantą)?

Teiginys	Atžyma (tik viena, pati svarbiausia)
1. Esu aktyvus mokykloje vykstančių meninių projektų dalyvis	
2. Dalyvauju tik pačiuose man įdomiausiuose mokykloje vykstančiuose meniniuose projektuose	
3. Visiškai jais nesidomiu	
4. Tam nelieta laiko, visą laiką skiriu mokymuisi	
5. Pats aktyviai dalyvauju ir dar kitus stengiuosi įtraukti	
6. Kita (parašyk)	

12. Mano nuomone, už meninės veiklos organizavimą mokykloje yra atsakingi (pažymėkite tik vieną Jums labiausiai tinkantį atsakymo variantą):

1. Meninių dalykų mokytojai
2. Visų dalykų mokytojai
3. Klasių auklėtojai
4. Mokyklos vadovybė (direktorius, pavaduotojai)
5. Švietimo skyrius ir meninės veiklos programa
6. Mokiniai

7. Sudaryta iniciatyvinė meninės veiklos vystymo grupė
 8. Visa mokyklos bendruomenė
 9. Kita _____

(įrašykite tik vieną veiksni)

13. Įvertink lentelėje pateiktus renginius visose trijose skiltyse – kokie buvo organizuojami renginiai, ar norėtumėte, kad būtų organizuojami tokie renginiai, ir (jei buvo organizuojami) tai ar juose dalyvavote?

Renginys	Buvo organizuojami renginiai		Norėčiau, kad būtų organizuojami		Dalyvavau	
	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Ne
1. Profesionalių menininkų koncertas?						
2. Meninių kolektyvų pasirodymas						
3. Dailės kūrinių paroda						
4. Knygų pristatymai						
5. Mokinių, lankančių meno mokyklą darbų parodos						
6. Susitikimai su rašytojais, menininkais, muzikantais						
7. Liaudiškos vakaronės						
8. Populiarūs projektai: šok su manimi, protų karai, žvaigždžių duetai ir pan.						
9. Šokių vakarai, diskotekos						
10. Mokinių, lankančių meno ir muzikos mokyklas koncertai						
11. Kiti renginiai (įrašykite)						
12. Kiti renginiai (įrašykite)						

14. Įvertink meninės veiklos reikalingumą mokykloje: Manau, kad meninė veikla mokykloje yra labai reikalinga, nes: (pažymėk ne daugiau nei penkis teiginius ir įvertink juos pagal svarbą nuo 1 (svarbiausia) iki 5 (mažiausiai svarbu)). (Čia reikia sujungti su 2 lentele – juk vėl vertinate reikšmingumą)

Teiginys	Vertinimas nuo 1 iki 5
1. Padeda įveikti nesaugumo jausmą dėl besikeičiančio kūno ir besiformuojančios asmenybės	
2. Mėgstu save išbandyti kuo įvairesnėse srityse	
3. Noriu pažinti meną	
4. Turiu galimybę įsigilinti į žmonių tarpusavio santykius	
5. Jaučiuosi saugus bendraminčių grupėje	
6. Galiu išbandyti įvairius socialinius epizodus, kurie man padeda suprasti save ir savo santykį su kitais	
7. Galiu išbandyti skirtingus savuosius „Aš“	
8. Noriu išsiskirti iš bendraamžių	
9. Pasitikiu meninio ugdymo būrelio vadovu (-e)	
10. Galiu „išlieti“ savo emocijas	
11. Galiu „išlaisvinti“ savo vaizduotę	
12. Planuoju su menine veikla susieti savo profesiją	
13. Aplinkiniai teigiamai vertina mano meninius sugebėjimus	
14. Galiu pasidalinti savo jausmais ir mintimis	
15. Taip galiu išreikšti protestą prieš visuomenės vartotojiškumą, materialinių vertybių sureikšminimą	
16. Galiu linksmai praleisti laiką su draugais	
17. Kita (įrašykite)	
18. Kita (įrašykite)	

15. Meninio ugdymo pedagogas (-ai), su kuriais man tenka dirbti, mano nuomone, skatina domėjimąsi menine veikla, kai (išsirink ne daugiau kaip penkis atsakymo variantus, ir įvertink pagal svarbą nuo 1 (svarbiausia) iki 5 (mažiausiai svarbu):

Teiginys	Tik 5 atžymos įvertinant nuo 1 iki 5
Atsižvelgia į mano poreikius, nuotaikas ir svajones	
Kartu dalyvauja veikloje	
Sukuria palankų psichologinį klimatą ir saugią aplinką	
Teikia įvairią informaciją apie meną	
Įveda į užsiėmimus linksimų meninių žaidimų	
Skatina norą kurti	
Organizuoja susitikimus su aktoriais, režisieriais	
Kreipia dėmesį į meno etinį ir estetinį vertingumą	
Siekia gero parodomojo rezultato	
Organizuoja išvykas į festivalius	
Dalyvauja įvairiuose meniniuose projektuose	
Kita (įrašykite)	
Kita (įrašykite)	

16. Parašyk, tris dalykus, ką darytum, kad meninė veikla moksleiviams būtų mielesnė?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

17. Įvertinkite kiekvieną teiginį pasirinkdami po vieną sau labiausiai tinkamą atsakymo variantą abiejuose stulpeliuose?

Eil. Nr.	TEIGINIAI	YRA			NORĖČIAU, KAD BŪTŲ		
		Taip	Gal	Ne	Taip	Gal	Ne
1.	Pedagogai mielai palaiko mano kūrybines iniciatyvas						
2.	Organizuojamoje meninėje veikloje mokykloje aš randu vietą, kur galiu save išreikšti						
3.	Pedagogų sukuriama meninės saviraiškos aplinka padeda man būti savikritiškesniam						
4.	Organizuojamoje meninėje veikloje man paprasčiau rasti bendrą kalbą su bendraamžiais						
5.	Meninėje veikloje man paprasčiau rasti bendrą kalbą su pedagogais						
6.	Dalyvavimas meninėje veikloje leidžia man geriau įsisavinti ir kitų dalykų žinias						
7.	Atsipalaidavimas meninėje veikloje leidžia man labiau susikaupti ir susikoncentruoti mokantis						
8.	Jausdamas meninių iniciatyvų palaikymą aš jaučiuosi reikšmingesnis						
9.	Meninė veikla padeda lengviau rasti bendrą kalbą su šeima						
10.	Organizuojama meninė veikla padeda man parodyti save kitiems						
11.	Dalyvavimas meninėje veikloje leidžia man kurti sveiko gyvenimo būdo įpročius						
12.	Meninėje veikloje atrandu įvairių naujų savo veiklos vertinimo būdų						
13.	Meninėje veikloje aš panaudoju perteklines savo emocijas, išsilieju						
14.	Meninė veikla išmokė mane naujų laisvalaikio leidimo būdų						
15.	Meninėje veikloje mokykloje vyrauja geri mokinių ir pedagogų tarpusavio santykiai						
16.	Meninėje veikloje pedagogai skatina konkurenciją						

17.	Meninės veiklos metu yra kuriama geranoriško bendradarbiavimo, tarpusavio pagalbos, bendros atsakomybės už veiklą atmosfera						
18.	Meninei veiklai atlikti mokykloje yra sukurta palanki ir saugi aplinka						
19.	Pedagogas ir mokiniai meninėje veikloje išgyvena bendrumo jausmą						
20.	Mokiniai patiria dėmesį bei pagarbą ir jaučiasi emociškai saugūs						
21.	Mokiniai skatinami „išlieti“ savo emocijas						
22.	Kita (parašykite)						
23.	Kita (parašykite)						
24.	Kita (parašykite)						

Jei žinotum, kad Tavo pasiūlymai bus besąlygiškai įgyvendinti, kokius **tris** darbus pasiūlytum mokyklai padaryti, kad pagerintum vaikų galimybes save išreikšti meninėje veikloje:

- 1).....
- 2).....
- 3).....

2 priedas

Pedagogų apklausos anketa

Laba diena,

esu Šiaulių universiteto studentė ir ruošiu magistro baigiamąjį darbą „Vyresnių klasių mokinių saviraiška kaip prigimtinė teisė į kokybišką meninį ugdymą mokyklose: poreikio ir pasiūlos dermės aspektas“. Šiuo darbu siekiu įvertinti, ar mokyklose yra realizuojama viena prigimtinių vaikų teisių- tai teisė į saviraišką. Kadangi meninė žmogaus veikla – tai prieinamas visiems saviraiškos būdas, todėl noriu iširti, ar meninė veikla mokyklose yra organizuojama taip, kad būtų paisoma paauglių teisės į meninę saviraišką ir pasiūlyti rekomendacijas, ką daryti, kad meninio ugdymo kryptis mokyklose saviraiškos aspektu būtų laisvesnė.

Atsakykite prašau į žemiau pateiktus klausimus, atidžiai perskaitydami nurodymus. Anketa yra anoniminė, todėl nereikia rašyti nei vardo, nei pavardės. Visi jūsų atsakymai bus panaudoti ruošiant minėtą magistro baigiamąjį darbą.

Žymėjimo pavyzdys .

Socialiniai demografiniai duomenys

1. Anketą pildo	☐ pedagogas/vyras	☐ pedagogė/moteris
2. Amžius _____	(įveskite pilnų metų skaičių)	
3. Pedagoginio darbo stažas _____	(įveskite pilnų metų skaičių)	
4. Išsilavinimas:	☐ Aukštesnysis	☐ Aukštasis neuniversitetinis
	☐ Aukštasis universitetinis	☐ Studijuoju
5. Kvalifikacinė kategorija:	☐ Mokytojas	☐ Vyr. mokytojas
	☐ Mokytojas metodininkas	☐ Mokytojas ekspertas
6. Gyvenu	☐ mieste	☐ miestelyje
	☐ gyvenvietėje	☐ kaime
7. Dirbu	☐ pagrindinėje mokykloje	
	☐ vidurinėje mokykloje	
	☐ gimnazijoje	
8. Esu meninio ugdymo dalyko mokytojas	☐ taip	☐ ne

Tiksliniai klausimai

9. Išsirinkite ir pažymėkite tik vieną jums labiausiai tinkantį teiginį, labiausiai atspindintį jūsų nuomonę apie paauglių saviraiškos realizavimo per meninį ugdymą galimybes mokyklose:
1. ☐ Paaugliams sunku tiesiogiai parodyti jausmus, o per meninę veiklą jie gali atsiskleisti
2. ☐ Menas teikia nusiramimą
3. ☐ Meninė veikla padeda paaugliams rasti bendrą kalbą su bendraamžiais
4. ☐ Menas paaugliams nieko nereiškia
5. ☐ Meninė veikla sukuria teigiamų emocijų, paaugliai tampa lengviau sukalbami, geresni
6. ☐ Meninė veikla paauglius sulaiko nuo žalingų įpročių atsiradimo
7. ☐ Meninė veikla skatina žalingų įpročių atsiradimą

8. Meninė veikla paaugliams padeda suvokti gyvenimo prasmę
 9. Meninė veikla paaugliams padeda atrasti save, padeda formuotis asmenybei
 10. Meninė veikla paaugliams yra svetima ir jos tikslingumo paauglių ugdyme neįžvelgiu
 11. Konkretiems paauglių meniniams poreikiams realizuoti yra specialios papildomos ugdymo meno ir muzikos mokyklos

10. Įvertinkite kurių meninių kryptių pamokose moksleiviams gali būti suteikiama didžiausia saviraiškos laisvė (1- mažiausiai laisvės; 5- didžiausios saviraiškos galimybės)

	5	4	3	2	1
1. Dailės krypties meninis ugdymas					
2. Muzikos krypties meninis ugdymas					
3. Teatro krypties meninis ugdymas					
4. Choreografijos krypties meninis ugdymas					
5. Literatūros krypties meninis ugdymas					
6. Skulptūros krypties meninis ugdymas					
7. Vizualinio dizaino krypties meninis ugdymas					
8. Kita (įrašykite pavadinimą)					
9. Kita (įrašykite pavadinimą)					
10. Kita (įrašykite pavadinimą)					

11. Patvirtinkite arba paneikite žemiau pateiktus teiginius apie meninio ugdymo veiklos organizavimą jūsų mokykloje

Teiginys	Visiškai sutinku	Galbūt	Nesutinku
1. Meninio ugdymo pakraipos pamokose ugdymo programose numatytos ugdymo priemonės yra realizuojamos kokybiškai			
2. Meninio ugdymo pamokų pakanka vaiko saviraiškos poreikiams tenkinti			
3. Papildomų meninės veiklos užsiėmimų mokykloje pakanka paauglių saviraiškos poreikiams tenkinti			
4. Mokykloje vykdomos meninio ugdymo priemonės nepažeidžia vaiko teisių į saviraišką			
5. Mokykloje paaugliams trūksta meninės saviraiškos priemonių			
6. Mokykloje sudaromos palankios sąlygos moksleivių meninės saviraiškos formoms			
7. Mokykla nėra meninės pakraipos, todėl dėmesys skiriamas mokyklos pakraipos dalykams			

12. Pažymėkite, kas jūsų nuomone, yra atsakingas už meninės veiklos vykdymą jūsų mokykloje (pasirinkite tik vieną variantą)

1. Meninių dalykų mokytojai
 2. Visų dalykų mokytojai
 3. Klasių auklėtojai
 4. Mokyklos vadovybė (direktorius, pavadootojai)
 5. Švietimo skyrius ir meninės veiklos programa
 6. Mokiniai
 7. Sudaryta iniciatyvinė meninės veiklos vystymo grupė
 8. Visa mokyklos bendruomenė
 9. Kita _____
 (įrašykite tik vieną veiksnį)

13. Ar mokiniai dalyvauja meniniuose projektuose?

Regioniniuose

- 1 Taip (kokiuose?) _____
 (įrašykite projekto pavadinimą bei regiono pavadinimą,)

2. Ne

Šalies

3. Taip (kokiuose?) _____
 (įrašykite projekto pavadinimą bei regiono pavadinimą,)

4. Ne

Tarptautiniuose

5. Taip (kokiuose?) _____
 (įrašykite projekto pavadinimą bei regiono pavadinimą,)

6. Ne

14. Šiomet mokykloje vyko tokie kultūriniai renginiai ir man juose teko dalyvauti kartu su moksleiviais

Renginys	Vyko	Nevyko	Dalyvavau	Nedalyvavau	Reikėtų, kad vyktų
1. Kultūros kūrėjų koncertas					
2. Meno kūrėjų koncertas					
3. Meninių kolektyvų pasirodymas					
4. Dailės kūrinių paroda					
5. Knygų pristatymai					
6. Mokinių, lankančių meno mokyklą darbų parodos					
7. Susitikimai su rašytojais, menininkais, muzikantais					
8. Liaudiškos vakaronės					
9. Populiarūs projektai: šok su manimi, protų karai, žvaigždžių duetai ir pan.					
10. Šokių vakarai, diskotekos					
11. Mokinių, lankančių meno ir muzikos mokyklas koncertai					
12. Kiti renginiai (įrašykite)					
13. Kiti renginiai (įrašykite)					

15. Šiais mokslo metais teko su klase organizuoti ekskursiją į

- Muziejų Dramos teatrą Operą
 Balo spektaklį Parodų galeriją Paveikslų parodą
 Kita _____

(įrašykite)

16. Manau, kad meninė veikla mokykloje moksleiviams svarbi, nes (pažymėkite penkis svarbiausius teiginius, įvertindami juos 1- labai svarbu, 5- mažiausiai svarbu):

Teiginys	Atžyma
1. Padeda įveikti nesaugumo jausmą dėl besikeičiančio kūno ir besiformuojančio s asmenybės	
2. Leidžia moksleiviams save išbandyti kuo įvairesnėse srityse	
3. Sudaro galimybes pažinti meną	
4. Sudaro galimybę įsigilinti į žmonių tarpusavio santykius	
5. Sudaro sąlygas pasijausti saugiau bendraminčių grupėje	
6. Sudaro sąlygas išbandyti įvairius socialinius epizodus, suprasti save ir santykį su kitais	
7. Padeda išbandyti skirtingus savuosius „Aš“	
8. Padeda išsiskirti iš bendraamžių	
9. Sudaro galimybę pasitikėti meninio ugdymo pedagogu	
10. Sudaro galimybes „išlieti“ emocijas	
11. Sudaro galimybes „išlaisvinti“ vaizduotę	
12. Sudaro galimybę planuoti su menine veikla susieti savo profesiją	
13. Sudaro galimybes būti palankiai vertinamam aplinkinių	
14. Sudaro galimybę pasidalinti jausmais ir mintimis	
15. Sudaro galimybę galiu išreikšti protestą prieš visuomenės vartotojiškumą, materialinių vertybių	

sureikšminimą	
16. Sudaro galimybę linksmai praleisti laiką su draugais	
17. Kita (įrašykite)	
18. Kita (įrašykite)	

17. Parašykite 3 darbus, ką darytumėte, kad moksleivių saviraiškai per meninę veiklą mokykloje būtų sudaromos pačios palankiausios sąlygos

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

3 priedas

Moksleivių laisvalaikio grafinė analizė

